

*Ардах астан, ыраас халлаан
Балыктаахха кун тыкпыт
Долгуйаммын оскуолам
Кирилизэhin дабайдым...
Онтон ыла 30 съл
Ааста үлэ үгэнигэр
Эргиллэммин көрдүм бүгүн
Үлэм үтүө түмүктэрин*

Р. Кривошапкина

Габышева
Светлана Антоновна –

учитель математики высшей квалификационной категории
МБОУ «Балыктахская СОШ» Мегино-Кангаласского улуса
РС(Я)

Год и дата рождения: 1964 год, 17 января

Образование: 1986 год, ЯГУ математический факультет,
учитель математики

Педагогический стаж: 30 лет

Стаж работы на занимаемой должности: 30 лет

Награды: Почетная грамота МО РС (Я), 1999 год

Стипендия семьи Егоровых М.И., М.Г., 2000 год

Благодарственное письмо администрации МО «Мегино -
Кангаласский улус (район)», 2002 год

Отличник образования РС (Я), 2009 год

Делегат Всероссийского съезда учителей математики, г.
Москва, 2010 г

Предисловие

Переход школ в режим инновационного развития, прогресс педагогических и информационных технологий и другие нововведения значительно повысили требования к профессиональной компетентности учителя. Очевидно, что такие требования может осуществить только высококвалифицированный, творчески работающий, социально активный учитель. Одной из таких учителей является автор данной книги Светлана Антоновна Габышева.

В данной книге, являющейся своего рода «досье успехов» за 30 лет работы в школе, Светлана Антоновна делится с неповторимыми моментами своего творчества в повторяющемся учебном процессе, с теми озарениями, которые подготавливаются и возникают с опытом работы. Это систематизация и обобщение профессиональных умений и знаний в процессе практической педагогической деятельности.

В книге отражаются все этапы работы Светланы Антоновны за 30 лет ее педагогической деятельности:

- этап освоения новой социальной роли, опыта самостоятельного выполнения профессиональной деятельности, приспособления молодого учителя к профессиональным требованиям, овладения необходимыми навыками и умениями отражаются в воспоминаниях ее учащихся, в отзывах коллег, в ее личном эссе «Быстротечные минуты урока»;

- этап самоутверждения, развития индивидуального стиля способов выполнения деятельности, формирования профессионально значимых педагогических качеств и способностей, приобретения педагогической компетентности отражаются в тезисах докладов, в обосновании применения педагогических технологий, в конспектах уроков, в

организации воспитательной деятельности в классном коллективе;

- этап самореализации, идентификации с профессиональным сообществом, обобщения профессиональных представлений, активизации профессионально-ценностных ориентаций, возрастания компетентности отражаются в деятельности педагога по реализации ФГОС, в ее работе на посту по формированию ЗОЖ, в рецензиях руководителей, коллег, в ее личных статьях.

Нет инструмента, которым можно измерить все благородство труда учителя, но данную книгу в целом можно оценить как презентацию индивидуальных

профессиональных результатов и достижений в педагогической деятельности, демонстрирующих умение Светланы Антоновны решать профессиональные задачи, практически применять полученные знания в процессе образования и самообразования, выбирать стратегию и тактику профессионального поведения.

*Иванова Ирина Семеновна,
учитель математики
высшей квалификационной категории,
Отличник образования РС(Я), ветеран труда РФ*

I. Учитель по призванию

Мохначевская А.М. – зам. директора по учебно-воспитательной работе

Светлана Антоновна одна из ведущих учителей математики улуса. В совершенстве владеет методикой преподавания, отличается высоким интеллектуальным уровнем. Постоянно совершенствует свое мастерство, методику преподавания, вводит в свою работу новые, передовые формы обучения. Многие годы Светлана Антоновна работала по технологии КСО. В последние годы широко применяет проектную деятельность на уроках математики в 5-6 классах, вводит деятельностный подход на уроках геометрии. В результате такой работы у учащихся сформировались навыки самостоятельной работы с разными источниками информации, отбора необходимого материала, анализа полученной информации и ее применения к решению практических задач, сравнения, классификации, обобщения. Наблюдается повышение коммуникативных навыков.

Светлана Антоновна - высококвалифицированный, требовательный к себе, не останавливающийся на достигнутом учитель. Итоги работы по применению новых нестандартных технологий обучения Светлана Антоновна описала в докладах «Дифференцированное обучение на уроках математики», «Проектная деятельность на уроках математики», «Математикаға сахалы уруктар», «Преподавание математики в агропрофилированной школе», которые опубликованы в материалах Алексеевских, улусных педчтений, республиканских агрочений. Уроки с

применением агрокомпонента и регионального компонента включены в «Сборник задач по методике преподавания математики на фольклорном и краеведческом материале» (Якутск, СВФУ, 2011), «Саха мындыр суота» (Бичик, 2012), «Фольклорные и математические задачи народов России» (Чебоксары, изд. Чувашского университета, 2012).

С 2008 – 2016г.г. руководитель МО физико-математического цикла. Как руководитель методического объединения учителей физико-математического цикла умело организует научно-методическую работу коллег, оказывает действенную помощь молодым учителям, является примером принципиальности, творческого подхода к работе, преданности к профессии учителя. Светлана Антоновна провела системную работу по увековечиванию памяти ветерана педагогического труда Федоровой М.З. В 2014 г кабинету математики было присвоено имя Федоровой М.З., учителями математики издана книга «Учуутал туһунан иһирэх тыл».

У Светланы Антоновны авторские программы по темам «Нестандартные задачи», «Уравнения и неравенствами с параметрами в 11 классе». Имеет программу и по воспитательной работе, с которой участвовала в улусном конкурсе методических разработок и программ.

Опыт работы распространен:

- в форме улусного семинара по теме «Формирование мотивированной и компетентной личности на уроках математики», 2011г.;
- в форме открытых уроков «Сахалыы мээрэй кэлимнэрэ» в 5 классе, «Тыа ыалын түбүктэрэ» в 6 классе, «Математика

кабинетын өрөмүөннүүбүт» в 6 классе на муниципальном и республиканском уровнях, 2014 г.;

- в форме доклада «Организация проектной деятельности на уроках математики» на республиканских курсах учителей математики, г. Якутск, 2014г.;

- в форме доклада «Дифференцированное обучение на уроках математики» на XVI республиканских педчтениях, 2012г.;

- в форме доклада «Роль семьи в формировании трезвости у детей» на республиканской НПК с международным участием «Женщины и новые вызовы современности», 2013г.;

- в форме открытого урока в 7 классе «Кыайы сыаната хайдах этэй?», мастер – класса «Учуутал – мин үрдүк аналым» на улусном педагогическом марафоне «Грани методического мастерства», приуроченном к 75-летию методической службы Мегино-Кангаласского улуса, 2016 г.;

- в форме доклада «Преподавание математики в агропрофилированной школе», на I республиканских агрочтениях, 2016г..

В 2013 году приняла участие на улусном конкурсе кабинетов-лабораторий в номинации «Исследовательская деятельность».

Светлана Антоновна - классный руководитель с большим опытом работы. Является классным руководителем 4х выпусков школы. Руководимые ею классы всегда занимали призовые места в конкурсе «Класс года». Классный руководитель особое внимание в воспитательной работе уделяла на самовоспитание, на формирование жизненных ориентаций. Светлана Антоновна проводит много времени с ребятами по внеучебным делам. Знакома увлечениями

подопечных, проявляет чуткость и понимание проблемам учащихся, поддерживает их инициативу. Умеет устанавливать отношение сотрудничества, взаимопонимания. Как классный руководитель применяла технологию диагностического анализа, вела мониторинг воспитанности личности школьников и по анализу полученных результатов разрабатывала индивидуальные воспитательные маршруты, называемые «формулами учащихся». У ее детей были сформированы такие качества как собранность, организованность, ответственность, коммуникабельность, наблюдалось наличие устойчивого нравственного поведения, активная жизненная позиция.

Организатор XI, XVI региональных фестивалей «Дьобур», проведенных 2011 и 2016 г на базе Балыктахской СОШ. С 2013-14 учебного года - член экспертного совета по составлению КИМов муниципальных контрольных работ по математике в 9 классе в новой форме. С 2013 г член поста по формированию ЗОЖ МБОУ «Балыктахская СОШ».

Светлана Антоновна – поистине учитель по призванию, отличается умелой организацией своей деятельности, пользуется авторитетом среди учащихся, родителей, коллег, общественности села. Обладатель внутришкольной номинации «Преданность профессии», Отличник образования РС (Я), делегат Всероссийского съезда учителей математики.

с.Балыктах, 2016 г.

*****

II. Быстротечные минуты урока (эссе)

К каждому уроку нужно подходить как к поэтичному творению и трудиться над планами с

вдохновением и наслаждением. Это один из приятнейших моментов преподавательской работы. Ведь план – это мечта, которая очень скоро, завтра же будет или внедрена, или загублена. Потому и бываю так счастлива после хорошего урока. Потому и горько расстраиваюсь после неудачного урока.

Как возникает хороший урок? У разных учителей конечно, могут быть различные ответы на этот вопрос. Изложу свою точку зрения.

Урок, во-первых, должен быть продуман во всех деталях, чтобы они логично следовали одна за другой, а учащиеся понимали, почему, что и зачем они делают на занятии.

Во-вторых, полезно придерживаться принципа «лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать». Все, что учитель говорит, желательно воплощать в какие-то зримые образы.

В-третьих, учащихся необходимо тщательно готовить к осознанию темы урока. Целесообразность изучения темы должны осознаваться постепенно по ходу занятия.

В-четвертых, на уроке должно быть интересно. Но без эмоций, без переживаний ум не напрягается. Интерес возникает там, где учителю удается заразить ребят своей эмоциональностью.

Иногда приходится слышать, что на уроке главное – это развитие интеллектуальных навыков, а умения не столь существенны. Мне кажется, что любое творчество, в том числе и математическое, может основываться только на базе прочных знаний. Без грамотного изучения теоретического материала обучение решению задач, сколько бы ни тратить на него времени, неизбежно превращается в натаскивание. И здесь приходит на помощь моя методическая находка – это технология коллективного способа обучения. Все мои учащиеся по математике имеют по 4 тетради: одно - по теории, две - по практике, одна – для контрольных работ. В тетрадях по теории они записывают все правила, определения, теоремы. Эта тетрадь у них всегда под рукой. Если что-то забыли, они могут заглянуть в нее.

За 12 лет, в течение которых, работаю по технологии КСО, разработаны все учебники по алгебре, геометрии, составлены индивидуальные планы, где записаны контрольные вопросы, указаны страницы учебника, где есть ответы на эти вопросы. Искусно подобранные содержания теоретического материала является ядром моей методической системы. Изложение нового материала осуществляется логически завершенными крупными блоками, такое изложение экономично, доступно, с обязательным вовлечением учащихся в процессе совместной работы над содержанием изучаемой темы. Характерной

особенностью системы работы является также хорошо продуманное, эффективное использование средств - наглядности, возможностей кабинета. В нем нет ничего лишнего, и есть все, что необходимо для обеспечения высокой результативности каждого урока. Например, классная доска совмещает одновременно несколько «крыльев», координатную плоскость, тригонометрические графики $y=\sin x$, $y=\cos x$, электротабло. В дополнение классной доске имеются стенды «Сегодня на уроке», где вывешиваются таблицы пройденных тем по классам, «Тригонометрия». Помимо стандартных средств обучения (графопроектор, микрокалькуляторы) имеются комплекты индивидуальных средств обучения: карандаши, линейки, транспортиры, сборник основных формул, самодельные таблицы различных графиков. Несомненным достоинством кабинета является также в нем дидактических комплектов по каждой теме. В кабинете имеется обширная подборка математической литературы со свободным доступом в ней учащихся.

После изложения одного блока, который включает 3-4, иногда даже 4-5 тем (параграфов), следует хорошо продуманная целесообразная система устного зачета по теории, которая обеспечивает обратную связь с учащимися. Класс разделяется по уровневой дифференциации на 3 группы. В первой группе занимаются учащиеся с быстрым темпом, во второй группе – со средним темпом, в третьей – с медленным темпом. По индивидуальным планам готовятся к зачету. Как правило, первая группа очень быстро сдает зачет по теории, после этого, они помогают учителю как консультанты, зачет принимают только учитель. Часто

использую методику взаимобмена заданиями. В этом приеме, в результате выполнения несколько раз аналогичных карточек, у учащихся формируются навыки механического выполнения различных упражнений: решение квадратных уравнений, неравенств, квадратных неравенств методом интервалов и.т.д. Проговаривание алгоритмов, взаимозачет (диалог), устный зачет, взаимобмен заданиями – все эти виды работ ведут к совершенствованию устной речи учащихся на уроке. Отрабатываются навыки активной, доказательной речи, мысль оформляется в слово, развивается языковая культура. А слово является мощным орудием анализа этого мира.

Итак, учащиеся вооружены теоретическими знаниями, практическим навыком выполнения различных заданий, т.е. они готовы к самостоятельной работе. По уровню даются задания для самостоятельной работы. За определенное время (2-3 урока и дома) они должны решать практику. При проверке в тетрадях составляется таблица, где указывается, правильно ли этот номер выполнен, или неправильно. Если выполнено неправильно указывается ошибка, дается время на исправления. Оценка ставится только после того, когда под всеми номерами в таблице стоит знак «+». Т.е. мои учащиеся никогда не получают 2». Каждый учащийся в своем темпе сдает практику. Т.к. задания уровневые, то все справляются. Главное, мотивация на уроке положительная. Нет таких учащихся, которые боятся математики, ведь это трудный предмет. А это очень важный момент, ведь по нынешним требованиям, математику сдают обязательно все.

Те, которые, справились с практическими заданиями, приступают к контрольной работе. А если еще и с ней справляются, то по индивидуальным планам могут сделать конспект другого блока. Тогда им еще лучше, материал прокручивается несколько раз: сперва сами конспектируют, потом слушают лекцию учителя, потом сдают устный зачет.

По моему, умение самому составить конспект является частью интеллектуальной деятельности человека. Ведь в жизни многим придется слушать и записывать сотни лекций. Где же, как не в школе учиться этому искусству? Хорошо, что меня поддерживает завуч и составляет расписание, так, чтобы уроки стояли параллельно.

Как ни важно для урока хорошо придуманное содержание, все же он определяется, прежде всего, организаторскими усилиями учителя. Нельзя потерять ни одной минуты учебного времени.

Работа по такой технологии требует колоссальной физической и нервной нагрузки. Но усталость учителя не должна передаваться ученикам. Грамотно добытые знания, в итоге, скапливаются в системные.

Проходят быстротечные минуты, которые спрессованы в урок. Как радостны и прекрасны эти 45 мгновений урока!

*Габышева С.А.
Балыктах, 2009 г*

*****

III. Новая и новейшая педагогическая технология академика, доктора педагогических наук В.К. Дьяченко в моей образовательной практике

3.1.Обоснование педагогической технологии

В обучении традиционной методикой учитель одновременно обучает весь класс, все ученики работают над одним программным материалом, продвигаясь вперед одним и тем же темпом, рассчитанным в основном на среднего учащегося; продвижение всех учащихся одного и того же класса происходит в массовой школе по утвержденным программам в одни и те же календарные сроки.

Учитель объективно поставлен в такие условия, при котором он почти ничего не может: не может каждого ученика своевременно и полностью проверить, не может восполнять пробелы, которые накапливаются из года в год, не может удовлетворять повышенные интересы и потребности преуспевающей части школьников, не может готовить учеников к самообразованию. Переход к КСО и означает, что

основную работу обучения, контроля, оценивания, воспитания и развития осуществляет коллектив, которым руководит квалифицированный педагог.

С 1998-99 у.г. наше методическое объединение, руководителем которого являюсь я, работала по теме «Организация деятельности учащихся по технологии КСО на уроках математики» (сама начала работу еще с 1996-97 у.г.). Работа провелаь как внутришкольный эксперимент. Основные этапы:

- 1998 – 99, 1999-2000 – подготовительный этап
- 2000 – 01 – диагностический этап
- 2001 – 02 – заключительный этап

Цель эксперимента состояла в том, чтобы проследить влияние новейшей педагогической технологии на индивидуальный темп обучения и развития учащихся.

В подготовительном этапе изучили теорию по книге

Виталий
Кузьмич Дьяченко

автора Дьяченко В.К. – академика педагогических наук из г. Красноярска, «Современная дидактика». Посещали семинары, курсы, проведенные центром новых образовательных технологий

при Майинской гимназии, Тюнгулунской школы I, II – III ступеней.

Проведены занятия МО по следующим темам:

1. Что такое КСО?
2. Принципы КСО
3. Фазы КСО

4. Приемы и методики
5. Два варианта технологии
6. Основные этапы

По этой технологии с 2000-01 учебного года я начала работать в 6а классе, Говорова М.И. – в 7а классе, Сотникова Г.Д. – в 9а, б классах.

В те годы, в нашей школе два параллельных класса были составлены как уровневые классы. Мы выбрали «а» классы, как более подготовленные к самостоятельной работе. В «б» классах работали по традиционной методике. Значит, эти классы явились объектом исследования.

3.2. Отслеживание педагогической технологии ДЕМСОС

Изучив теорию, остановились на лангепасском варианте (опыт Лангепасский школы Тюменской области)

Этот вариант более упрощенный, доступный для применения в любой школе любым учителем. Для учителей математики - это очень подходящая технология, потому что мы должны дать учащимся систематические знания. Ведь по нашему предмету, не зная одного материала, не поймешь следующего.

Каждый учитель, в зависимости от своих условий, имеет право внести поправки. И какая у нас технология получилась?

3.3. Лангепасский вариант новейшей педагогической технологии

Основные этапы: I этап. Изучение теории, работа по вопросам. Ученик самостоятельно знакомится с

теоретическим материалом, отвечает на вопросы, составляет конспект.

II этап. Вводная лекция учителя.

III этап. Взаимозачеты. Учащиеся в паре принимают зачет друг у друга по контрольным вопросам, готовятся к устному зачету.

Сначала все вопросы ставит один ученик, другой отвечает, затем их роли меняются. Проверка может осуществляться и так: первый вопрос

ставит один ученик, а следующий вопрос, наоборот спрашивает партнер, а тот, кто спрашивает – отвечает. При обоих вариантах следует иметь ввиду, что ответы учеников должны быть полными, формулировки - точными, краткими.

IV этап. Устный зачет, сдаваемый учителю.

V этап. Взаимообмен заданиями (ВОЗ)

Алгоритм работы по ВОЗ (ленинградский вариант)

1. Получи карточку и поставь точку на листке учета
2. Выполни задание I карточки. Научись объяснять это задание. Внимательно проверь, сможешь ли записать это задание в тетрадь товарищу.
3. Выполни задание II карточки. После проверки учителем, на листке учета замени точку на крестик.
4. Найди партнера в своей малой группе

5. Сядьте рядом. Объясни партнеру задание I части карточки и сделай необходимые записи в его тетрадь. Ответь на его вопросы. Задай товарищу контрольные вопросы

6. Выслушай объяснение товарища первой части его карточки. Проверь, как он сделал записи в твою тетрадь

7. Поменяйтесь карточками и каждый выполните II задание новой карточки.

8. Сверьте вторые задания. Если они выполнены одинаково, то поблагодарите друг друга и ищите нового партнера в своей малой группе

9. Если задания выполнены неодинаково, то проверьте их друг у друга, найдите и исправьте ошибку.

10. Проверь, в листке учета против твоей фамилии должна стоять «+» в графе с номером той карточки, которую тебе передал товарищ.

11. Найди нового партнера, и работайте, как описано, начиная с пункта 4

VI этап. Практические уроки

Ученик должен выполнить все практические задания.
Задания двухуровневые

VII этап. Обобщающий урок

На уроке тематического повторения с целью систематизации и обобщения применяю игровую форму занятий. Потому что такая форма занятий помогает изжить скуку на уроке. Схема их проста, правила быстро усваиваются и не отвлекают учащихся от изучаемого материала. Некоторые уроки позаимствованы из журнала «Математика в школе», приложения газеты «1 сентября» «Математика», некоторые уроки из своей копилки.

VIII этап. Контрольный урок.

По этой технологии выпустила 2 класса. На сегодняшний день работаю в 9а, б классах, в 6а, б классах. Это обычные общеобразовательные классы. Уровневые классы распущены с 2005-06 у.г. из-за трудностей по воспитательной работе. Хотя применять технологию КСО в уровневых классах очень удобно, но практика показала, что и в общеобразовательных классах можно успешно применять эту технологию.

Опыт многолетней работы обобщен циклом докладов:

1. «Отслеживание влияния обучения по технологии КСО на индивидуальный темп развития и обученности учащихся»

- 2001 году доклад опубликован в материалах Алексеевских, Прохоровских чтений, Международной конференции.

2. «О блочном изучении математики»

- Доклад опубликован в материалах Алексеевских чтений, республиканской научной - методической конференции «Математика в школе и ВУЗ-е»

3. «Обобщающие уроки с использованием игровых методов в обучении по технологии КСО» - 2005 г.

4. «Развитие устной речи учащихся в процессе обучения математике по технологии КСО» - свидетельство лауреата на улусных педагогических чтениях (2007г.), выступление на республиканских курсах учителей математики (2006г.)

*****

IV. Тезисы докладов

4.1. Отслеживание влияния обучения по технологии КСО на индивидуальный темп развития и обученности учащихся

Третий год применяю технологию КСО на уроках математики. Хочу поделиться своим опытом работы по отслеживанию эффективности обучения по данной технологии.

В настоящее время диагностические методики все шире входят в нашу повседневную жизнь. **Актуальность темы** заключается в том, что сегодня реальным средством психологизации педагогического процесса является совершенствование профессиональной психолого-педагогической подготовки каждого учителя-предметника. И я, как учитель-предметник, вместе со школьным психологом провела ряд наблюдений.

Цель исследования состоит в том, чтобы проследить влияние новейшей педагогической технологии на индивидуальный темп развития и обученности учащихся.

Взяты надежные и стандартизированные методики исследования:

- Диагностика индивидуальной особенности эмоциональной сферы – тревожности.

Цель: Изучение «уровня и характера тревожности», связанной с технологией КСО.

- Оценка школьной мотивации (отобраны 10 вопросов, наилучшим образом отражающих отношение учащихся к технологии КСО)

- Изучение сплоченности класса.

Цель: Выявить психологический климат класса

- Диагностика интеллектуального развития

Цель: исследование текущего контроля и оценки знаний и умений обучаемых повышения качества учебы.

Обработка результатов теста школьной тревожности Филипса (тест состоит из 41 вопроса, нужно однозначно ответить «да» или «нет»):

ответы, не совпадающие с ключом – 26,6%;

ответы, совпадающие с ключом – 73,4%.

Обработка результатов анкеты оценки школьной мотивации (10 вопросов, положительное отношение – 3б, нейтральное отношение – 1б, отрицательное отношение – 0б).

Оценка по критерию Стьюдента:

25-30б – высокий уровень 26,7%

20-24б – хорошая мотивация 40%

15-19б – положительное отношение 33,3%

10-14б - низкая мотивация 0%

Обработка результатов исследования «Изучение сплоченности класса» (всегда волнует – 5, чаще волнует- 4, волнует в половине случаев -3, чаще не волнует -2, совсем не волнует -1):

высокий климат (больше 4,5 б) – 27,7%, средний климат (больше 3,5 б, меньше 4,5б) – 72,3%, низкий климат – 0%.

Обработки и интерпретации результатов отслеживания говорят о том, что у большинства учащихся сформированы адекватные уровни тревожности, коммуникативности. Дети стали более уверены в себе, раскованны, коммуникабельны в

коллективе. Наблюдения по выявлению школьной мотивации показывают хороший уровень активности.

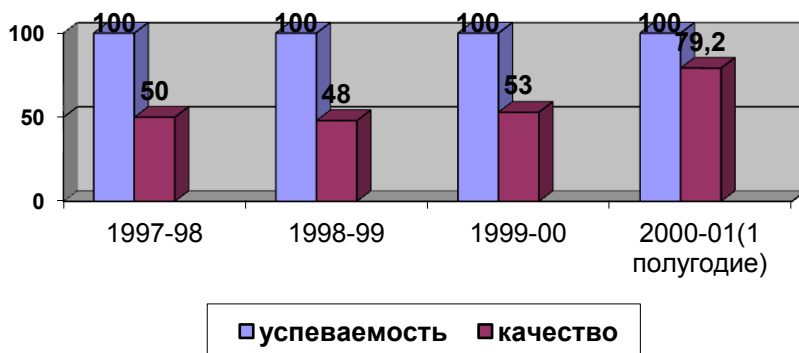
В коллективном способе обучения преобладает принцип сотрудничества и взаимопомощи между учениками. Поэтому показатель психологического климата классного коллектива высокий. Это подтвердилось исследованиями.

Диагностика интеллектуального развития и обученности осуществляется через текущий контроль и оценку знаний и умений обучаемых, результатов итоговых контрольных работ, результатов участия на конференциях «Шаг в будущее»

1) Итоговая аттестация

Учебные годы	метод	Класс	% успеваемости	% качества
1997-98	Традиционный	5	100	50
1998-99	КСО	6	100	48
1999-2000	КСО	6	100	53
2000-01	КСО	6	100	79,2

2) Показатели качества учебы

3) Участие на улусной конференции «Шаг в будущее»
2000-01 учебном году

ФИ уч-ся	Класс	Секции	Наименование доклада	Место
Говорова Аня	8а	Филология	«Мир мифологического существа Русалки в мастерской художников слова»	Поощри- тельная грамота
Ноговицына Маша	8а	Биология	«Растительные препараты против вредителей культурных растений»	III
Стручков Вася	8а	Экология	«Оценка миграции искусственных радионуклидов почвенных покровов таежно-аласных экосистем»	
Черкашин Алик	8а	Экология	«Влияние загрязнения воды на распределение элементов по толщине льда озера Балыктах»	III
Сотников Степа	6а	Математика	Волшебные алгоритмы	II
Черкашина Ньургюяна	6а	Филология	Проблема детства в произведениях русских писателей и в современной реальности	Поощри- тельная грамота
Андросов Дима	6а	Филология	«Сравнительный анализ фразеологических единиц с компонентами цвета»	III

Ноговицына Маша участвовала со своим докладом на региональной конференции и получила право участника республиканской конференции «Шаг в будущее».

Таким образом, влияние обучения по новой технологии на интеллектуальное развитие положительное, отмечается рост уровня общей осведомленности, умение обобщать, анализировать, сравнивать. Постоянное общение учащихся друг с другом, с учителем влияет на формирование внутренней речи, на развитие логического мышления.

В заключении, сделала вывод – технология КСО имеет широкие возможности для развития ученика как обучаемого, так и личности в целом.

Данные отслеживания совершенно необходимы учителю для осуществления индивидуального подхода к школьникам, при оказании им помощи в случае затруднений возникающих в процессе обучения, взаимоотношений в группах и коллективах, формирование личности и т.д.

Литература:

1. Ратанова Т.А., Шляхта И.Ф., Психологические методы изучения личности. – М.:, Московский психолого-социальный институт: Флинта, 1998.
2. Ивашкин В.С., Психологическое изучение школьников – Владимир, 1990.
3. Альманах психологических тестов, - М., изд. КСП, 1996
4. Е.И. Андросова, Психологический мониторинг влияние НТП на развитие личности учащихся Майинской гимназии. //Тезисы Всероссийской научно-практической конференции, - Красноярск, 1999, - с.64

4.2. О блочном изучении математики

Работаю по технологии КСО нынче шестой год. Основная особенность методики – материал дается крупными блоками.

Основные принципы: (основываются на принципы дидактической системы А.В. Занкова)

- Обучение должно быть развивающим
- Строить обучение на высоком уровне трудности
- Проходить материал быстрым темпом
- Повысить удельный вес теоретических знаний
- Выделить сквозные вопросы, определить последовательность прохождения тем
- Укрупнять дидактические единицы
- При необходимости организовывать технологический тренаж вычислительных навыков.

Основные этапы:

1. блочное изучение теории и первичное закрепление
2. проведение зачета по теории
3. проведение зачета по практике
4. уроки углубления знаний и выработка навыков.

Итак, получается следующая последовательность уроков по любой теме:

1. Урок-лекция с подачей опорного конспекта темы. Мотивированно и связно излагается весь материал темы с привлечением разнообразных наглядных пособий и ТСО. У учащихся два вида тетрадей: первая для теории, вторая для практики.

2. В течение нескольких уроков ребята сдают теорию.

Сдавшие теорию выступают в роли «учителя».

3. Урок типовых задач. Учитель решает для ребят основные задачи темы, дает список практической работы и сообщает срок его сдачи.

4. Урок проверки практического задания.

Работая таким образом, в этом учебном году за курс 10 класса планируется осваивать программу не только 10 класса, но и приступить к программе 11 класса, т.е. работаем по опережающей программе.

Рассмотрим все это на примере тематического планирования по алгебре в 10 классе. В этом классе занимаемся по 8 варианту. Поэтому выделено по математике 6 часов: 4 часа алгебра и 2 часа геометрия. Работая по данной технологии, структурировала весь курс алгебры и начала анализа следующим образом:

Название блока	Содержание блока	Количество часов
№1 Показательная функция	1. Свойства показательной функции и ее график 2. Показательные уравнения и неравенства	14
№ 2 Логарифмы	1. Определение логарифмов. 2. Свойства логарифмов. Десятичные 3. натуральные логарифмы. 4. Логарифмическая функция и его график.	12
№3 Логарифмические уравнения и неравенства	1. Логарифмические уравнения. 2. Логарифмические неравенства.	11
№4 Тригонометрия	1. Тригонометрические формулы. 2. Уравнения $\text{Cos}x=a$, $\text{Sin}x=a$, $\text{tg}x=a$,	18

№5 Тригонометрические уравнения и неравенства	1. Уравнения, сводящиеся к квадратным. 2. Уравнения, решаемые разложением левой части на множители. 3. Простейшие тригонометрические неравенства.	12
№6 Область определения, область значения, четность, нечетность тригонометрических функций	1. Область определения и множества значений тригонометрических функций. 2. Четность и нечетность, периодичность тригонометрических функций,	9
№7 Свойства тригонометрических функций	1. Функция $y = \cos x$, ее свойства и график. 2. Функция $y = \sin x$, ее свойства и график. 3. Функция $y = \operatorname{tg} x$, ее свойства и график.	9
№8 Производная и ее свойства	1. Определение производной. 2. Производная степенной функции. 3. Правила дифференцирования. 4. Производные некоторых элементарных функций. 5. Геометрический смысл производной.	21
№9 возрастание и убывание функций	1. Возрастание и убывание функций. 2. Экстремумы функций.	6
№10 Применение производной	1. Применение производной к построению. Графика функций. 2. Наименьшее и наибольшее значение функций	16
№11 Первообразная	1. Первообразная. 2. Правила нахождения первообразных.	6

№12 Интеграл	1. Площадь криволинейной трапеции и интеграл. 2. Вычисление интегралов. 3. Вычисление площадей с помощью интегралов. 4. Применение производной и интегралов к решению практических задач.	19
-----------------	--	----

Опыт показывает, что при блочном изучении:

1. Можно достичь гораздо лучших результатов, чем при традиционном изложении этих тем. Высвобождается много времени на действенное применение изучаемой теории к решению разнообразных задач, выработку самостоятельных умений и навыков учащихся.

2. Внимание учащихся постоянно и целиком сконцентрировано на материале всей темы и они с каждым днем все с большим интересом, пониманием участвуют в работе

3. На протяжении всей серии уроков повторяется самое главное из предыдущих тем, делаются обобщения.

4.3. Обобщающие уроки с использованием игровых методов в обучении по технологии КСО

Бытует мнение, что если учитель работает по технологии КСО, не может давать хорошие открытия на уроках. Эта проблема сегодня является **актуальной**.

Учитель, работающий по технологии КСО, просто обязан провести уроки, где учение превращается не только в обычный трудовой процесс, но и в радостный процесс.

Ведь технология КСО имеет широкие возможности для развития ученика как обучаемого, так и личности в целом. Данная технология может помочь в достижении таких задач, как:

1. Формирование умения работать с учебником или с любым другим источником знаний.
2. Развитие речи, умение логично излагать свои мысли
3. Повышение качества знаний
4. Обеспечение индивидуального подхода, дать возможность учиться по своим возможностям.

Цель исследования: организовать учебный процесс в освоении темы по технологии КСО так, чтобы урок отвечал всем требованиям к современному уроку.

Например, курс алгебры 7 класса разделен на 10 блоков. Изучение каждого блока состоит из следующих этапов:

1. Вводная лекция учителя
2. Запуск в малых группах сменного состава
3. Сдача зачета по теории
4. Практические уроки
5. Обобщающий урок
6. Контрольный урок

Остановимся именно на пятом этапе работы.

На уроках тематического повторения с целью систематизации и обобщения материала применяю игровую форму занятий. Потому что такая форма занятий помогает изжить скуку на уроке. Схема их проста, правила быстро усваиваются и не отвлекают ребят от изучаемого материала.

Некоторые организационные моменты мы позаимствовали из книг Е.А. Дышинского ([2]) и В.Г.

Коваленко ([4]), некоторые из своей «копилки» фрагментов уроков, опубликованных в журнале «Математике в школе».

Продолжительность таких уроков обычно ограничивается вдвоенным уроком математики. Такое повторение мы рассматриваем, во-первых, как формирующие определенные качества личности: познавательную активность, умение логически мыслить и рационально работать; во-вторых, для закрепления программного материала.

Курс алгебры 7 класса разделен на 10 блоков. Это 9 самых основных разделов и последний блок - блок повторения. И чтобы завершающие уроки были максимально продуктивными, запланированы и проведены следующие обобщающие уроки:

Блок 1. «Алгебраические выражения».

Обобщающий урок в виде игры «Угадай формулу». Она построена по принципу популярной телеигры «Угадай мелодию».

Блок 2. «Уравнение с одним неизвестным»

Обобщающий урок в виде игры «Конвейер». Для игры нужно готовить набор карточек, на которых пишется по одному заданию. В начале урока каждый учащийся получает по карточке. Он должен выполнить задание в своей тетради после этого передать карточку следующему товарищу, сидящему сзади. От соседа спереди он получает новую карточку (на первых партах учитель кладет не одну, а сразу несколько карточек, чтобы «конвейер» двигался безостановочно все запланированное время). По команде учителя ребята приступают к заданиям. Они работают

сосредоточенно, так как если хотя бы один ученик задержит карточку, то он тормозит всех, кто сидит сзади него и тем самым ставит под угрозу проигрыша весь ряд.

Блок 3. «Одночлены».

Обобщающий урок проведен в виде игры «Математический ринг», изложенной Л.П. Ворошиловой ([1]).

Блок 4. «Многочлены».

Обобщающий урок проведен в виде игры «Математический ринг»

Блок 5. «Разложение на множители».

Обобщающий урок проведен в виде Всероссийской игры «Математический бой» между двумя командами.

Блок 6. «Формулы сокращенного умножения».

Обобщающий урок проведен в виде игры «Домино». Она позволяет одновременно с контролем знаний «прокрутить» материал несколько раз и тем самым лучше усвоить его. Класс делится на группы по три человека.

Каждой группе предлагаются комплекты математического домино разной сложности.

«Домино» - это прямоугольная карточка из картона. Они разделены вертикальной линией посередине: на одной половине написано некоторое арифметическое или алгебраическое выражение, а другая сторона пуста или заполнена аналогичным выражением, но неравному первому. Двучлен или трехчлен, который тождественно равен первому выражению, учащийся должен найти их в другой карточке. Карточки следует выложить так, чтобы тождественно равные выражения оказались рядом.

Урок игра состоит из пяти этапов.

Блок 7. Алгебраические дроби.

Обобщающий урок в виде игры «Кто хочет получить оценку 5?». Игра построена по принципу популярной телеигры «Кто хочет стать миллионером». В нашей игре также есть отборочный тур и три подсказки: 50/50, помощь зала, звонок к другу.

Блок 8. Линейная функция и ее график.

Обобщающий урок в виде игры «Лабиринт».

В начале урока актуализируются, обобщаются и систематизируются знания по этой теме. Каждая команда предьявляет и защищает свой плакат – опорный сигнал. На плакате должны найти отражения повторяемого объекта. Связи между ними. Учащиеся рассказывают «портреты». Затем команды начинают прохождение лабиринта.

Блок 9. Тема: «Система 2-х уравнений с двумя неизвестными».

Обобщающий урок составлен в виде игры «Полет на планету МИФ» изложенный А.Г. Гузь ([7]).

В настоящее время 6 уроков прошли апробацию. Уроки прошли легко, привлекая внимание всего класса.

Таким образом, такие игры заставляют учеников внимательно слушать объяснения учителя, вдумываться в задаваемые вопросы искать на них ответы. И самое главное - даже скучную и однообразную, на первый взгляд, работу игра делает интересной и увлекательной.

В заключении сделали вывод:

1. Такие уроки мобилизуют активную работу и класса в целом, и каждого ученика в отдельности.

2. Такие уроки несут воспитательную нагрузку, ребята сопереживают успехам своих товарищей, члены команды-победительницы сталкиваются с проблемой справедливого распределения полученного призового балла

3. Такие уроки удобны для учителя - они не требуют дополнительных затрат сил и времени для подготовки.

Литература:

1. Ворошилова Л.П. Оригинальная форма зачета // Математика в школе. 1990 №6

2. Дышенский Е.А. Игротека математического кружка. М., 1972

3. Дунин М.М. Обобщающие уроки по алгебре // Математика в школе. 1994 №6

4. Коваленко В.Г. Дидактические игры на уроках математики. М., 1990, стр.87-90

5. Математический бой двух команд // Математика в школе. 1990№4

6. Мыцина Л.В. Урок - зачет с использованием домино // Математика в школе. 2000 №5

7. Петраков И.С. Математические вечера, конкурсы, игры // Математика в школе. 1987 №3

8. Фахрутдинова Р.К. «Кто хочет стать отличником?» // Математика в школе. 2000 № 5

4.4. «Развитие устной речи учащихся в процессе обучения по технологии КСО»

Наша цель – найти доказательный путь к увеличению времени устной речи учащихся на уроке. Для достижения этой цели поставлена следующая задача: разработать новые варианты работы, направленные на совершенствование устной речи учащихся.

В результате многолетней работы разработаны следующие пути совершенствования устной речи учащихся на уроке:

1. Проговаривание алгоритмов

Проговаривание алгоритмов – это и есть начало обдумывания следующих действий. Проговаривание каждого этапа действия, команды себе – это и есть регулятор деятельности.

Речь учителя вызывает и направляет движения учащегося. Позже учащийся сам овладевает речью и начинает давать себе речевые приказы, сначала развернуто и вслух, а потом речь сворачивается, переходит во фрагментарную, «шепотную», и затем в мысленную, «про себя».

2. Взаимозачет (диалог). Учащиеся в паре принимают зачет друг у друга по контрольным вопросам, готовятся к устному зачету. Сначала все вопросы ставит один ученик, другой отвечает, затем их роли меняются.

3. Устный зачет

Учащиеся, которые уверены в своих знаниях, сдают устный зачет учителю. Из них создаются авангардная группа, т.е. группа учеников, значительно опережающих своих сверстников. Они будут принимать у отстающих устный зачет, т.е. выполнять функцию учителя, от него требуются не столько изложение нового материала, сколько постановка стимулирующих мышление ученика вопросов и своевременное исправление ошибочных ответов.

4. Взаимообмен заданиями.

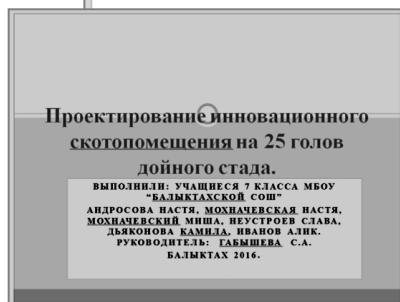
В результате такой системной работы по развитию устной речи учащихся можно сделать следующие выводы:

Речь учащихся стала более свободной и связной, точной и логичной, более выразительной и образной.

Знания учащихся стали системными, осознанными.

Преимущественное количество выпускников на экзаменах по выбору стали выбирать устный экзамен по математике.

Учащиеся успешнее стали участвовать на конференциях «Шаг в будущее».

V. Дифференцированное обучение на уроках математики

Тезис доклада «Технология уровневой дифференциации на уроках математики»

Хочу поделиться используемой мной технологией дифференцированного обучения в лично-ориентированном подходе к обучению.

В своей работе к дифференциальному обучению подхожу постепенно, начиная с V класса. Первые два года посвящаю наблюдениям, изучению психологии детей, диагностике результатов обучения, накапливаю материал для непосредственного влечения учащихся в дифференцированную работу. С VII по IX класс работаю с 2-3 группами учащихся дифференцированно. Наконец в X и XI классах, учитывая их небольшую наполняемость (13 человек), веду индивидуальную работу с учащимися, поступающими в ВУЗы.

В основе уровневого дифференцированного обучения лежит исследование результатов обучения: выделение уровня обязательной подготовки и формирование на этой основе повышенных уровней овладения материала. Сообразуясь с ними и учитывая свои способности, интересы, потребности, ученик получает возможность выбрать объем и глубину усвоения учебного материала, варьировать свою учебную нагрузку. Достижение обязательных результатов обучения становится тем объективным критерием, на основе которого может видоизменяться ближайшая цель каждого ученика и

перестраиваться содержание его работы, либо его усилия направленные на овладение материалом на более высоких уровнях, либо продолжается работа по формированию важнейших опорных знаний и умений.

Условия, необходимые для успешного и эффективного осуществления уровней дифференциации:

- Выделенные уровни усвоения материала и обязательного результата обучения должны быть открыты для учащихся;

- Наличие определенных «ножниц» между уровнями требований и уровнем обучения;

- В обучении должно быть обеспечение последовательности продвижения учащихся по уровням;

- Добровольность в выборе уровня усвоения и отчетности;

- Содержание контроля и оценка должны отражать принятый уровневый подход.

Деление учащихся на группы в зависимости от достижения ими уровня обязательной подготовки носит объективный характер, и при правильной организации не даст учащимся поводов для обид.

В ходе такой работы можно сделать следующие выводы:

1. Заметно увеличиваются возможности для работы с сильными учениками.

2. Отпадает необходимость постоянно разгружать программу, снижать общий уровень требований, ориентируясь на слабых школьников.

VI. Проектная деятельность на уроках математики

6.1 Тезис доклада «Организация проектной деятельности на уроках математики»

В школьном математическом образовании сегодня можно выделить следующие проблемы: 1) ребят плохо приучаем к самостоятельному добыванию информации, к чтению учебной литературы; 2) выбирая между образованием и развитием отдаем предпочтение более легкому – обучению.

Подчеркнем одно из основных положений ФГОС: главная задача учителя сегодня – не набить головы учеников информацией, а научить их добывать нужную информацию самостоятельно. Такой опыт формируется на основе деятельностного и личностно-ориентированного подходов в обучении, одним из путей реализации которых является применение в обучении метода проектов.

Метод проектов позволяет создать условия, при которых школьники, с одной стороны, могут самостоятельно осваивать новые знания и способы действия, а с другой – применять на практике ранее приобретенные знания и умения. При этом основной упор делается на творческое развитие личности.

Общепедагогические цели проекта:

-обучение школьников самостоятельной работе с разными источниками информации, отбору необходимого, сравнению и установлению связей между известными фактами и явлениями;

- формирование навыков анализа полученной информации и ее применения к решению проблем;

- обучение мыслительным операциям сравнения, классификации, обобщения;

- формирование коммуникативных навыков.

Учебные цели:

- освоение учащимися необходимых знаний по теме, умение решать типовые задачи;

- обобщение и систематизация учебного материала по теме;

- обучение проведению практических экспериментов, умениям делать аргументированные выводы;

Основные этапы организации проектной деятельности:

1. Подготовка к выполнению проекта

2. Планирование работы

3. Исследование

4. Обобщение результатов

5. Презентация

6. Оценка результатов проектной деятельности и подведение итогов.

Общие рекомендации к выполнению заданий:

- Задания можно выполнять в произвольном порядке, но к сроку.

- При выполнении могут использоваться любые книги, учебники, Интернет, помощь старших.

- Результат каждого задания должен быть представлен в «портфолио» в произвольной форме.

-Каждый ученик рабочей группы должен уметь объяснять выполнение любого задания, представленное в «портфолио».

В своей работе метод проектов применяю давно и постоянно. Сначала к нему прибегала во внеклассной работе, при подготовке к олимпиадам по математике, к научно-практическим конференциям, потом стала применять непосредственно на уроках математики. Успешно осуществила на уроках математики в 5-6 классах, на уроках геометрии.

5 класс: Проект «Сахалыы мээрэйдэр»

6 класс: Проект «Ханнык маҕаһыынтан атыылаһабыт?»

Проект «Математика кабинетын өрөмүөннүүбүт»

7 класс: Проект «Наш класс и статистика»

Проект «Треугольник»

8 класс: Проект «Четырехугольники»

Итак, в процессе работы над учебным проектом у школьников:

- развиваются творческие способности, воображение, фантазия;

- меняется отношение к выполнению домашних заданий, дети уже не боятся совершать ошибки, становятся более изобретательными в способах доказательства и решении задач;

- воспитываются целеустремленность и организованность, расчетливость и предприимчивость, способность ориентироваться в ситуации неопределенности.

Т.е формируются и личностные, и познавательные, и регулятивные, и коммуникативные действия учащихся.

Значительно увеличивается объем изучаемого материала, активизируется процесс социализации ребенка.

6.2 « Математика кабинетын өрөмүөнүүбүт », 5 кылааска аһаҕас бырайыак-уроок былаана

Урок үөрэтэр сыала: Математика уроктарыгар үөрэппит иэн, толору иэн, сабардам формулаларын күннээҕи олоххо туһаныы

Урок сайыннарар сыала: сөптөөх формулалары булуу, олору сөпкө туһаныы

Урок иитэр сыала: харчыны ааҕан-суоттаан туттууга үөрэнии, харыстабыллаах буоларга үөрэнии

1. Формулалары хатылааһын. $S=ab$, $S=2(ab+bc+ac)$
 $V=abc$

2. Бырайыактары көмүскээһин:

1 бөлөх- Г.Саша, Д.Витя, П.Мичийэ

Задача: Математика кабинетын үрдүн, 4 истиэнэтин кырааскалыырга төһө кырааска нааданый, ону атыылаһарга төһө харчы ороскуттаныаҕай?

2 бөлөх- А.Настя, М.Миша, Ф.Айыына

Задача: Математика кабинетын муостатын 250 см кэтиттээх линолеумунан сабарга төһө уһуннаах линолеум нааданый? Онно төһө харчы ороскуоттаныаҕай?

3 бөлөх- К.Тома, Н.Слава, М.Настя, Д.Камила

Задача: Математика кабинетын электропроводкатын уларытарга төһө уһуннаах провод нааданый? Онно төһө харчы ороскуоттаныаҕай?

3. Ити мээрэйдэри туһанан кылаас сабардамын булун. Кылааспыт курдук сабардамнаах аквариумна төһө уу киириэй?

4. Толкуйдуур дьобуру сайыннарар задачалар:

1 бөлөх: 3 дм өрүттээх куубу от күөбү кыраасканан сопбуттар уонна 1дм өрүттээх куубуктарга араарбыттар. Барыта хас куубук тахсыбытый? Хастара биир эркинэ, хастара икки эркинэ, үс эркинэ кырааскаламмытый? Кырааскаламматах куубуктар бааллар дуо? Куубуктары барытын биир эрээккэ кэчигирэппиттэр. Эрээт уһуна төһөнүй?

2 бөлөх: Танас сууйуутугар мыыланы 7-тэ туттубуттарын кэнниттэн, мыыла устата, туората, үрдүгэ икки төгүл куччаабыт. Хаалбыт куһуок хас сууйууга тийиэй?

3 бөлөх: Кээмэйдэрэ 4 см, 3см уонна 2 см-даах көнө муннуктаах параллелепипед тэнитиллиитин онорун.

5. Рефлексия

VII. Введение агрокомпонента и регионального компонента на уроках математики

7.1. Тезис доклада «Математикаба сахалыы уруоктар»

Дахылаат суолтата:

Урут оҕо төрөөбүт тылын дьон-сэргэ кэпсэтэрин истэн билэр этэ. Аныгы ыалга ол кыаллара саарбах: оҕобутун дьиэбэ көрөрбүт да кэмнээх. Кэпсэтэр да буоллахпытына тылбыт бэрт дьадаһы, үксэ нууччалыы кыбытыылаах буолар, мас хайытан эрэр курдук баар – суох, бар – кэл, үчүгэй – куһаҕан диэн буолар.

Сыала:

Математика уруоктарыгар оҕооо төрөөбүт тылыгар кэрэхсэбили үөскэтии, сахалыы куттаах-сүрдээх, тыллаах-өстөөх оҕолору иитии.

Соруктар:

- Математика уруоктарыгар умнуллан эрэр саха тылларын үөрэтии

- Уруоктарга сахалыы таабырыны, ырыаны, остуоруйаны, олоңхоттон быһа тардыылары киллэрии, туттуу

- Чугас эйгэттэн, күннээби олохтон тахсар задачалары толкуйдааһын

- Н.Я. Виленкин «Математика-5», «Математика-6» учебниктарыгар дьүөрэлээн оңоһуллубут А.И. Петрова хомуурунньугун уруоктарга туһаныы.

Уруоктар темалара:

Кылаас	Программанан тема	Сахалыгы уруок
5	«Мээрэй единицалара»	«Өбүгэлэрбит мээрэйдэрин кэлимэ»
5	«Формулалар»	«Тыа ыалын түбүктэрэ»
5	«Көннөрү дробтар. Уоннуулаах дробтар. Бырыһыаннар»	«Төрөөбүт күн»

«Сахалыгы мээрэй кэлимнэрэ»

Тарбабынан мээрэй	Илинэн мээрэй	Уста мээрэй	Ыйааһын мээрэй	Биргэмэ мээрэйдэрэ	Үллэник мээрэй
1. Кыра сүөм $\approx 20\text{мм} = 2\text{см}$ 2. сүөм $\approx 40\text{-}50\text{мм} = 4\text{-}5\text{см}$ 3. тутум $\approx 8\text{см}$ 4. мунур сүөм $\approx 10\text{ см}$ 5. Уһуктаах сүөм $\approx 15\text{см}$	1. былас = 1м 2. бэчээт инэй саһаан $\approx 2\text{м}$ 3. см 3. арсыын $\approx 71\text{см}$	1. Биэрэс тэ $\approx 1\text{ км}$ 2. көс $\approx 10\text{ км}$ 3. күннүк $\approx 10\text{ км}$	1. бурдугу мээрэй-диир туос иһитинэн 2. эти буутунан, кырбаһын ан 3. таһаһы – арсыынын ан 4. арыгыны суотайынан	1. омурбан – 4ч. үлэ кэнниттэн сынньалан 2. күөс быстыңа – 1 чаас 3. биир ууну утуйуу – 2-3ч 4. куоратчыт кэмэ – сарсыарда 4 ч 5. түүн үөһэ- 12 ч 6. күнүс ортого–12ч 7. сарсыардааны ыам – сарсыарда 6 ч 8. күнүскү ыам – 11ч 9. түөртүүр ыам – 16ч 10. кизһээңци ыам – 20ч 11. тың хатыыта –	1. анар = 1/2 2. чиэп пэр = 1/4 3. оһум уой = 1/8

6. Харыс ≈20см				халлаан быһах биитинии сырдыр кэмэ	
7. ыллар харыс ≈25см				12. Суһуктуйуу – халлаан сырдаан эрэрэ	
8. Куобах холого ≈ 11- 12см				13. күн ойуута – сарсыарда 9 ч 14. Күн кириитэ 15. Үйэ – 100 сыл 16. Үйэ аңара – 50 сыл 17. мүһэлгэ – 12 сыл 18. улахан мүһэлгэ– 60 сыл	

Олоҕхолор, таабырыннар, кэпсээннэр

1. С. Васильев «Эрчимэн Бэргэн» олоҕхото (арсыын – с. 136, саһаан – с. 110, күннүк – с. 17, былас – с. 110, с. 130, сүөм, 3с – с. 189, буут –с. 193)

2. С. Ойуунускайа «Саха таабырыннара», Якутскай 1975с

3. П.А. Ойуунускай «Үчүгэй түңэтии» («Талыллыбыт айымньылар» II том, стр 125)

Чугас эйгэттэн ылыллар задачалар туохха үөрэтэллэр
(барыта 23 задача)

1. Төһө сүөһүнү кыстатабыт?
2. Онно төһө от нааданый?
3. Сайын устата төһө үүтү туттарабытый?
4. Туттарбыт үүппүтүгэр төһө харчыны ылабытый?
5. Туттарбыт үүппүт суотугар төһө арыны хаһаанабытый?

Түмүктээһин:

1. Чугас эйгэттэн ылыллар задача ис хоһооно оҕо харабар тута «көстө түһэр», өйө-санаата барыта хайдах эрэ оңорор суолу тобула сатыыр, үлэтэ түргэтиир

2. Олохтоох матырыйаалтан оңоһуллубут задачаны суоттуурга математика бу дьиңнээх олоххо туттуллар, үлэҕэ-хамнаска наадалаах эбит, тула эйгэҕэ баар суолу ырытан-сыымайдаан, хомуйан-түмэн үөскээбит наука эбит диэн өйдөбүл үөскүүр. Онон оҕо бу предметкэ сыһыана лаппа уларыар.

3. Олохтоох матырыйаалтан оңоһуллубут задача оҕо дойдутун туһунан билиитэ кэңиригэр көмөлөһөр

4. Билэр эйгэттэн задачаны суоттаһынтан оҕо бүөмнээн (самостоятельно) суоттуур кыаҕа кэңиир

5. Араас таабырыны, ырыаны, остуоруйаны, үчүгэй тыллаах-өстөөх кэпсээни, аҕыйах да буоллун, уруокка иһиттэбинэ, оҕо тылын баайа кэңиир, өйүн акылаата чиңиир

6. Сахалы тылынан үөрэммит оҕо тоңкуруун майгыта, тоңуй сыһыана сымныыр, иһирэх изиитэ уһуктар.

7.2.Тезис доклада «Преподавание математики в агропрофилированной школе»

Актуальность: Введение санкций с целью международной изоляции России заставили изменить Россию изменить свою политику по развитию сельского хозяйства.

Цель: дать учащимся агрошколы знания по подъему сельскохозяйственного производства.

Задачи: 1. Разработать агротехнологические краеведческие задачи, соответствующие темам и вопросам учебников по математике 5,6,7,8,9 классов.

2. Принимать участие в создании различных агропроектов

3. Привлечь учащихся к исследовательской работе по агровопросам

1. Агротехнологические задачи

5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
П1.Натуральные числа: Задача №1 П.7.Сложение натуральных чисел №2,3 П.12.Вычитание натуральных чисел №4,5,6 П.13.Умножение натуральных чисел №7,8,9,10,11 §5.Обыкновенные дроби №12 §6.Угол №13 §7.Сложение и вычитание	П.1.Вправо, влево, вверх, вниз №1,2 П.2.Координатная прямая №3,4 §2.Сложение и вычитание №5,6,7,8 §3.Умножение и деление №9,10, 11,12 П.26.Упражнение на повторение №13 Рациональные числа §4.Делние на множители №14, 15 §5.Равенство дробей №16 §6.Сложение и вычитание №17 П.40.Умножение дробей №18,19,20,21, 22,23,24,25,26, 27,28 Повторение курса 6 класса №29, 30, 31,32,33	Решение уравнений с одной переменной №1,2 Системы линейных уравнений №3,4,5,6	Рациональные выражения №1 Точные и приближенные значения величин Задачи, приводящие к квадратному уравнению №3,4 Неравенства с одной переменной №5	Арифметическая прогрессия №1 Геометрическая прогрессия №1, 2,3,4,5,6

<p>десятичных дробей. П.48.Сложение №14,15 П.48.Вычитание №16,17 §8.Умножение и деление десятичных дробей №18 П.55.Проценты №19,20 П.56.Круговые диаграммы. №21,22 П.57.Деление десятичных дробей №23 П.60.Задача на проценты №24,25,26 Повторение курса 5 класса №27</p>				
---	--	--	--	--

2. Обобщающие агроуроки «Тыа ыалын түбүктэрэ», 6 класс; «Билиибитин олоххо туһанабыт», 6 класс

3. Агропроекты: «Инновационное скотопомещение на 25 голов дойного стада» - проект учащихся 7 класса

4. Исследовательская работа учащихся:
«Тыа ыалын экономиката» Иванов Саша, 7 кылаас

«Какой коровник необходимо выбрать?» Стручков Вася,
6 класс

Итак, в процессе такой работы у школьников:

- формируются знания об истоках развития сельского хозяйства в родном селе, о передовиках производства;

- вырабатывается психологическая и практическая готовность и стремление принять посильное и активное участие в развитии отраслей сельского хозяйства в родном селе.

- развиваются творческие способности, воображение, фантазия;

- воспитываются целеустремленность и организованность, расчетливость и предприимчивость, способность ориентироваться в ситуации неопределенности;

- развиваются и личностные, и познавательные, и регулятивные, и коммуникативные действия учащихся.

7.3. Конспект урока-проекта «Сахалы мээрэйдэр»

Уруок сыала: былыр өбүгэлэрбит мээрэйдир, ыйааһынныыр прибордар суохтарына хайдах дьаһанан олорбуттары үөрэтии. Сахалы кээмэйдэри үөрэтии.

Сайыннарар сыала: умнуллан эрэр саха тылларын олоххо туттарга, ыраастык сахалы саңарарга үөрэтии

Уруок методиката: Бырайыактыыр уруок

Уруок тэрээһин чааһа: Оҕолоор, бүгүн биһиэхэ аһаҕас уруок. Темата: «Сахалы кээмэйдэр». Уруок сыала соруга этиллэр. Бырайыак сорудахтара нэдиэлэ анараа өттүгэр бэриллибиттэрэ.

Биһиги мындыр өбүгэлэрбит ууннахха уһуна биллибэт, кыңаатахха кытыыта көстүбэт хоту дойдуга сүөһү-сылгы иитиитинэн дьарыктанан олорбуттара. Айылҕалыын дьүөрэлэһии уустук суолун тобулалларыгар аабыы, суоттааһын, анал кэмнээһин, кээмэйдээһин сүңкэн суолталаахтара.

Дьэ, хайдах дьаһанан олорбуттар эбитий биһиги мындыр өбүгэлэрбит.

Кылаас оҕолоро бөлөхтөргө арахсан нэдиэлэ устата араас литератураны хасыһан, көрдөөн 5 бырайыагы бэлэмнээтилэр. Бүгүңнү уруокка кинилэр бырайыактарын көмүскүөхтэрэ. Кинилэр үлэлэрин саха тылын учууталлара сыаналыахтара.

1 бөлөх: Уста кээмэйдэрэ.

1 оҕо: Биһиги уста кээмэйдэрин А.И. Петрова «Математика 5-6» диэн кинигэтиттэн уонна өссө төрөппүттэрбититтэн биллибит, үөрэттибит.

Көс – былыр сахаларга саамай уһун уста кээмэйэ. Э.К. Пекарская саха көһүн сарсыардаттан хойукка диэри биир күннүктээх айан диэн быһаарар, «күннүк» диэн тылы кытта тэңник тутар. Айан араастаах буолуон сөп: сатыы киһи айана туспа, ат айана эмиэ туспа. Ол быһыытынан Пекарская көһү үс суолга араарар: сатыы көс – 7-8- биэрэстэ, ат көһө – 10 биэрэстэ, сэлиик ат көһө – 13-14 биэрэстэ. Билигин көс 10 км тэңнэхэр.

Ох тэбиитэ сир – ытан кэбиспит ох баран түһэр сирэ. Ол ортотунан 200-чэкэ хаамыы буолар. А.Е. Кулаковская биэс ох тэбиитэ сири 1 биэрэстэ диэн ааҕар эбит.

Былас – киһи икки илиитин туора ууннабына аңар илиитин уһугуттан нөңүө илиитин уһугар диэри. Быһа холуйан 164 – 168 см.

2 оҕо:

Түөс аңара (сорохтор былас аңара дииллэр) – туора ууммут илии уһугуттан түөс ортотугар диэри, 82-84 см (арсыын).

Атыл - билинҕи метргэ тэҕнэхэр. П.А. Ойуунускай суруйарынан, хаамыы 3 араастаах эбит: ыллар хаамыы, орто хаамыы, кыра хаамыы.

3 оҕо: Кылгас мээрэйдэргэ сахаларга тарбагынан мээрэй тэнийбит эбит. Холобур бу тарбахпытыгар икки сүһүөхтээх: үөһээҥи, ортоку. Уста саамай кыра кээмэйэ **сүөм** буолар. Сүөм икки араастаах: уһуктаах сүөм, муңур сүөм.

Уһуктаах сүөм – сөмүөлээх эрбэҕи төһө кыалларынан атыччы туттубут кэннэ эрбэх төбөтүттэн сөмүэй төбөтүгэр диэри, 16-17 см кэриңэ.

Муңур сүөм – эрбэҕи көнөтүк, оттон сөмүэйни ортоку сүһүөбүнэн токутан баран атыччы туттуллар, 13 см кэриңэ

Харыс – сараччы туттубут илиигэ эрбэх төбөтүттэн орто тарбах төбөтүгэр диэри, 20 см кэриңэ.

Ыллар харыс – аата суох тарбах уонна тойон эрбэҕи ууннарыыны этэллэр.

4 оҕо: Биһиги өбүгэлэрбит сылгы эмиһин, төһө хаһалаабын маннык кэмнииллэр: 1 быһах ончоҕо – быһах кэтитэ, 1 см, 1 илии – 1 тарбах кэтитэ, 1,7 см, 2 илии – 2 тарбах кэтитэ, 3,4 см, 3 илии – 3 тарбах кэтитэ, 5 см, тутум - 4 илии, суор холото – 1 тутум + эрбэх устата.

Учуутал: Үчүгэй булугас өйдөөхтөр эбит буолбат дуо, биһиги өбүгэлэрбит?

Тутумунан сайын от үрдээбитин быһаараллар этэ, билигин кыһын, от үүнүө ыраах. Чэйиң, кыргыттарбыт суһуохтарын тутумнаан көрүөбүң эрэ. Суһуохтарын 1 уол тутумнуур (кыргыттар сахалыы таңныбыттар).

Чэйиң, аны 2-с бөлөхпүтүн бэрэбиэркэлиэбиң. Кинилэр бырайыактара «Бириэмэ кээмэйдэрэ».

1 оҕо: Биһиги сахалыы бириэмэ кээмэйдэрин «Сааскы кэм» романтан уонна «Кэскил» хаһыаттан көрдөөн буллубут. Былыр үлэ күнэ омурҕанна арахсара: сарсыардааны омурҕан, күнүскү омурҕан түөртүүр омурҕан.

2 оҕо: күөс быстына - 1ч, биир ууну утуйуу - 2-3ч, куоратчыт кэмэ – сарсыарда 4 ч, түүн үөһэ - 12ч, күнүс ортото – күнүс 1ч, сарсыардааны ыам - 6ч, күнүскү ыам - 11ч, түөртүүр ыам - 4ч, кизһээнни ыам - 8ч.

3 оҕо: тын хатыыта - халлаан быһах биитинии сырдыыр кэмэ, суһуктуйуу - халлаан сырдаан эрэрэ, күн ойуута - сарсыарда 9ч, күн кириитэ - күн киирэрэ, үйэ – 100 сыл, үйэ анара - 50 сыл, мүһэлгэ - 12 сыл, улахан мүһэлгэ - 60 сыл.

Учуутал: маладьыастар, наһаа элбэх бириэмэ кээмэйдэрин булбуттар. чэйиң, аны ыһааһын кээмэйдэрэ.

1 оҕо: биһиги өбүгэлэрбит бурдугу мээрэйдииллэригэр мээрэй иһиттэри тутталлар эбит. Ол иһиттэри туостан тигэллэр уонна тангалайынан мээрэйдииллэр. 1 мээрэй, 2 мээрэй бурдук диэн аахсаллар.

2 оҕо: арыыны, эти буутунан мээрэйдииллэр этэ, 1 буут – 16 кг, өссө эти кырбаһынан мээрэйдииллэр, убаҕас аһы суотайынан.

Учуутал: Чэинг, сэргэхсийэ таарыйа таабырыннаһыабын эрэ. Таабырынньыттар бырайыактарын сэргизбин

1 оҕо: биһиги таабырыннарбытын Сардана Ойуунускайа «Саха таабырыннара» диэн кинигэтигиттэн буллубут.

2 оҕо: Тоҕус саһаан үрдүүр, биир саһаан намтыыр баар үһү (Дьүкээбил) (Саһаан=1м50см)

3 оҕо: 220 хонукка биир киһи биир мээрэй арыны кыайан сиэбэтэх. (Сэргэ төбөтүгэр түспүт хаар)

1 оҕо: Толоонно тутум саҕа дохсун бөҕө баар үһү (Дулҕа)

2 оҕо: Кытай кыһын кыптыыйын тыһа 3 күннүк иһиллэр үһү (Аһына)

3 оҕо: 70 быластаах дьуруу таас кутуруктаах, 40 быластаах тэлэнэ туос кынаттаах баар үһү (Тэмэлдьигэн)

1 оҕо: Буут тууска буспугу өссө буһаран сииллэр үһү

2 оҕо: Үйэтигэр биир тиэрбэскэ хамнаска киирэн баран, кыайан ылбакка өлөн хаалар (Оҕус көлө)

Учуутал: Оҕолоор, бу таабырыннартан кэстөр саха тылын баайа, барҕата. Биһиги бары уу сахалыы кыайан санарбаппыт ээ. Хайаан да тугу эрэ кыбытабыт. Оннооҕор, бу биһиги – тыа дьоно. Отгон куорат оҕолоро хайдах буолоухтарай? Төрөөбүт тылбытыгар маннык сыһыаннастахпытына, кыра омук тыла сүтэн хаалыан сөптөөх. Ол иһин бүгүн төрөөбүт тылга улахан болҕомто ууруллар, ханнык да үрдүк сүбэҕэ сахалыы санарыахпытын син.

Саха киһитэ уустаан-ураннаан, хохуйан санарар. Саха киһи диэ суоҕа – иэҕэйэр икки атахтаах диэҕэ. Лена өрүс

оннугар - үлүскэннээх сүүрүктээх, үс үөстээх Өлүөнэ эбэбит, Бэйбэрикээн эмээхсин буолбатах – 5 ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин, 7 туруйа диэбэккэ - үөр 7 туруйа үөһэнэн кыырайа көппүтэ диэбэ.

Онтон билигин 4-с бырайыакпытын истиэҕин. «Олонхоттон задачалар» диэн бырайыагы бэлэмнээтилэр.

1 оҕо: П.А. Ойуунускай «Дьулуруйар Ньургун Боотур» олонхотуттан.

Үс үүт күрүөнү үрдүнэн көтөр Үрүмэччи манан аттаах Үрүг Уолан бастын сэргэттэн араҕас илгэни ыйыстан кэбиспит. Иккистээн аҕыс салаалаах ала күөх оту атыгар сизттэ. *Үс илии үрдээтэ. Үрүг Уолан бухатыыр хас сантиметр үрдээбитий?*

2 оҕо: Кылааннаах Кыыс Ньургун обургу Ньургун Боотуру сула батаһынан охсубутунан барда. Онуоха орто дойду охсуһуулаах оҕото *тобус саһаан* туора ойдо. ***Ньургун Боотур хас сантиметр туора ойбутуй?***

3 оҕо: Бухатыыр киһи

Бэйэтин киэнэ

Көрөр дьүһүнэ,

Көстөр мөссүөнэ,

Хайдах эбитий?-диэн

Өйдөөн-дьүүллээн

Көрөн таһаардахха,-

Үс былас

Үөкэйэр өттүктээх,

Биэс былас

Биэкэйэр бииллээх,

Алта былас

Дара буурай сарыннаах,
Үс былас
Куоѳайар уһун моойдоох,
Былас ордугуна түөс ангара
Мэлэр манган сирэйдээх.

Бухатыыры ойуулан көрдөр

1 оѳо: Бухатыыр киһи туран
Муора кытыытын устун
Атын сиэппитинэн
Хоту-соѳуруу диэки
Хааман сургулдуйа сырыттаѳына
Тоѳус бэчээтинэй, бэчээтинэй ангардаах
Суор тумсун курдук тумустаах
Хойуук оночо обургу
Кыһыл кумахха
Суос-соѳотохто
Быһа аньылла түстэ.
Ону кытары тэбис-тэннэ,
Сэттэ саһаан, саһаан аһардаах,
Киргил кэтэѳин курдук кэтэхтээх
Күлүктээх күтүр улахан эрдии
Күкүр хара таастарга тахсан
Күөрэ-ланкы быраѳылла түстэ.

Оночо уонна эрдии кээмэйэ төһө буоларый?

2 оѳо: Сототунан охсуллар
Тоѳус арсыын
Солко нуолур суһуохтаах,
Харытынан хатыллар
Аѳыс арсыын

Аалай хампа бытырыыстаах
Ытык Хахайдаан удаҕан дьахтар обургу
Кэнийэн киирдэ.

***Ытык Хахайдаан суһуобун уонна бытырыыһын
уһуна төһө буоларый?***

3 оҕо: Бухатыыр киһи киэнэ
Туттар сэбэ-сэбиргэлэ
Хайдах эбитэй? – диэн
Өйдөөн-дьүүллээн турдахха,-
Ытыалыы оонньууругар
Ньиргиэрдээх ньирилини
Ньир муос саалаах эбит;
Кураҕаччы чуурук оноҕостоох,
Халымтаҕай сардаана курдук охтоох;
Хоонньугар укта сылдьан оонньууругар
Тобус уон бууттаах
Торолуур чомпо сүллүгэстээх эбит;
Харыс биилээх,
Халдьыр уктаах
Хатан тэрээх сүгэлээх эбит.

***Бухатыыр киһи сүллүгэһин, сүгэтин кээмэйэ
төһөнүй?***

1 оҕо: тойон Дьаҕарыма бухатыыр обургу,-
Дьаралык тарда,
Тангалай үктүү,
Дьаарбан хаба,
Ласпар биэрэ сырыттаҕына
Най хара былыт обургу
Күннүк усталанан,

Көс туораланан,
Күнү-ыйы күлүктээн
Көтөн кугуйан табыста.

Төһө улахан былыт кэлбитий?

2 оѳо: Тойон Дьяѳарыма обургу,-

Үрүт өттүгэр

Үс тутум

Күр муус үллүктэннэ,

Алын өттүгэр

Аѳыс илии

Хайыр муус дьянхаланна;

Аһыыр аска наадыйда,

Сынньанар сиргэ суудайда.

***Тойон Дьяѳарыма төһө улахан муус үллүктээбит,
дьянхалаабыт эбит?***

3 оѳо: А.А. Саввин «Айыыһыт тойугуттан» диэн
олонхоттон

Дьулай өттүнэн тохтоон көрдөххө,-

Тоѳус былас от саѳа

Дуолаѳа ньиргиэр сэргэ

Туруору анньыллан турар эбит дуу!

Алын өттүн араара көрөн турдахха,-

Сэттэ хаамыы уһуннаах

Силээн нэлэгэй сиэллэрдээх,

Үстүүр хаамыы үргэннээх

Үрүн дьүһүөрсүн түүлээх...

Сэттэ көстөөх дойдуттан

Сэгэлдьийэн көстөр кулгаахтаах...

Ат билинни кээмэйн суоттаа.

1 оџо: П.А. Ойуунускай «Туналџаннаах ньуурдаах
Туйаарыма Куо»

Аџыс былас суһуохтаах

Айталыына Куо диэн

Аџастаах этим...

Айталыына Куо суһуоџун уһуна төһөнүй?

2 оџо: С. Васильев «Эрчимэн Бэргэн»

Анныларынан *аџыс илии*

Ардах түспүт,

Үрдүлэринэн *үс илии*

Түүнүк үүммүт.

***Бухатыырдар Үөһэ Дойдуга сырыттаахтарына төһө
ардах түспүтүй? төһө түүнүк үүммүтүй?***

3 оџо: П. Ядрихинская «Дьырыбына Дьырылыатта
бухатыыр»

Үс былас холобурдаах

Өрбөлдүйэр өттүктээх;

Түстээх от саџа

Түөрт былас холобурдаах

Ласпалдьыйар самыылаах;

Алта былас холобурдаах

Дьирэ – буурай систээх;

Сэттэ былас холобурдаах

Дара-буурай сарыннаах эбит.

Кыыс Бухатыыр кээмэйин быһаар.

1 оџо: «Мүлдү Бөџө»

Тоџустаах эһэ кыыл саџа

Обогтоох чуораан хаан өтүйэнэн

Былас ордуга туос аңара бадахтаах

Хара Бадабай ытыгынан

Бабыччы туппут...

Мүлдү Бөбө ытыга төһө эбитий? Билигни кээмэйгэ таһаар.

2 оҕо: С. Зверев «Эрчимэн Бэргэн»

Моҕол ураһаны оҥоһунна

Уонна *отут быластаах* оронугар

Оруопчук түһэн утуйан хаалла...

Орон уһуна төһө эбитий? Моҕол быһа холоон төһө үрдүк буоларый?

3 оҕо: П. А. Ойуунускай

Улаҕата-унуоргута биллибэт,

Устата-туората көстүбэт

Улуу хочом

Уунан-уһаан

Отут көс усталаах

Онолуһа турар хонуулаах,

Уон көс туоралаах

Унаар-мунаар урсуннаах.

Төһө иэһнээх эбитий?

Учуутал: Чэйин, оҕолоор, бары бэйэ-бэйэбитигэр махтанаххайын. Билигин бырайыактарбытын сыаналыабын.

- Эһиэхэ бу бырайыак онгорбуккут тугу биэрдэ?

- Бырайыак оноруутугар туох ыарахаттары көрүстүгүт?

- Барыта буоллабына, эһиги ситиһиигит туохтан турарый? (группалартан 1 оҕо рефлексияҕа кыттар)

Түмүк тыл: Күннүк Уурастыырап тылларынан түмүктүөхпүн баҕарабын: «Төрөөбүт тыл диэн киһи киһи буолуутун төрдө буоллаҕа дии. Кырдьыга даҕаны, саха тыла

суоџа эбитэ буоллар – саха норуота диэн норуот, саха киһитэ диэн киһи суох буолуо этэ».

Онон, төһө кыалларынан, умнуллан эрэр саха тылын туттарга, ыраастык сахалыы санарарга үөрэнин.

Урукпут сыаналара.

7.4. Технологическая карта урока «Тыа ыалын түбүктэрэ» проведенного в 6 классе от 22.12.15 года

Тип урока:	Обобщение и систематизация знаний при решении агрозадач	
Задачи:	Создать условие для учащихся, овладевать умением осмыслить, оценить и конкретно представить уклад жизни народа саха.	
Планируемые результаты		
Предметные: научиться решать агротехнологические задачи	<p>Метапредметные:</p> <p>познавательные: владеть общим приемом решения агрозадач</p> <p>Регулятивные: оценивать правильность выполнения действия на уровне адекватной ретроспективной оценки</p> <p>Коммуникативные: договариваться и приходить к общему решению в совместной деятельности, в том числе в ситуации столкновения интересов</p>	<p>Личностные:</p> <p>- развивать интерес к сельскому хозяйству, сельской экономике.</p> <p>- формировать умение представлять результат своей деятельности</p>
Образовательные ресурсы: рабочие тетради, слайды		

Организационная структура урока			
Этап урока	Содержание деятельности учителя	Содержание деятельности учащегося	Формируемые способы деятельности
1. Организационный этап	Вводные слова об укладе жизни народа саха	Мотивация к уроку	“надо”, “хочу”, “могу”
2. Актуализация знаний	Теоретические вопросы для учащихся (формула объема параллелепипеда, периметра прямоугольника, единицы измерения)	Отвечают на вопросы	<p>2 этап:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Самоопределение; - смыслообразование; - целеполагание; - планирование <p>учебного сотрудничества с учителем и сверстниками;</p> <p>3 этап:</p> <ul style="list-style-type: none"> - анализ, синтез, сравнение, обобщение; - понимание текстов, извлечение необходимой информации; - моделирование; - самостоятельное создание алгоритмов действий; - выполнение действий по алгоритму; - осознанное и произвольное построение речевого высказывания;

3. Решение задач	Проверить уровень сформированности теоретических знаний и практических навыков	Фронтальный опрос	3. Задачи на вычисление продолжительности зимовки, сколько нужно сена для зимовки
		По группам	По 2 задачи 1 гр: на вычисление объема стога, сколько молока в среднем можно надоить в летнее время 2 гр: сколько надо приготовить жердей для построения одной изгороди, на вычисление дохода от сдачи молока 3 гр: на вычисление расходов при приобретении ГСМ во время сенокосной страды, вычисление доходов хозяйства от сдачи мяса
4. Рефлексия учебной деятельности на уроке	<ul style="list-style-type: none"> • Что нового вы узнали на уроке? • Какое затруднение у вас возникло? В чем была причина затруднения? • Какую цель перед собой поставили? • Достигли ли поставленной цели? Объясните свою позицию? 	Отвечают по желанию	2 этап: - рефлексия способов и условий действий; - контроль и оценка процесса результатов деятельности; - самооценка на основе критерия успешности; - адекватное понимание причин успеха/ неуспеха в учебной деятельности; - выражение своих мыслей с достаточной полнотой и точностью;

	<ul style="list-style-type: none"> • Кто нам больше помог сегодня на уроке, кого мы можем благодарить? • Оцените свою собственную работу. Обоснуйте свой вывод? • Как можно назвать наш урок? 		- формулирование и аргументирование своего мнения, учет разных мнений;
5. Цели и задачи урока	Формулируют учащиеся		
6. Тема урока	Формулируют учащиеся		

Ресурсный материал к уроку

I. Формулы: $V=abc$, $S=ab$, $P= 2(a+b)$, $1т = 1000кг = 10ц$, $1л = 1 дм^3$

II. 1 задача: Саха сирын айылбата кылгас сайыннаах, ухун кыһыннаах. 5 эрэ ый сүөһүлэр айылбаба мэччийэллэр, онтон атын кэмигэр киһи бэлэмнээбит отун сириллэр. Сыл ханнык чааһыгар сүөһүлэрбит хотонно туралларый?

2 задача: Ноговицыннар 15 төбө ынах сүөһүлээхтэр. Биир сүөһү ортотунан 1т отунан сыл тахсар буоллабына сайын төһө оту бэлэмниэхтэрин нааданый?

3 задача: 15 тонна от хас бугултан тахсыаҕай, өскөтүн 1 бугул ортотунан 50 кг буоллабына?

1 бөлөх задачалара:

4 задача: 7 м усталаах, 3 м туоралаах, 3м урдуктээх от кэбиспиттэр. 10 м^3 от маассата бц буоллабына, кэбиһиилээх от туоннатын быһаар

6 задача: Ноговицыннар быйыл 5 ынахтара төрүүхтээх. 1 ынах куннэ ортотунан 8л үүтү биэрэр буоллабына, сайынны 3 ыйга төһө үүтү ыахтарай?

2 бөлөх задачалара:

5 задача: 7 м усталаах, 3 м туоралаах, 3м урдуктээх оту 4 мас бутэйнэн күрүөлүүргө төһө сизэрдийэ нааданы? (Биир сизэрдийэ 4м үһүннаах буоллабына)

7 задача: Аһабыттарыттан ордорон 3т үүтү «Хоту» агрофирмаба туттарар былааннаахтар. 1л үүт сыаната 40 солк буоллабына, төһө харчыны аахсыахтарай?

3 бөлөх задачалара:

8 задача: 2 сүөһү этин атыылыыр былааннаахтар, 1 сүөһү орто ыйааһына 180 кг, 1 кг эт сыаната 400 солк буоллабына, төһө харчыны аахсыахтарай?

9 задача: 1 га сири охсорго 6 л солярка наада, 1 л уматык сыаната 45 солк. 15 га сирдэрин оттуулларыгар төһө солярка наада буолуой, төһө харчы ороскуоттаныай? (охсуу, мунньуу, кэбиһии)

7.5. « Билиибитин олоххо туһанабыт» - математикаба 6-с кылааска ытыллыбыт агроурук былаана

Урук сыала: Математика уруктарыгар ылбыт билиини күннээҕи олоххо туһана үөрэнии

Соруктар: 1 бөлөх: Кыбыыга турар от тоннатын быһаары (видео)

2 бөлөх: Сүөһү тыыннаах ыйааһынын быһаары (видео)

3 бөлөх: Үүт сыатын суолтатын быһаары

4. Задачалары суоттааһын

УМК: “Практическое применение математики”, “Тыа оҕото, бу чаччылары билэҕин дуо?» таблицалар.

1 этап: Бөлөхтөрүнэн эрдэ бэриллибит соруудахтары видеоҕа уһуллубутун көрүү уонна суоттааһын

1. Витя

Долгунов, Миша
Мохначевской,

Слава Неустроев
агрооскуола
подсобнай

хаһаайыстыбатын
кыбыытыгар турар
кэбиһиилээх от
мээрэйдэрин ыла
сылдыбытгара
көстөр. Оҕолор
видеоматырыһаалы

көрөн баран, бу
мээрэйдэрин формулаҕа туруоран, от тоннатын быһаардылар.

$$V = \frac{(n-b)(n-b)a}{16}$$

n-кэбиһиилээх от курданынан эргимтэтэ, a – устата, b-туората.

Оҕолор мээрэйдэринэн оппут 8ц ыйааһыннаах буолан табыста, m^3 тоннаҕа таһаарыны хатылаатыбыт.

2. Мичийэ Протопопова, Саша Габышева, Оля Кочкина агрооскуола подсобнай хаһаайыстыбатыгар сылдьан оҕус

тыһаҕас мээрэйдэрин ылбыт видеоматырыяаалларын көрүү. Бу кэнниттэн бары формулаҕа туруоран бу сүөһү тыыннаах ыйааһынын суоттаан таһаардылар.

$$Q = \frac{AB \cdot CD}{50},$$

AB – сүөһү арҕаһыттан эргитэн илин атахтарын кэннинэн эргимтэтин мээрэйэ, CD – сүөһү кутуругун үрдүк сириттэн арҕаһыгар диэри устатын мээрэйэ. Оҕолор мээрэйдэринэн тыһаҕаспыт тыыннаах ыйааһына 186 кг буолан табыста. Сүөһү сааһынан араһсан ааттарын хатылаатыбыт.

3. Настя Андроcова, Настя Мохначевская, Камила Дьяконова бэйэлэрин кэтэх хаһаайыстыбылаларыгар бэс ыйыгар, атырдыах ыйыгар туттарбыт үүттэрин сыатын суолтатын кэпсиир

иһитиннэриилэри

онордулар.

Үүт сыатын нуормата 3,4% эбит. Бэс ыйыгар үүт сыата намыһах буолан үүт харчыта кыра эбит, атырдыах ыйыгар үүт сыата 3,9% буолан үүт

туттарыытыттан киирэр харчы улааппытын көрдүбүт. Бу суоттааһыннарға барытыгар пропорцияны туһанныбыт.

2 этап: Үлэ Геройа, Үлэ Албан аата орден толору кавалера, СР Бочуоттаах олохтооҕо М.Н. Готовцев хаһаайыстыбатыгар ыалдыттааһын (интернет ресурсы, хаһыат матырыяаалара)

- 1984-85сс биир ынахтан 5305 кг үүтү ыабыта;

• Биир сыл ынабы искусственной буоһатыыны табыгастаахтык туһанан 18 ынахтан 24 ньирэйи ылбыта;

• Т/х бородууксуйаларын онорон таһаарааччылар быыстапкаларыгар кини ынахтара 12 төгүл араас наһараадалары ылбыттара;

• 1992с “Удьуор” бааһынай хаһаайыстыбаны тэрийбитэ, голштин боруода сүөһүлэри ууһатар;

• Күн бүгүн хаһаайыстыбатыгар 80 төбө ынах сүөһүлээх, онтон 50 - ыанар ынах. Күн бүгүн хас биирдии ынабыттан 2293 кг үүтү ыыр;

3 этап: Задачалары суоттааһын:

1. Үлэ Геройа М.Готовцев биир ынахтан 2293 кг үүтү ыыр. Үүт сыата 3,9% буоллабына, ити ыаммыт үүттэн төһө арыы кэлиэй?

2. Кини хаһаайыстыбатыгар 50 ынахтаах буоллабына, сыл устата төһө арыыны оноруохтарай?

3. Биир киһи сылга ортотунан 6,5 кг арыыны сиир буоллабына, Готовцев ынахтара биэрбит арыылара хас киһиэхэ тийиэй?

4 этап: Рефлексия

1. Бүгүҥнү уруок туох суолталаабый? Туохха үөрэннибит?

2. Туох сана информацияны биллибит?

3. Эһиги кэлин улааттаххытына, кэтэх хаһаайыстыба тутуоххут дуо?

4. Сүөһү-сылгы иитиитэ саха норуотун төрүт дьарыга диэн этиини эһиги хайдах өйдүүгүт?

7.6. «Тыа хаһаайыстыбата хайдах сайдыахтаабын?»

7-8 кылаастарга аһаҕас уруок былаана

Уруок сыала: Уруок түмүгэр билинни кэмнэ тыа хаһаайыстыбата хайдах сайдыахтаабын анаарарга рефлексияҕа тахсы

Соруктар: Т/х дьарыктанарга ороскуоттары аабыы. Рентабельность диэн тугун билии. Тэрээһиннээх хаһаайыстыбаларга ирдэбиллэри билсиһии.

1. Учуутал проблема туруорар: Оҕолор, тыа хаһаайыстыбата диэн тылы хайдах өйдүүгүтүөй? (оҕолор эппиэттэрэ)

Балыктаах бөһүөлэгэр бүгүн 832 ынах сүөһү барыта 86 кэтэх уонна бааһынай хаһаайыстыбаларга иитиллэн турар. Тэрээһиннээх хаһаайыстыба биһиэхэ суох. Кэтэх хаһаайыстыбаны тутарга сүрдээх элбэх ороскуоттаах, ханныктарый? Үөрэнээччилэр эппиэттииллэр: ГСМ, саппаас чааска, нолуоктар, эбии аһылык...

2. “Тыа ыалын экономиката” Иванов Саша онорбут дакылаатыттан өссө ханнык ороскуоттар баалларын билэллэр. Ороскуот, дохуот, барыс хайдах аахпытын көрөбүт.

Бу дакылаат сүрүн итэҕэһэ, Саша бу хаһаайыстыба рентабельноһун аахпатах диэн, рекомендациятыгар сурулла сылдьар.

3. Рентабельность формулатын үөрэтии:

$$\text{РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ} = \frac{\text{прибыль}}{\text{себестоимость}} * 100\%$$

Тыа хаһаайыстыбата өрүү нерентабельнай салаа буолар, ол иһин урут плановай экономикаҕа олорор эрдэспитинэ, тыа хаһаайыстыбатыгар өрүү субсидия биэрэллэр этэ. Оттон билигин сүөһү сылгы улахан өртө барыта чааһынай ыалларга

турар. Ону государство өйөөбөт. 30% рентабельность тыа хаһаайыстыбатыгар үчүгэй көрдөрүүгэ аабыллар.

Иванов Саша дакылаатыгар олобуран 5 сыллаах рентабельноһы аабы(бөлөбүнэн үлэ)

4. 5 сыллаах рентабельность барыта наһаа улахан сыыппаралар тахсаллар. Тоҕо манныгый? Оҕолор кэлиэхтээх түмүктэрэ: бу чааһынай хаһаайыстыба хаһаайыттара илии ыарахан үлэтин күнү быһа үлэлээбиттэригэр бэйэлэригэр хамнас аахсыбаттар, ол иһин улахан % тахсар.

Билигин Россия ВТО-ҕа кирибитинэн сибээстээн, бүгүһүн т/х онорон таһаарар бородууксуйата барыта техрегламенна эппиэттир буолуохтаах. Ол аата, ынабы доильнай аппаратынан ыахтааххын, идэһэни тиэргэннэр өлөрүө суохтааххын, дэриэбинэ иһигэр элбэх сүөһү сылгы тоҕуоруһуо суохтаах. Урукку сэбиэскэй кэмнээҕи курдук, дэриэбинэ таһыгар турар улахан механизированнай хотоннорго сүөһү ас туруохтаах. Ангардас кэтэх хаһаайыстыбанан т/х бүгүн чэчирии сайдар, тупсар олуга суоҕун хас биирдии тыа сиригэр олохтооҕо толору өйдөөтө. ТХМ инники өтүгэр туруктаах, ис кыахтаах орто уонна улахан тэрээһиннээх (о.и. бааһынай хаһаайыстыбалара кириэһэллэр), анал бири хайысханы, ирдэниллэр тэрээһини хааччыйар тутуллаах, оноруунан дьарыктанар уонна онтон дохуоттанар хаһаайыстыбалар сайдыларыгар болжомтотун уурар буолла. Ол да иһин кэнники 4 сылга (2012-15сс) 318 сана тэринэн үлэни саҕалыыр (начинающие фермеры) бааһынай хаһаайыстыбаларга, маньы таһынан 104 дьэ кэргэнинэн үлэлиир бааһынай хаһаайыстыбаларга, уопсайа

888 мөлүйүөн солк Грант быһыытынан тийдэ. Манна 65% Россия бюджетыттан көрүлүннэ.

5. Балыктаах олохтооҕо, саҕалааччы фермер Габышев Нь. В. «Элеверная ферма» бизнес-проегын кытта билсиһии.

6. Улахан хаһаайыстыба сүөһүтэ элбэх, хотону улахан уонна механизированнай буолуохтаах. Быйыл 7, 8, 10 кылаастар үөрэнээччилэрэ Дьокуускайдааҕы тыа хаһ. академиятын инженернай факультета ыппыт заочнай технической олимпиадаларыгар кытыннылар. Бу олимпиада сүрүн сыала, инновационнай 25 миэстэлээх хотон бырайыагын оноруу этэ. (7 кыл., 8 кыл. бэйэлэрин уроуктарыгар бырайыактарын кэпсииллэр)

Сэбиэскэй кэмнэ маннык улахан механизированнай хотоннор бааллар этэ, т/х анал үөрэхтээх агрономнар, зоотехниктар, ветеринардар, инженердар, бухгалтердар, оператордар, трактористар, механиктар, технологтар үлэлииллэрэ. Племенной үлэни ытыты түмүгэр ааспыт үйэбэ чыпчаал мунутуур ситиһиилэр олохтоммуттара: Павел Шарин – 6072 кг, Г.Чепалов – 6077 кг, П.И.Яковлев – 5432 кг, К.Черкашина – 2631 кг үүтү ыабыттара. Бүгүн биир ынахтан ортотунан 2327,7 кг үүт ыанар.

7. Оччоҕо тэрээһиннээх хаһаайыстыба буоллахха урукку үрдэллэргэ тийэр кыах баар эбит дуо?

Рефлексия: Т/Х хайдах сайдыахтааҕый?

Түмүк: Государство өйүүр улахан хаһаайыстыбата тэриллэн, сүөһү сылгы ахсаана элбээн, оноруллан тахсар бородууксуя улааттаҕына, тыа хаһаайыстыбата сайдар.

*****

7.7. Технологическая карта урока «Кыайы сыаната хайдах этэй?» проведенного в 6 классе 20.11.15 года

Тип урока:	Обобщение и систематизация знаний при решении задач	
Задачи:	Создать условие для учащихся, овладевать умением осмыслить, оценить и конкретно представить героизм советского народа в великой отечественной войне	
Планируемые результаты		
Предметные: научиться решать задачи: найти точки по координатам на плоскости, по заданному масштабу находить искомое расстояние, составить столбчатые диаграммы	<p>Метапредметные:</p> <p>познавательные: владеть общим приемом решения задач</p> <p>регулятивные: оценивать правильность выполнения действия на уровне адекватной ретроспективной оценки</p> <p>коммуникативные: договариваться и приходить к общему решению в совместной деятельности, в том числе в ситуации столкновения интересов</p>	<p>Личностные:</p> <p>- в ходе урока ощутить реальную атмосферу военной поры – атмосферу, пронизанную тревогами и надеждами, горечью потерь и радостью побед .</p> <p>- формировать умение представлять результат своей деятельности</p>
Образовательные ресурсы: рабочие тетради, слайды		

Организационная структура урока			
Этап урока	Содержание деятельности учителя	Содержание деятельности учащегося	Формируемые способы деятельности
7. Организац ионный этап	Сообщение школьникам конкретных фактов, цифр, эпизодов хода Великой Отечественной войны, продуманное введение указанных материалов		1 этап: Учащиеся учатся выполнять следующие УУД: - формирование знаний истории ВОВ - формирование патриотизма
8. Актуали- зация знаний	Координаты точки, работа на карте, столбчатые диаграммы	Отвечают на вопросы	2 этап: Учащиеся учатся выполнять следующие УУД: - планирование учебного сотрудничества с учителем и сверстниками;
9. Решение задач	Проверить уровень сформированности теоретических знаний и практических навыков	Фронтальный опрос: Уничтожение «спрятанных пулеметов» врага – назвать 8 точек по координатам По группам: 1. Игра «Республика»: уничтожение артиллеристами (Г.Д.Протоdjяков, онов,	3 этап: Учащиеся учатся выполнять следующие УУД: - анализ, синтез, сравнение,

		<p>Н.А.Кондаков) вражеских танков, самолета, штаба</p> <p>2. Военные разведчики (Н.М.Титов и Г.М.Андросов) с помощью масштаба находят расстояние между населенными пунктами</p> <p>3.Составление столбчатых диаграмм по цифрам военных событий</p>	<p>обобщение, аналогия;</p> <p>- извлечение необходимых информации из текстов;</p> <p>-использование знаково-символических средств;</p> <p>- осознанное и произвольное построение речевого высказывания</p>
<p>10. Рефлексия учебной деятельности на уроке</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Что нового вы узнали на уроке? • Какое затруднение у вас возникло? В чем была причина затруднения? • Каковы цели урока? • Достигли ли поставленной цели? Объясните свою позицию? • Кто нам больше всех 	<p>Отвечают по желанию</p>	<p>4 этап: в ходе этапа рефлексии учебной деятельности на уроке учащиеся учатся выполнять следующие УУД:</p> <p>-рефлексия способов и</p>

	<p>сегодня помог на уроке, кого мы можем поблагодарить?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Оцените свою собственную работу? Обоснуйте свой вывод? • Как вы думаете, как можно назвать наш урок? 		<p>условий действия;</p> <ul style="list-style-type: none"> - контроль и оценка процесса и результатов деятельности; -самооценка на основе критерия успешности; - адекватное понимание причин успеха/неуспеха в учебной деятельности; - выражение своих мыслей с достаточной полнотой и точностью; - формулирование и аргументация своего мнения, учет разных мнений;
11. Цели и задачи урока	Формулируют учащиеся		
12. Тема урока	Формулируют учащиеся		

Ресурсный материал к уроку:

1. «Снайпердар күрэстэрэ»

Снайпердар диэн кимнээбий? Ханнык снайпердары билэбит? (оҕолор бэлэмнээбит матырыяалларын истэбит):

- 1). Өлүөхүмэттэн төрүттээх эбэнки чулуу уола Иван Николаевич Кульбертинов Аҕа дойдуну көмүскүүр сэрии сылларыгар 489 гитлеровскай талабырдыты сууларбыта. Кини сэрииттэн эргиллэригэр 5 бойобуой орденнаах кэлбитэ.
- 2). Томпоттон сылдыар Федор Михайлович Охлопков 429 фашиһы самнарбыта. Кини – Советскай Союз Геройа.
- 3). Арҕаанны фронт 247-с гвардейскай стрелковой полкатын снайпера Алексей Афанасьевич Миронов 129 гитлеровеһы сууһарбыта. Кини эмиэ Советскай Союз Геройа. (презентация)

Координаталаах хапталга «саһан сытар» өстөөх снайпердарын ытыалыылар. Хайа хамаанда төһөнү таппытынан очко аахсар.

2. «Артиллеристар күрэстэрэ»

Артиллерия диэн тугуй? Оҕолор бэлэмнээбит матырыяалларын истэбит:

1. Сахалартан аатырбыт артиллерист Гавриил Протодьяконов өстөөх 10 танкатын аҕыйах мүнүүтэ иһигэр умаппыта. Маршал Чуйков маньы сөҕөн “Тактика ведения боя с вражескими танками на максимально близком расстоянии по методу Протодьяконова” диэн быраабыланы суруйбута. Бу ыксаллаах балаһыанньаҕа Г. Протодьяконов кырабы харабынан көрөн, сахалыы өйүнэн сэриилэспитэ. Кини наводканан буолбакка, пушка уһун иһинэн кыңгы-кыныы, танкалары тирээн туран саайталаабыта сэрии быһаарыылаах хаамытын олохтообута. Гавриил Дмитриевич Протодьяконов – Советскай Союз

Геройа. 2. I Украинской фронт 1073-с армейской истребительной артиллерийской полкатын хамандыыра Николай Алексеевич Кондаков Одер өрүһү туорааһынна 6 пулеметнай точканы урусхаллаан хорсун быһыыны көрдөрбүтэ. Николай Алексеевич – Советской Союз Геройа.

“Республика” оонньуу, хамаандалар координаталарынан саспыт 1 самолету, 2 танканы, 3 пулемету хардарыта ытыалаһаллар. Кыайбыт хамаанда очко сурунар.

3. «Разведчиктар күрэстэрэ»

Разведка, разведчик диэн тыллары хайдах өйдүүгүт? Төһө да харана буоллар, төһө да кыһалҕаҕа истэр разведчик үөрүйэх хараҕа ханан өстөөх баарын, ханан кини танката, техниката мустубутун бэлиэтии көрөр. Оҕолор бэлэмнээбит матырыяалларын истэбит.

1). Танковой чаас мотострелковой батальонун разведчига, младшай сержант Николай Михайлович Титов танковой полк өстөөх тыыларынан рейдэ онгороругар өстөөхтөр уоту аһар туочукаларын чуолкайдааһынна, бадарааннаах, ойуурдаах сирдэринэн полк танкалара сэриилэһэ киририэхтээх суолларын таба булууга уһулуччу сатабыллааҕын, инициативалааҕын уонна тус бэйэтэ эр сүрэхтээбин элбэхтэ көрдөрөн «Албан Аат 3-с степеннээх “ орденынан наҕараадалааһыта. Эйэлээх кэмнэ ахсаан учууталынан, Үөһээ-Бүлүү Далыр оскуолатын директорынан, нэһилиэк сэбиэтин бэрэссэдээтэлинэн өр сылларга таһаарыылаахтык үлэлээбитэ.

2). Москватаағы байыаннай академияны бүтэрбит, разведчик, старшай лейтенант Андросов Георгий Михайлович өстөөх тыылыгар өтөн кирибитэ. Элбэх наадалаах донесениялары биэрэ сылдьан, тутулан, концлаабырдарга

эрэйи-муну көрсүбүтэ. 1945 с Ийэ дойдутугар – Советскай Союзка эргийэрин кытары сууттанан, 20 сыл болдьохтоох хаайыллар. Бэл, манна да аатын-суолун, идейнай охсуһуутун, киһилии эбэрэтин, үтүөкэн майгытын-сигилитин сүтэрбэтэх. 1956 сыллаахха амнистияланан – көнүлгэ тахсан толору дьоһун олобу олон ааспыта. (презентация)

1 соруудах: Картанан үлэ. Масштаб көмөтүнэн нэһилиэнньэлээх пууннар, куораттар икки ардыларынаабы ыраабы булуу: Балыктаах-Майа, Дьокуускай- Москва.

2 соруудах: Кылаас иһигэр азимутунан кистэлэн пакеты булуу. Пакетка баар соруудабы толоруу. Соруудахтар: - оскуола хас түннүктээбий? - оскуолаттан “улахан маҕаһыынна” дылы хас м?

4. “Диаграммалар”

Экранна Улуу Аҕа дойду сэриитин историятыттан сыыппаралар-чахчылар көстөллөр. Ол чахчылартан остуолба диаграммалары онороллор.

5. Ленинград блокадата 1941 с балаҕан ыйын 8 күнүттэн 1944 сыл тохсуньу 27 күнүгэр диэри саҕаламмыта.871 күн (2 сыл 141 хонук) куорат ньиэмэс, финн уонна Испания күүстэрин тимир ытарчатыгар олорбута. Куорат олохтоохторо хоргуйууну, эрэйи энэрдэринэн тэлбиттэрэ. Ол эрэри киһилии сиэрдэрин, кытаанах санааларын ыһыктыбатахтара. Блокада иннинэ куоракка 2,5 мөл киһи олороро, өстөөхтөн босхоломмутгарын кэннэ – 560 тыһ киһи хаалбыт.

6. Ильмен күөлү туоруур 19-с хайыһар биригээдэтин састаабыгар араас атын омук бэрэстэбиитэллэрин кытары 597 саха саллаата баара. Ильмен күөл 45км уһуннаах, 35 км кэтиттээх, 9,7м диригнээх, сайынын борокуот кытта сылдыар

сүдү байбала. Харанганан туһанан күөл улахан анарын туораабыт хайыһардаах саллааттар, халлаан сырдыыта, туох да хаххата суох киэн куйаарга, килэн мууска тоһуурга түбэспиттэрэ. Бизэрккэ кэтэһэ сыппыт өстөөх пулемет, автомат, миномет, пушка самнарыылаах уотун аспыта. Оттон үөһэттэн фашист самолеттара көнгүл көрүлээбиттэрэ. Историктар аабалларынан, ити сарсыарда 19-с биригээдэ үрдүгэр 10 тыһ буюмба түспүт. Үлтү кумаламмыт Ильмен күөл мууһун анныгар Саха сириин 200 ньургун уолаттара үйэ-саас тухары хаалбыттара.

7. Саха сириттэн сэриигэ 63000 киһи барбыта. Онтон 27000 киһи сэрии толоонугар хаһан да эргиллибэттии хаалбыттара. Тыылга 40000 киһи аччыктаан, ыалдьан өлбүттэрэ.

8. Мэнэ-Хаһалас оройуонуттан сэриигэ 3488 киһи ыһырыллыбыта. Кинилэртэн сэрии толоонугар 1653 киһи охтубута.

9. Аҕа дойду Улуу сэриитин фроннарыгар Араһас нэһилиэгин чулуу уолаттара араас омуктар бэрэстэбиитэллэрин кытта убай-быраат курдук биир санаанан сэриилэһэн уордаах өстөөбү үлтүрүтүүгэ бэйэлэрин сүнкэн кылааттары киллэрбиттэрэ. Кинилэр Москва, Ленинград, Сталининград аннынаабы кыргыһыларга, Курскай Дугаба, Днепры туорааһынна, Смоленскай, Одесса, Киев, Харьков у.д.а. куораттары босхолоһунна, Киин Европаны, Балканскай тумулу ыраастааһынна барытыгар кыттыбыттара. Кыайы көтөллөнөн 54 биир дойдулаахтарбыт төннүбүттэрэ. Барыта Араһас уонна Алабар нэһилиэктэриттэн бу уоттаах

сэриигэ 69 үлэлиэхтээх-хамсыахтаах, оѳо-уруу төрөтүөхтээх бастын дьоннорбут кыргыһыы хонуутугар охтубуттара.

VIII. Организация воспитательной деятельности в классном коллективе

8.1. Концепция

«Коллективное творческое воспитание»

Главное в работе классного руководителя – это методика организации жизни коллектива или дел в коллективе. Сегодня ее называют технологией.

Технология «Коллективное творческое воспитание» основана на

на коммунарской методике доктора педагогических наук И.П. Крупской, А.С. Макаренко, С. Щацкого). Но основа коммунарской методики, оформленное

под совершенные социально-педагогические реалии, остается одним из мощных орудий современной педагогики, актуально по сей день.

Цель: развитие гражданского самосознания и способность к социальному творчеству.

Задачи:

- Построение коллектива на принципах сменяемости всего актива, коллективного планирования, организации и анализа общих дел, отношений и поступков.

- Организация деятельности, общественно значимой (для людей), лично-значимой (творчески - иначе зачем)

- Особая позиция педагога как старшего товарища, способного к сотрудничеству с воспитанниками.

Содержание методики такое: класс разделяется на 3-4 группы, которые мы называем дежурными командами.

Из них выбирается командир, ответственные за учебу, за спорт, за труд. Дежурная команда руководит всем классом в течении определенного срока. За это время должны подготовить и провести одно КТД. По истечении срока подводятся итоги и дежурная команда отчитывается перед классом в виде бюллетеней, а потом класс оценивает их работу.

В следующем дежурстве все обязанности чередуются, таким образом получается, что в творчестве привлекаются все, нет пассивных. Небольшая группа становится коллективным организатором – а вместе с нею и каждый ученик. В этом, собственно, главное открытие методики творческого воспитания.

Трудность в том, что поначалу классному руководителю приходится по отдельности помогать каждой группе. Но постепенно дети приучаются работать вместе и возникает тот веселый и честный дух соревнования и единения, который и держит ребят в классе, им нигде в другом месте не будет так хорошо, как со своими ребятами.

В итоге получается самоуправление и, выполняя разного рода обязанности, ребята находят свое «Я», т.е. самоопределяются.

Вся эта методика будет неполной, если классный руководитель с самого начала не будет опираться на психологическую науку. Здесь я руководствуюсь опытом работы минских педагогов. Основой этой методики является документ, открытый для всех родителей, учителей, учащихся – карта воспитанности учащегося. Начинает выполнять работу карту учитель начальных классов. Согласовав со своими коллегами и родителями уровень воспитанности учащегося, она подчеркивает те компоненты коллективизма, трудолюбия и других качеств, которые больше всего проявляются у ученика, и ставит дату заполнения. Через год повторное заполнение, фиксируются изменения в воспитанности и обученности ребенка и начинается дальнейшая работа в семье и школе.

В 5 классе ученик заполняет самостоятельно в присутствии родителей и классного руководителя. Советы и мотивация оценки личности подростка его родителем и учителем способствуют формированию объективной самооценки, побуждают подростка к самовоспитанию, добросовестному выполнению советов и требований старших.

В 6 классе карта воспитанности заполняется учеником и коллективом.

В 7 классе заполняется самостоятельно.

После этого учащиеся составляют программу саморазвития, который называем «формулами» (на основе программы «Сайдыс», газета «Кэскил»). В итоге создаются условия для самореализации. Что и отвечает требованиям Закона «Об образовании».

Т.о. карта воспитанности выступает как основной документ педагогической диагностики, программа развития школьника, документ самооценки, контроля, воспитания и в итоге самопознания, самореализации.

Исходя из этих наблюдений составляется план воспитательной работы. Здесь основной формой по формированию ведущих качеств я считаю классный час.

Есть три воспитательные функции классного часа просветительная, ориентирующая, направляющая.

Цель классного часа – это конечный результат, к которому стремится педагог в системе воспитательной работы. А задача классного часа – это тот результат, который планирует получить и получает педагог на данный момент.

Когда осенью составляю план воспитательной работы, я беру одну проблему и циклы классных часов составляю так, чтобы разрешить эту проблему. Все методические разработки классных часов пишу сама. В 2008 году отделом по воспитательной работе управления образования выпущен сборник классных часов «Кылааска иитии эйгэтэ».

8.2. «Аан дойдуну уларыппыт биир күн», 9 «а» кылааска аһаҕас кылаас чааһын сценарийа

Кылаас чааһын сыала: Үөрэнээччилэри космоска суолу арыйбыт бастакы учуонайдары кытта, бастакы космонавтар биографияларын кытта билиһиннэри, космонавтика историятын үөрэтии

Былаана : 1. К.Э.Циолковскай
2. С.П.Королев

3. Ю.А. Гагарин үрдэллэрэ
4. Москва устун экскурсия
5. Дүпсүннээби космонавтика музейа
6. Ыалдыттарбыт кэпсээннэрэ

Ыытааччы: Бу дьыл муус устар ый 12 күнүгэр киһи – аймах космоһы баһылаабыта оруобуна үйэ анарын туолар үбүлүөйдээх күнэ. Бастакы космонавт кимий диэтэххэ оҕолуун – улаханһын бары билэллэр – Юрий Гагарин... Манна эбии билиибит тутар. Урукку көлүөнэ оҕолор халлаан куйаарын үөрөспит бастакы учуонайдары, космической ракетаны айбыт конструктордары, космонавтары ааҕа билэллэр эбит. Үбүлүөйүнэн сибээстээн киһи – аймах сайдыытын биир чулуу арийыытын – космоһы баһылааһын историятын сэгэтэн көрүөбүт, билиибитин – көрүүбүтүн ханатыабын. Бүгүнтү кылааспыт чааһын күндү ыалдыттара – Анна Филаретовна Дьячковская, Владимир Алексеевич Цыпандин.

1 оҕо: Космонавтика айбыт аҕата – аэродинамика, ракетодинамика уобалаһыгар биллиилээх учуонай Константин Эдуардович Циолковская (1857 – 1935 сс) буолар. Кини оҕо эрдэбиттэн дьүлэй эбит. 14 саастааҕар бэйэтэ ааҕа үөрэммит. 1879 с. учуутал үөрэҕэр экстернатынан туттарсан үөрэнэ киирбит. 1892 сыллаахтан үлэтин Калугаҕа математика, физика учууталынан ананан саҕалаабыт. Планеталар икки ардылыгар сырыыга ракетаны туттуу теориятын аан бастагынан айбыта, космонавтика уонна ракета тутуутун теориятын үөрөспитэ. Кини үөрэҕин кэлин конструктордар космической хараабыллары тутууга элбэхтик туһаммыттара.

2 оҕо: Сергей Павлович Королев – Циолковская теориятын аан бастаан олоххо киллэрбит конструктор. Олох

эдэриттэн авиациянан, космонавтиканан үлүһүйбүтэ. Авиационнай промышленноска үлэлии-үлэлии Бауман аатынан Москватаабы үрдүкү технической училищени бүтэрбитэ. 1931с. Москваға реактивной хамсааһыны үөрэтэр учуонайдар бөлөхтөрүн тэрийбитэ. Бу бөлөбү бастагы научнай-чинчийэр, опытно – конструкторскай тэрилтэ диэххэ сэп. ГИРД -09 диэн ааттаах бастагы жидкостнай ракетаны бу бөлөх айбыта. Бу арийыы кэнниттэн Радиоактивной научнай-чинчийэр институтка айымныылаах үлэ сажаланар. УАДС кэмигэр Королев бойобуой самолеттары тутууга үлэлээбитэ. Сэрии кэнниттэн ракетно-космическай ситимнэри үөрэтэр конструкторскай бюроны салайбыта. «Восток», «Восход» хараабыллар салайар бастагы искусственной сир аргыстарын, «Луна», «Марс», «Венера» планеталар икки ардыларынаабы станциялары айбыттара.

3 оҕо: Королев бөлөбө айбыт бастагы космическай аппарата хайдах этэй? Бу -58 см диаметрдаах, 83,6 кг ыйааһыннаах шар этэ. 4 антенна нөнүө (саамай уһуннара 2,9 м) спутниктан информация кэлэрэ: бип, бип, бип...Сир таһынаабы орбитаға спутник 92 суукка эргийбитэ. Атмосфера тас хабын плотноһын, радиосигналлар атмосфераға тарҕаныыларын үөрэппитэ.

4 оҕо: 1957 с. сэтинньи 3 күнүгэр аан бастагы биологическай пассажирдаах спутник космоска тахсыбыта. Лайка диэн ааттаах ыты анал герметическай контейнерга олондон спутникка укупттара. Спутник научнай мээрэйдиир аппаратуралаах этэ. Төһө да эксперимент табыллыбатабын иһин, көтүү кэмигэр хомуйуллубут матырыяаллар тыыннаах организм космоска хайдах туруктанарын туһунан бастагы

түмүктэр оноһуллубуттара. Бу наһаа наадалаах матырыяал этэ. Киһи космоска тахсарыгар бастакы олуқ ууруллубута.

Ыгытааччы: Юрий Гагарины, бу бастакы космоска тахсар киһи сылдыар диэн, оҕо эрдэбинэ, эппиттэрэ буоллар кини улаханлык соһуйуо суох этэ. Ол курдук кини олоҕо барыта онно бэлэмнэнии курдук эбит. Бастакы космонавт оҕо сааһыттан сағалаан сиһилии билсиһиэбин.

5 оҕо: Смоленской уобалас Клушино диэн дэриэбинэтэ улуу Россия уонунан тыһыынча атын дэриэбинэлэриттэн туох да атына суох. Ол эрэри кини биир уратылаах. Манна Сир диэн планета бастакы космонава Юрий Алексеевич Гагарин тэрээбүтэ. 80 сыл анараа өттүнээҕи хартыынаны онорон көрөр буоллаха, кып-кыараҕас дэриэбинэ уулуссаларынан бастакы советской трактордар бирилиллэр, иннэри-таннары күрүөлэрдээх мас дьыэлэр... Биир манлык дьыэҕэ, болуотунньук идэлээх Алексей Иванович Гагарин иллээх-эйэлээх дьыэ кэргэнэ олорбута. 1934 с. кулун тутар 9 кунугэр Гагариннарга үһүс оҕонон уол оҕо күн сириин көрбүтэ. Кинини Юра диэн ааттаабыттара. Смоленщина кэрэ айылҕалаағынан аатырар. Гагариннар дьыэлэрин таһыгар үүнүүлээх киэн ходуһалар долгулдьуһаллара, ыраас үрэх сүүрүгүрэрэ, халын тыа күлүктүүрэ. Оҕолор күнү-күннүктээн сииктээх от устун сүүрэллэрэ, араас оонньуулары тэрийэллэрэ, үрэххэ күөгүлээн аралдьыйаллара. Кыһынын сибизһэй салгынна хаарынан бырахсыы, сыртан сырылааһын - оҕо саас дьоллоох тугэннэрэ... Бу дьыэ билигин да баар. Гагарин куоракка мемориальной музей буолан турар.

6 оҕо: 1941 с, балаҕан ыйын 1 күнэ...7 сааһын туолбут Юра, аҕата анаан атыыласпыт буукубаарын, тэтэрээттэрин

кыбынан оскуола боруогун атыллаабыта. Таһырдыа сэрии дуораана Москваҕа чугаһаабытын биллэрэрэ. Алтынньы ый 12 күнүгэр фашистар Клушиноҕа киирбиттэрэ. Смоленщина сирэ фашист саппыкытын анныгар киирбитэ. Фашистар олохтоохтортон бэстилиэнэй килиэптэригэр тийэ суйдаабыттара, дьиэлэриттэн үүртэлээн таһаарбыттара. Гагариннар обуруоттарыгар үүтээн хастан кыстаабыттара. Юра биир умнуллубат түгэни наар кэпсиирэ, биирдэ фашист саллаата быраатын Боряны саал былаатыттан өрө ыйаан таһааран мас мутугар ыйаан кэбиспитэ, Юра уһуну толкуйдуу барбакка уолун быһыны ыстаммытыгар немец саллаата туора садьыйбыта. Боря өлөр хаһытын түһэрбитигэр үүтээниттэн ойон тахсыбыт ийэлэрэ Анна Тимофеевна уолаттарын быһаабыта. Боряҕа нэһиилэ тыын киллэрбиттэрэ. Гжатскай оройуон балтараа сыл оккупацияҕа олорбута. Оҕолор төһө кыайалларынан фашистары кытта охсуһаллара: тоһоҕолоох мастары, бытыылка үлтүркэйдэрин айан суолугар түүнүн быраҕаттыыллара. Биир эмит массыына көлөһөтө алдынан олороллорун көрдөхтөрүнэ, кинилэр саҕа дьоллоох киһи суох буолара. 1943 с. кулун тутар 8 күнүгэр советскай сэриилэр Гжатскай оройуону фашисткай халабырдыттартан босхолообуттара. Ыһыллыбыт-тобуллубут хаһаайыстыбаны чөлүгэр түһэри саҕаланар. Эстии-быстыы ынырык этэ. Хаһан эрэ сүөһү-ас толору дэриэбинэтигэр 1 ынах, 4 куурусса, 1 бөтүүк хаалбыттар этэ. Ыаллар дьиэлэригэр көһөн киирбиттэрэ. Хаһаайыстыбаҕа биир да көлө суох буолан, дыахталлар бэйэлэрэ сухаларын соһон, ол саас ыһыларын үмүрүппүттэрэ.

7 оџо: Оскуола үлэлээбитинэн барбыта.Үстүү кылаас бииргэ дьарыктаналлара.Учебник олох суоџа. «Гарнизоннай сулууспа устааба», «Пехота бойобуой устааба» диэн сэбиэскэй саллааттар хаалларбыт быраабылаларын кинигэлэрин ааџыы кинигэтэ оностоллоро. Юраџа ийэтэ Анна Тимофеевна эргэ обуой быстаџастарыттан тэтэрээт онорон биэрбитэ. Ытыллыбыт гильзалары суот туорахтара оностоллоро. Аџалара Гжатскайга болуотунньугунан үлэџэ киирбитинэн сибээстээн бары Гжатскайга кэспүттэрэ, дьиэлэрин көһөрөн киллэрбиттэрэ. Юра оскуолатыгар сана табаарыстардаммыта. Пионердар дьиэлэригэр драм куруһуокка дьарыгын саџалыыр, духовой оркестрга оонньуурга үөрэнэр. Кинигэ ааџыытынан умсугуйар. Кинигэ суоџун кэриэтэ этэ. Ааџарга баџалаах уолу физика учуутала Лев Михайлович Беспалов таба көрөн, бэйэтин дьиэтээџи библиотекатынан туһанарыгар ынырар. 15 саастаах уолчаан аан бастаан манна К.Э.Циолковскай ракеталар тустарынан кинигэтин түбэхэн ааџар. Ракетанан, космоһынан үлүһүйүүтэ саџаланар.

8 оџо: 1949 с. ыам ыйыгар Юрий Гжатскай 6 кылаастаах оскуолатын бүтэрэр. Салгыы орто оскуоланы бүтэриэн наһаа баџарар да, түргэнник үлэһит буолан, дьонугар көмө буолаары ремесленнай училищеџа киирэргэ сананар. Сайын сынньанан баран, Москваџа абаџатыгар айанныыр. Москва аннынааџы Люберцы диэн куоракка А.В.Ухтомскай аатынан тыа хаһаайыстыбатын массыналарын онорор заводка үөрэнээччилэри набордууларын истэн, бу заводка кэлэр. Бу училищеџа литейнай отделениеџа үөрэнэ киирэр.Үөрэххэ наһаа баџалаах уолу маастардар тутта сөбүлүүллэр. Заводка ыстаал хайдах ыһаарылларын көрөн баран, Юрий хайдахтаах

курдук үөрбүтүн, дуоһуйбутун, учууталлара кэпсээбиттэрэ кинигэбэ суруллубут. Үөрэбэр кыһамныылаах, бэрээдэктээх уолу группатын старостатынан талаллар. Манна Юрий Ленинскэй комсомол кэккэтигэр киирэр. Курсаннар быыс эрэ буллаллар Москваба баран күүлэйдээн кэлэллэрэ. 1961 с бэс ыйыгар, Юрий «формовщик-литейщик» диэн идэлээх училищетын бүтэрэр. Үөрэбин салбыыр бабата баһыйан, табаарыстарынаан Саратовтаабы индустриальной техникумна туттарса айанныыллар.

9 оҕо: Туйгун сыаналардаах аттестаттаах кэлбит уолаттары үөрэххэ быһа ылаллар. Тута колхозка хомуур үлэтигэр бараллар. Үлэбэ-хамнаса оҕо эрдэбиттэн сыстабас Юрий практиканы махтал суруктаах түмүктүүр. Сотору кэминэн үөрэхтэрэ сабаланаар. Юрий үөрэбэр наһаа эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһар, иллэн кэмигэр спордунан дьарыктанаар. Төһө да унуобунан намыһабын иһин баскетболу сөбүлүүрө, үөрэнэр сылларыгар техникум баскетболга сүүмэрдэммит хамаандатын капитана этэ. Кинилэр араас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ кыайыы өрөгөйүн элбэхтэ билбиттэрэ. Биирдэ уолаттар Саратов устун күүлэйдии сылдьаннар, «Саратов уобалаһынаабы ДОСААФ аэрокулууба» диэн вывесканы көрөннөр, киирэн ыйыталаспыттара. Манна орто анал үөрэхтээх эрэ буоллаһа ылаллары истэннэр, техникумнарын бүтэрдэхтэринэ хайаан да бу кулуупка дьарыктаныхпыт диэн сүбэлэһэллэр. Техникумна үөрэнэр сылларыгар Юра эмиэ Циолковскай үлэлэринэн үлүлүйэр. Физика учуутала Н.И. Москвин көбүлээһининэн «К.Э.Циолковскай уонна ракетнай двигателлар» диэн дакылаат суруйар. Конференция кыттыылаахтарыттан

хайалара да, бу бастакы космоһы баһылыхтаах эдэр киһи турар диэн, биллэн турар санаабаттар даҕаны.

10 оҕо: Юрий төрдүс кууруска үөрэнэ сылдьан баҕалаах аэрокулуубугар киирэр. Дипломнай үлэтин кытта тэбис-тэннэ самолет систематын, устрoйствотын үөрэтэр. Кини дипломнайын темата «Улахан кыамталаах уһаарар сыаҕы тэрийии» диэн этэ. Күнүс библиотекаҕа олорон баран, киһэ кулуубугар ыксыыра. Аан бастаан парашютунан ыстаныыга тургутуу ыытыллыбыта. Юрий бастакы экзамены этэннэ туораабыта. 1955 с ыам ыйыгар Юрий Гагарин Саратовтааҕы индустриальной техникуму наар туйгун сыананан бүтэрбитэ. Наар көтүөн эрэ баҕарар. От ыйыгар аан бастакы көтүүтүн онорор. Ол кэнниттэн летчик буоларга бигэ сыал туруорунар. Балаҕан ыйыгар аэрокулуубугар бары экзаменнарын «5» сыананан түмүктүүр уонна военкомат направлениятынан Оренбурга айанныыр. Аатырбыт Чкалов аатынан летчиктары бэлэмниир байыаннай авиационнай училищеҕа үөрэххэ киирэр.

11 оҕо: Техникаҕа сыстаҕас буолан, үөрэҕэр олох ыарырҕаппатаҕа. Бу үөрэнэ сырытаҕына космоска бастакы спутник тахсар. Бары советскай дьон курдук Юрий эмиэ советскай наука ситиһиититтэн олус үөрэр. Училищетын 1957с. «лейтенант» званиелаах ситиһиилээхтик бүтэрэр. Хотугу флот истребительнай авиационнай полкатыгар сулуоспа саҕаланар. Оттон бу кэмнэргэ, С.П.Королев салайар конструкторскай бюрота биир күн өрөбүлэ суох үлэлиир. Космоска бииртэн биир спутниктар тахсаллар, бастакы хараабыл узеллара, деталлара оноһуллаллар. Бэчээккэ бастакы космическай чинчийиилэр тустарынан киэнник суруллар.

Мань барьтын ааҕа-билэ сылдыар Юрий чааһын хамандыырыгар «Космоска көтүүгэ бэлэмниир этэрээккэ үөрэххэ ытыаргытыгар көрдөһөбүн» диэн ис хоһоонноох сайабылыанна биэрэр. Алтынны ый 24-гэр Кииннэммит научнай-чинчийэр авиационнай госпитальга космонавт буоларга баҕалаахтары сүүмэрдиир комиссия үлэтин саҕалыыр. Комиссия түмүгү оноруор диэри Юрий чааһыгар төннөр. 1959с кулун тутар 9 күнүгэр Юрий Гагарин 26 сааһын туолар, онтон сарсыныгар космической көтүүгэ бэлэмнэниигэ ынырыы тутар. Бу сурах төрөөбүт күнүгэр дьохуннаах бэлэх этэ.

12 оҕо: Бэлэмнэни Москваҕа Ленинградскай шоссеҕа «Аэропорт» метро станциятын оройуонугар хас да объегынан ытыллара. Юрийы кытта тэннэ Беляев, Быковский, Волинов, Горбатко, Комаров, Леонов, Николаев, Попович, Титов, Хрунов, Шонин үөрэммиттэрэ. Бу бастакы космонавтар этэрээттэрэ этэ. Бэс ыйын 18 күнүгэр космонавтар Кылаабынай Конструктордыын С.П.Королевтыын көрсүбүттэрэ. Учуонай сир таһынааҕы орбитаҕа сотору кэминэн киһи тахсыахтааҕын, космической чинчийиилэр тустарынан эдэр дьонно кэпсээбитэ. Онтон I «Восток» хараабылы кытта билсиһии тэриллибитэ.

Ыгытааччы: Космонавтары бэлэмниир, ааттыын Звезднай диэн городок туһунан кэпсиир тоҕоостоох. Бэс чагда быыһыгар турар хас да объектарга космонавтары бэлэмнииллэрэ. Анал лабораторияларга космической хараабыл, орбитальнай станциялар учебнай-дьарыктанар макеттарга, орбита таһыгар көтүүгэ бэлэмниир араас тренажердарга бэлэмнэнэллэрэ. Невесомоһы майгылатар

гидробассейнна, центрифугаға, планетарийга, спортивной киингэ, медицинской лабораторияларга күннэтэ дьарыктар ытыллаллар. Урутаан кэпсээтэххэ, Звезднайга 1968 с Гагарин аата инэриллибитэ. Бүгүн Звезднай бэйэтэ улахан оройуон. Манна Ю.Гагаринна памятник, Комаров аатынан орто оскуола, космонавтарга аналлаах музей бааллар. Звезднайга олорон Юрий Гагарин партия кэккэтигэр кирибитэ. Бүгүн Звезднай-международнай академия. Манна Чехословакия, Польша, ГДР, Болгария, Венгрия, Вьетнам, Куба, Монголия, Румыния, Франция, Индия космонавтарга бэлэмнэммиттэрэ.

1 оҕо: Киһи космоска тахсарыгар бэлэмнэнии салҕанар. 1960с атырдьах ыйын 19 күнүгэр Советскай Союзка иккис хараабыл-спутник көтөр. Хараабыл бортугар Белка уонна Стрелка диэн ыттар, манан кутуйахтар, үүнээйилэр, үөннэр-көйүүрдэр бааллар. Көтүү бу сырыыга табыллан, бары биологической пассажирдар тыыннаах эргиллэннэр, ситиһиигэ эрэл өссө улаатар, Звезднайга бэлэмнэнии өссө күүһүрэр. Күһүнүн «невесомоска» көтүү саҕаланар. Аналлаах ТУ-104 самолетка бу көтүүлэр ытыллаллар. Тэбис тэннэ парашютунан ыстаныыга бэлэмнэнэллэр. Юрий биир бастакынан «Парашютунан ыстаныыга бэлэмниир инструктор» аатын ылар. 1961 сыл үүнэр. Юрий табаарыстарын кытта анал космической программанан экзаменнары туттаран саҕалыыр. Тохсунньу ый бүтүүтүгэр 6 бастакы курсаннар летчик-космонавт диэн ааты сүгэллэр. Олор истэригэр Юрий Гагарин ааттанар.

2 оҕо: Космоска тахсыы күнтэн-күн чугаһыыр. «Ким аан бастакынан көтүөбэй?» диэн боппуруос космонавтары

долгугар. Ол эрээри табаарыстара бары Юрийга эйиигин талыхтара дииллэр. Бэлэмнэнии кэмигэр кини барыларыттан ордугун билэр буоллахтара дии. Юрий табаарыстарын эрэллэриттэн наһаа үөрэр, долгуйар. Кулун тутар 24 күнүгэр космонавтар аан бастаан Байконурга сылдыллар.

3 оҕо: Байконур туһунан сиһилии билсиэбин. Партия уонна правительство 1955 с-ҕы уураабынан, космодром тутулар миэстэтинэн Казахстанга Аральскай муора илин өттүгэр нэлэһийэн сытар кураанах истиэп талыллыбыта. Өссө учуонайдар сабадалааһыннарынан, экватор чугаһыгар сытар истиэптэн ракета көттөбүнэ, түргэнэ улаатыхтаах этэ. Космодром икки зоналаах, биир техникескэй, биир олорор. Технической зонаға ракетаны көтүтүүгэ бэлэмнээһин уонна көтүтүү ытыллар. Манна заводтартан кэлбит ракета чаастарын холботолуулар, бэрэбиэркэлииллэр, онтон стартыр комплекса илдьэллэр. Манна ракета-носителлэри оттугунан заправкалыыллар, көтүүгэ бэлэмнииллэр, онтон көтүтэллэр. Олорор зонаға ракетно-космической техниканы бэрэбиэркэлиир үлэһиттэр дьиз кэргэттэринээн олороллор. Арыый кытыы космонавтары бэлэмниир киин филиала баар: хас да спортивной площадкалар улахан элбэх үүнээйилээх парк. Манна космонавтар кэлэн көтүү иннинэ олороллор уонна көтүү кэнниттэн реабилитацияланаллар. Монтажтыр корпуса космонавтар космической хараабылы кытта билсиһэллэр, скафандрыгар тийэ барыта сөп түбэһиэхтээх. Бары мээрэйдээһини барытын ааһаллар. Көтүү иннинээҕи комплекса «Союз» хараабыл макета баар, манна космонавтар орбитальной станцияны кытта стыковкаға, ориентацияға дьарыктаналлар. Космической хараабылы көтүтүүгэ

бэлэмнииргэ наһаа элбэх киһи үлэлиир. Ол иһин Байконурга бэйэтигэр оскуола, оҕо сада, балыыһа, маҕаһыннар, бары социальнаяй объектар бааллар.

Традиция курдук, хас космонавт космоска тахсан баран, төннөн кэллэ да карагач диэн мас олордор. Билигин ол - улахан аллея.

4 оҕо: 1961 с. муус устар ый 8 күнүгэр Государственной комиссия мунһаҕар аан бастакы космоска тахсар киһи аата бигэргэтиллэр: Юрий Алексеевич Гагарин уонна дублера Герман Степанович Титов. Көтүү күнэ муус устар 12 күнэ диэн быһаарыллар. Кинилэри тута Байконурга аҕалаллар. Муус устар 11 күнүгэр кизһэ 10 ч утуйаллар. Бары өттүнэн бэлэми ааспыт космонавтар долгуйбакка утуйаллар. Онтон кылаабынай конструктор Королев ол түүн олох кыайан утуйбат. Сарсыарда 5.30 ч врач киирэн уһугуннарбытыгар эрэ, космонавтар тураллар. Зарядка. Сарсыардааны аһылык. Королев киирэн бүтэһик сүбэлэри биэрэр. Автобус космонавтары стартыыр площадкаҕа ильдэр. 6ч50м. Юрий Гагарин көтүү иннинэ эппит тыллара: «...Мин олоҕум – биир кылгас түгэн курдук. Ол эрэри барыта бүгүнгү саамай эппиэтинэстээх күнүгэ бэлэмнэнии эбит».

5 оҕо: Аналлаах лиибинэн космонавт хараабылга тахсар. Хараабыл площадкатыгар кыратык тохтуур, икки илиитин өрө уунар. Онтон хараабыл иһигэр дьылыс гынар. Сири кытта «Кедр» диэн позывнойунан сибээстэһиэхтээҕэ. 30 мүнүүтэлээх көтүүгэ бэлэмнэнии биллэриллэр. Бу кэмгэ Герман Титов скафандрын устар уонна кэтиир пуунна барар. 8 ч 45 м Н.П.Каманин Гагаринтан шлема герметизацияламмытын ыйытар. Гагарин туруга үчүгэйн, көтүүгэ бэлэмн

дакылааттыыр. Королев саамай бүтэник сүбэлэрин биэрэр. 9 ч 07мүн, Гагарин: «Начинаю обратный отсчет: три, два, один, пуск! Поехали!». Ити курдук оруобуна 50 сыл анараа өттүгэр, 1961 с муус устар 12 күнүгэр, Юрий Гагарин космос куйаарыгар көппүтэ. Бу күн аан дойду олобун тосту уларыппыт, атын таһымна таһаарбыт күнүнэн киһи-аймах историятыгар кирибитэ.

6 оҕо: Юрий Гагарин 1ч 48 м иһигэр «Восток-1» хараабылынан сири эргийэн кэлбитэ. Кини ракетаба кириэригэр старшай лейтенант, космоска тахсан баран – капитан, сиргэ майор буолан түспүтэ. Кини сиргэ түһүүтүн бүтүн Сэбиэскэй Ийэ дойду барыта айхаллаан көрсүбүтэ. Хомойуох иһин, кини 1968с кулун тутар 27 күнүгэр, эрчиллэр көтүү кэмигэр, самолет саахалыгар өлөн, Москваба Кыһыл болуоссакка көмүллүбүтэ. Ю.А.Гагарин сырдык аата Монино куоракка Кыһыл Знамялаах Байыаннай уокурукка инэриллибитэ. Дойдута Гжатской куорат Гагарин диэн уларытыллан ааттаммыта. ССРС Наукаларын Академиятын научнай-чинчийэр хараабыла эмиэ кини аатын сүкпүтэ.

7 оҕо: Салгын мунгура биллибэт куйаарыгар тахсыбыт иккис космонавынан Алтайскай кыраай Үөһээ-Жилино сэлиэнньэтиттэн сылдыар Герман Степанович Титов буолар. (Гагарин дублера) 1961 с атырдыах ыйын 6-7 күннэригэр «Восток-2» хараабылынан 25 ч 11 мун устата Сири 17 төгүл эргийэн, 703143 километры көппүтэ. Бу көтүү киһи космоска суукканан сылдьан, ыйааһынын сүтэрэр туругар кирирдэбинэ организма уонна бэйэтин үлэлиир дьобура хайдах буолуохтаабын сыаналыыр кыабы биэрбитэ.

8 оџо: Үһүс космонавынан Чувашия республикатын Шоршелы дэриэбинэтигэр төрөөбүт Андриан Григорьевич Николаев буолар. Кини бастаан 1962 с атырдыах ыйын 11-15 күннэригэр «Восток-3» хараабылынан көппүтэ. Бу түбэлтэ космоһы баһылааһын историятыгар аан бастаан бөлөбүнэн, элбэх сууккалаах көтүү быһыытынан сыаналанар. Николаевы кытта биир кэмнэ П.Р.Попович салайар «Восток-4» хараабыла көппүтэ. А.Г.Николаев космоска 2 төгүллээн көппүтэ.

9 оџо: Валерий Федорович Быковскай – 1934 с Москва уобалаһын Павловскай Посад куоратыгар төрөөбүтэ. Космоска бастакы көтүүтүн 1963 с бэс ыйын 14-19 күннэригэр «Восток-5» хараабылынан онорбута. Көтүү В.В. Терешкова салайар «Восток-6» хараабылын кытта бииргэ барбыта. Быковскай космоска 3 төгүллээн тахсыбыта. Сири 81 төгүл эргийэ көппүт, 3 мөл 300 тыһ биэрэстэни халлаан куйаарыгар хараабылынан тахсан түспүт космос Геройа В.Ф. Быковскай 1965 с. Саха сириин ыччатын III фестивалыгар ыалдыттаабыта. Кинини куорат научнай тэрилтэлэригэр, университетка, Мэнэ-Ханалас Хаптаҕайыгар ыһыахха, алмаастаах Мирнэйгэ күүлэйдэппиттэрэ.

10 оџо: 1965 с аһаҕас космоска бастаан тахсыбыт космонавынан Алексей Архипович Леонов буолар. Кини 1934 с Кемеровскай уобалас Листвянка дэриэбинэтигэр төрөөбүтэ. Алексей Архипович аан дойдуга бастакынан космоска көтүү бириэмэтигэр хараабыл кабинатыттан аһаҕас куйаарга тахсан наукаҕа сыаналаах чинчийиилэри онорбута. Леонов космоска иккис көтүүтүн 1975 с от ыйын 15-21 күннэригэр «Союз-19» хараабылынан тахсыбыта. Бу көтүү Америка «Аполлон» хараабылын кытта бииргэ көтүү этэ.

11 оџо: Ол эрээри космоска кѳтѳн, халлаан куйаарын чинчийи барыта табыллан испит буолбатах. ССРС космонавт-летчига, полковник В.М.Комаров 1967 с муус устар 23-24 кѳннэригэр «Союз-1» космической хараабылынан куйаарга тахсан, бэлиэтэммит научнай чинчийиилэри ыытан баран, Сиргэ тѳннѳтѳгэр хараабыл олус тѳргѳнник намтааһынын тѳмѳгэр саахалга ѳлбѳтѳ. Эмиэ ити курдук 1971 с. бэс ыйын 6-30 кѳннэригэр Добровольскай командирдаах инженер чинчийѳччилэр Волков, Пацаев экипажтара «Союз 11» хараабылынан уонна «Салют» орбитальной станциянан уустук технической, медико-биологической уонна астрофизической чинчийиилэри ыытан бараннар сиргэ тѳннѳлѳригэр хомолтолоохтук ѳлѳн тураллар.

12 оџо: Аан бастаан космоска кѳппут дьахтар-Валентина Владимировна Терешкова. Кини ѳѳхэ кѳпсѳэбиппит курдук, «Восток-6» хараабылынан Андриан Николаевтыын бииргэ кѳппѳттѳрѳ. Иккис дьахтар-космонавт Светлана Евгеньевна Савицкая буолар. Советскай Союзка 58 космонавт-летчик баара. Кинилэр буолаллар космос куйаарын хотойдоро. Бѳгѳн космонавтика эйгѳтигэр ѳгѳс уларыыы таѳыста. Бэлѳмнѳнэр усулуобуйа, танас-сап, техника барыта сага буолла, ол эрээри космоһы баһылаан кѳннѳѳи олохпѳтугар туттѳохпѳт билигин да ыраах.

Ыытааччы: Барыгытын Москва устун экскурсияѳа ынырабыт (фотослайды).

Ыытааччы: Оѳолоор, Уус-Алдан Дѳпсѳнѳгэр энтузиаст-учуутал Жирков тѳрийбит космонавтика музейа баар. Соторутааѳыта ыаллыы сытар Тѳнѳлѳ орто оскуолатын 7

кылааһын үөрэнээччилэрэ бу музейга баран элбэҕи билэн-көрөн кэлбиттэр (видеосюжет).

Ыгытааччы: Ыраах сытар Саха сиригэр эмиэ аан бастаан киһи космоска тахсыбытыгар сөбүү-махтайыы бөҕө буоллахтара дии. Биир оннук оҕо - Балыктаах орто оскуолатын үөрэнээччитэ Миша Дьячковскай этэ. Учууталбыт Анна Филаретовна кэпсээнин истиэххэйдим (А.Ф., баһыыба).

Ыгытааччы: Биһиги бөһүөлөкпитигэр Гагарин аатынан мэтээллээх киһи олорор эбит. Кини Горькай аатынан, «Мэнэ» совхозтар чулуу үлэһиттэрэ, аатырбыт оҕуруотчут Владимир Алексеевич Цыпандин. Бүгүн Владимир Алексеевич - биһиги кылааспыт чааһын күндү ыалдыта. Баһаалыста, В.А, хаһан, ханна, туох иһин бу мэтээли биэрбиттэрэй? Сииһилии кэпсээ эрэ (В.А., баһыыба).

Ыгытааччы: Кылааспыт чааһын түмүктүүр тылын учууталбыт Светлана Антоновнаттан көрдөһүбүтүн.

8.3. «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы спортивной оонньуулар өй-санаа, үлэ-хамнас, олох-дьаһах сайдар суола

10 «а» кылааска аһаҕас кылаас чааһын сценарийа

Сыала: Чөл олоҕу тэнитии, олимпиада идеяларын тарҕатыы

Соруктара:

- «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы спортивной оонньуулар историяларын үөрэтии;

- «Дьокуускайтан-Сочига» кэтэхтэн айанна кыттыы;

- Кэтэхтэн викторинаҕа кыттыы;

- «Аһымал» акцияҕа кыттыы;

Ыгытааччы: Быйыл сайын от ыйын 4-16 диэри Саха Республикатын Дьокуускай, Мирнэй, Нерюнгри куораттарыгар V Норуоттар икки ардыларынааҕы «Азия оҕолоро» спортивной оонньуулар ытытыллаары тураллар. Бу кэнниттэн «Россия – спортивной держава» IV Россиятааҕы форум буолуохтаах. Бу бэлиэ түгэннэ аналлаах аһаҕас кылааспыт чааһын саҕалыыбыт (сыал, сорук).

Биьиги ыалдьыттарбыт – «Ыллыкчаан» оҕо үнкүүтүн көрдөрүүлээх ансаамбылын салайааччыта Михайлова В.А. уонна физкультураҕа учууталбыт, мас тардыһытыгар спорт маастара Винокуров А.Н.

Кылгастык «Азия оҕолорун» тэриллитин историятын сэгэтэн көрүөбүт.

1 оҕо: I «А.о» спортивной оонньуулар 1996 сыллаахха Саха сирин 1 Президентэ М.Е. Николаев кэбүлээһининэн Олимпийскай Оонньуулар тэриллибиттэрэ 100 сыла туолар кэмигэр саҕаламмытара. Сыала: «Чөл олоҕу тэнитии, Азиатскай-Тихоокеанскай регион оҕолорун доҕордоһууларын, спортивной сибээстэрин бөҕөргөтүү, олимпиада идеяларын оҕолорго тарҕатыы» этэ. Президент анал ыйааҕа тахсыбыта. Оонньуулар атырдыах ыйын 9-16 күннэригэр Дьокуускайга ытытыллыбытара. Барыта 250 эдэр спортсменнар Кытайтан, Кореятан, Таилантан, Монголияттан, Казахстантан, Кыргызтаантан, Бурятиятан, Тываттан, Саха сириттэн кыттыбытара.

2 оҕо: Барыта 224 мэтээл: 72 кыһыл көмүс, 73 үрүн көмүс, 79 боруонса мэтээллэр оонньооммуттара. 8 спорт көрүнэр: көнүл тустууга, боксаҕа, дзюдоҕа, остуол тенниһигэр, чэпчэки атлетикаҕа, оҕунан ытытыга, шахматка,

дуобакка илин-кэлин былдыһыы ытыллыбыта. Оонньуулар үрдүк тэрээһиннээхтик ытылланнар Россияҕа, А-Т регионна, СНГ дойдуларыгар киэн биһирэбили ылбыттара. МОК Президентэ Хуан Антонио Самаранча бэйэтин анал суругун ыппыта.

3 оҕо: II Оонньуулар атырдыах ыйын 4-13 күннэригэр 2000 сыллаахха Дьокуускай куоракка ытыллыбыттара. Кыттааччылар ахсааннара элбээбитэ, географията эмиэ кэнээбитэ. Барыта 1178 эдэр спортсменнар Россия 23 регионуттан уонна Азия 13 дойдуларыттан кыттыыны ылбыттара. Малайзия, Вьетнам, Япония, Сингапур, Индия, КНДР, Бангладеш, Филиппины эбиллибиттэрэ. 16 спорт көрүнэр күрэхтэһиилэр ытыллыбыттара. Саха Сирэ 2 хамаанданы туруорбута. Бу Оонньууларга Саха сириин 9 рекорда олохтоммута: чэпчэки атлетикаҕа - 3, национальной ыстаныыларга - 3, хотугу многоборьеҕа - 3 рекорд олохтоммуттара.

4 оҕо: III Оонньуулар от ыйын 24-30 күннэригэр 2004 с. Дьокуускайга ытыллыбыттара. Барыта 3000 кыттааччы кэлбитэ. Спорт 17 көрүнэр: баскетболга, боксаҕа, волейболга, көнүл тустууга, художественнай гимнастикаҕа, спортивной гимнастикаҕа, чэпчэки атлетикаҕа, спортивной үнкүүгэ, шахматка, дуобакка, футболга, национальной ыстаныыларга, мас тардыһытыгар, инвалид оҕолор пауэрлифтингэ күрэхтэспиттэрэ.

Ытыгааччы: I, II, III, IV Оонньууларга барыларыгар , культурнай программатыгар биһиги оскуолабыт «Ыллыкчаан» оҕо көрдөрүүлээх үнкүүтүн ансамбылын оҕолоро кыттыыны ылбыттара. Биһиги кылааспыттан Варя К., Тая С., Вася С.,

Петя Х. 2008 сыллаабы IV Норуоттар икки ардыларынаабы спортивнай Оонньуулар культурнай программатыгар кыттыбыттара. Валерия Аркадьевна, баһаалыста, Оонньуулар тустарынан кэпсээ эрэ.

(Михайлова В.А. кэпсиир)

5 оҕо: (Варя К) Биһиги 2008 с IV «Азия оҕолоро» Оонньуулар культурнай программатыгар кыттыыны ылбыппыт. 6-с кылааһы бүтэрбит сайыммыт этэ. Саха сиригараас муннуктарыттан кэлбит 10-тан тахса араас ансамбыл оҕолоро «Радуга» лаабырга биир дьыэ-кэргэн буолан олорбуппут. Күн аайы сарсыарда 10ч. «Туймаада» стадионна Оонньуулары аһы, сабыы церемониятыгар бэлэмнэнэр этибит. 1000-нан оҕону, сценарийга сөп түбэһиннэрэн, хамсатыы, үнкүүлэтии тэрийээччилэргэ биир улахан үлэ быһыылааба. Ол эрэри, дьиннээх Оонньуулар олус долгутуулаах этилэр. Манна кыттыбыппытын оҕо сааспыт биир кэрэ-бэлиэ түгэнинэн сыаналыыбыт.

6 оҕо: Вика Кычкина – Б.О.О. 2010 сыллаабы выпускницата. Кини 2008 с. 9с кылааһы бүтэрбит сайыныгар IV «А.о», инвалид оҕолорго пауэрлифтиннэ (жимы лежа) кыттыбыта. Үөрэх дьыла саҕаланаатын кытта, сүүмэрдиир курэхтэһиилэр улууска, зонаба, республикаба ытыллыбыттара. Онно үчүгэй түмүктэри көрдөрөн, хамаанда чилиэнэ буолбута. Ый курдук сбордаммыттара. Тренерэ-Мегежекская Александра Валентиновна диэн этэ. Күрэхтэһиилэр «Модун» спорткомплекса ытыллыбыттар. Вика 2-с бириистээх миэстэни ылбыта. Билигин Вика – ХИФУ ИТФ-гар «Водоснабжение» салааба ситиһиилээхтик үөрэнэр. Бу Вика наҕараадалара.

Бытааччы: Н.и.а. «А.о» V спортивнай Оонньуулары көрсө СР Президенин «Барҕарыы» национальной фондата уонна «Кэскил», «Юность Севера» хаһыаттар редакциялара тэрийбит «Дьокуускайтан – Сочига» диэн хайыһарынан уонна хааман кэтэхтэн айаны Балыктаахха 10 «а» кылаас үөрэнээччилэрэ олунньу 27 кунугэр саҕалаатыбыт. Эьиги болҕомтобутугар **видеосюжет**.

Бытааччы: Биһиги кылааспыт оҕолоро «Дьокуускайтан – Сочига» диэри кэтэхтэн айаны бастакынан саҕалаабыттара мээнэбэ буолбатах. Биһиги кылааспытыгар 13-пүт. Бары чөл олобу биһирибит. Кылааспытыгар физкультуранан, спордунан утумнаахтык дьарыктанар оҕолор бааллар.

7 оҕо: Вася Ефимов – дуобакка 2с юношескай разрядтаах. 2008, 2010, 2011 сыллардаабы дуобакка улуустаабы күрэхтэр призердара.

Кеша Андросов – дуобатынан, сүүрүүнэн, тустуунан дьарыктанар. Көнүл тустууга улуус 2011с призера. Быйыл ытыллыбыт М.И.Харитонов бириинигэр дуобакка 1 миэстэлээх.

Варя Кычкина – волейбол, баскетбол секциятыгар дьарыктанар. Оскуола сборной хамаандатын чилиэнэ. Буулдьанан ытыга оскуолаҕа 2с миэстэлээх, зонаҕа 1 миэстэлээх. «Снежный барс» байыаннай – спортивной оонньуулар активной кыттыылаахтара.

Таня Стручкова – оскуолабыт волейболга сборнойын капитана.

Миша Стручков – кылаас бастын спортсмена. Мас тардыһытыгар элбэх түһүлгэлэр кыттыылаахтара.

Сергей Артемьев – мас тардыһытынан утумнаахтык дьарыктанар. Ситиһиилэрэ:

- 2010с. Улуустааҕы мас тардыһытыгар -1м (63 кг үөһэ)
- 2010с. Көнүл тустууга 8-с республикатааҕы турнирга 3м (65 кг)
- 2011с. Мас тардыһытыгар «Захаров аатынан ДЮСШ» республикатааҕы турнирыгар 3м
- 2011 с. Мас тардыһытыгар улуустааҕы Н.А.Никаноров бириийигэр 2 м. (74 кг)
- 2011 с. Көнүл тустууга улуустааҕы С.Г. Петров бириийигэр 2 м. (76 кг)
- 2011 с Мас тардыһытыгар республикатааҕы Семен Кириллин бириийигэр 2м.

Ытытааччы: Аны сайын ытыллыахтаах «Азия оҕолоругар» инвалид оҕолор икки ардыларыгар пауэрлифтиннэ кыттаары биһиги Катябыт күрэстэһэр.

8 оџо: Катя спортка көрдөрүүлэрэ:

• 2011 с. Саха Республикатын инвалид оџолорун VII Спартакиадатыгар, брасс көрүнүнэн харбааһынна 1м;

• 2011 с. Москва куоракка ытыллыбыт инвалид оџолор Бүтүн Россиятаабы I спартакиадаларыгар кытты;

• 2011 с. «2011 сыл 10 бастыг спортсменнарын» иһигэр кирири (инвалид оџолорго) ;

• 2012с. Улуустаабы инвалид оџолор спартакиадаларыгар сыалы бырабыга 3 м.;

• 2012с. Инвалид оџолор пауэрлифтинга республикатаабы чемпионаттарыгар 2 м;

Ытааччы: Катя, 2011 с балаҕан ыйыгар Москваҕа сылдыын туһунан уонна билинни сбордарыг туһунан кэпсээ эрэ. Балаһыанна хайдаһый? (Катя кэпсээнэ)

Ытааччы: V Ооньууларга билиннитэ барыта 18 дойду кэлэрэ былааннар. Өссө да дуогабар түһэрсээри үөрэтэ сылдыар дойдулар бааллар. Кыттыны ыла 3700 эдэр спортсмен кэлэрэ күүтүллэр. Сахабыт сирин чиеһин көмүскүөхтээх хамаанданы сүүмэрдиир үлэ тэтимнээхтик барар. Оџолор араас таһымнаах күрэхтэһиилэргэ кытталлар, уопут атастаһаллар, тренердарыттан тустаах субэ-ама ылаллар. Мас тардыһытыгар кытааччылары сүүмэрдээһин ытылла турар. Биһиги оскуолабыт үөрэнээччилэрэ, Россия чемпиона Алеша Стручков уонна Павлик Кычкин тургутукка сылдыаллар. Сонуннарын, санаатын үллэстэригэр көрдөһүөбүн тренердарыттан Андрей Николаевичтан. **(Винокуров А.Н.)**

Ытааччы: Ооньуулартан ооньууларга анаан тутуллубут Дьокуускай куорат кэрэ-бэлиэ миэстэлэрэ:

«Туймаада» стадион, «Эллэй Боотур» дыбарыас, «Кыайыы 50 сыла», «Модун» спорткомплексар, «Юность» стадион, «Долгун», «Самородок» бассейннар... Онно эбии V «А.о» бэлэмнэнэн, сана спортивной объектар тутуллалар, уруккулар санардыллар. «Дьокуускай» аэропортка «ТЛД» самолеттары соһор тягач, МАЗ перроннай автобустар аҕалылыбыттар. 500 волонтер үлэбэ хабыллара былааннар. Эһиги болжомтобутугар **видеосюжет**. (4 сана объект: «Триумф» СК, футбол манеһа, бассейн, спорт национальной кэрүнгэрин киинэ)

9 оҕо: СР Президенин «Барҕарыы» национальной фондата, «Кэскил», «Юность Севера» хаһыаттар редакциялара «А.о» V спортивной оонньууларга кыттар дойдурлар устун кэтэхтэн айаны биллэрбитэ. «Кытай республикатын төһө билэбин?», «Индия республикатын төһө билэбин?» викториналар түмүктэннилэр. Билигин «Корея республикатын төһө билэбин?» викторина ытылла турар. Викторина боппуруостара кылааспыт муннугар ыйанан тураллар. Корея туһунан, холобура, мин мангы биллим: Бу дойду сирин инэ 99,6 тыһ. кв. км. Самай улахан куората – Сеул. I, II Оонньууларга кыттыбыта. Онно уопсайа 5 боруонса мэтээллэри ылбыттар. III Оонньуулары көтүппүтэ. IV Оонньууларга 13 кыһыл, 8 үрүн, 4 боруонса мэтээллэнэн 9 м тахсыбыттар.

10 оҕо: V «А.о» Оонньууларга бэлэмнэнэн араас таһымнаах культурнай тэрээһиннэр, конкурстар саҕаланнылар. Олортон биридэстэрэ «Аһымал» лотерея. Лотерея атытыттан киирбит үп республикаҕа оҕо спорда сайдарыгар туһуланыаҕа.

Сүрүн бириистэр: квартира, массына, «Синтай» трактор, араас спортивной инвентардар. Бириистээх фонда 15 мөл солк тэннээр. Убаастабыллаах төрөппүттэр, лотереяны атылаһарга тиэтэин! **(төрөппүттэр лотерея атылаһаллар)**

11 оҕо: Кулун тутар 28 күнүгэр Үөһээ Дьааны улуунун Ытык сиригэр «Кинилээх» хайатыгар, V н. и. а. «А.о» Спортивной оонньуулар уоттара умайыа. Уот, эстафета быһытынан, 12 улууһу нөнүөлөөн от ыйын 4 күнүгэр үөрүүлээх быһыга-майгыга «А.о» Оонньуулар киин аренаһарыгар – «Туймаада» стадионна уонна Нерюнгри, Мирнэй куораттар киин стадионнаһарыгар умайыа. Оонньуулар уоттарын Кинилээххэ уматыы үтүө үгэхэ өссө 2004 с саҕаламмыта. Уоту былыргы өбүгэлэрбит курдук, хататы тааска охсон ылаллар.

Ытааччы: Кылааспыт чааһын түмүгүн кылааспыт салайааччыта Светлана Антоновна онороругар тылла биэриэбин.

Түмүк: Оҕолор, аны сайын олус улахан эппиэтинэстээх тэрээһин ытыллаары турар. Маннык таһымнаах улахан күрэхтэһиилэр Дьокуускай куорат, республика сайдыытыгар сүнкэн суолталаахтар. Суруйалларынан, «А.о» киин куорат сайдыытыгар 10 млрд солк аҕалла. Улахан дьон өйдүүргүт буолуо, 1 Президеммит М.Е.Николаев аан бастаан «А.о» тэрийэригэр «пир во время чумы» диэн үгэргиир-хоһорбуур, утарар тыл-өс баара. Дьэ, билигин кэлэн өйдүүбүт, Михаил Ефимович хайдах курдук ыраабы өтө көрбүтүн. Бу күрэхтэһии Аан дойду үрдүнэн Саха аатын ааттаппытын. МОК болҕомтотугар киирбитин таһынан, харчыны, барыһы аҕалар

таһымна тағыста, тастан инвестицияны киллэрэн эрэр. Онон, «А.о», кырдык да, үлэ-хамнас, олох-дьаһах. суол-иис, өй-санаа сайдар, ырааһырар, тупсар суолунан буоллулар. Чөл туруктаах, доруобай буолуобун, физкультуранан, спордуан утумнаахтык дьарыктаныабын !

8.4. «Комсомол - төлөһнөөх сүрэхтээхтэр тэрилтэлэрэ», 7 а кылааска ытытыллыбыт аһаҕас кылаас чааһын сценарийа

1 ытытааччы: Сережа А.

2 ытытааччы: Тая С.

1 ытытааччы: Бу дьыл алтынныы 29 күнүгэр Ыччат Бүтүн Союзтаағы Ленинскэй Коммунистической Союһа тэриллибитэ 90 сылын туолла.

История биир кэрдиис кэмин кэрэһитэ буолбут, элбэх ыччаты үрдүк үрдэллэргэ, хорсун быһыыга, үтүөбэ-сырдыкка сирдээбит төлөһнөөх комсомолга аналлаах аһаҕас кылааспыт чааһын сағалыыбыт.

2 ытытааччы: Кылааспыт чааһын сыала:

1. Комсомол историятын үөрэтии

2. Комсомолец үрдүк аатын хайдах киһи сүгүөхтээбый боппуроска эппиэт булуу

3. Ааспыт олох үтүө холобурдарын бүгүһнү олоххо хайдах киллэрэбит, туһанабыт боппуроска эппиэт көрдөөһүн.

1 ытытааччы: Бүгүһнү кылааспыт чааһын ыалдыттара – биһиги төрөппүттэрбит: 70-80 сыллар эдэр эрчимнээх комсомолецтара!!! (маамалар ыллыы-ыллыы киирэллэр, монтаж (Эллэй «Буурҕа-буулдыа дьылыгар»).

2 ыытааччы: История быһынын сэгэтэн көрүөбун (бары тахсан тураллар).

Катя: Комсомол! Бу тылы иһиттэхтэринэ аҕа саастаах дьон сирэйдэрэ сырдыыр, бу тыл хас биирдии сүһүбэ хорсун быһыыга, кыайыыга-хотууга ынырар

Вася С.: Революция бастакы эдэр көлүөнэтэ. Кинилэр хайдах этилэр? Оччотообу оҕолор эрдэ улааталлара, өссө да кытаата илик санныларыгар эппиэтинэни сүгэллэрэ: Дальнай Восток Данкота – Виталий Баневур 18 эрэ саастааҕа, оттон Советскай былааһы Москваҕа олохтоһо сылдьан сырдык тыһынын толук уурбут Павлик Андреев баара суоҕа 16 эрэ саастааҕа.

Сардана Н.: 1918 с. Алтынньы 29 күнүгэр үлэтин саҕалаабыт Рабочай уонна Крестьянскай ыччаттар тэрилтэлэрин I съезһе комсомол төрөөбүт күнүнэн буолар.

Кеша: Номоххо киирбит холбоһуктааһын, индустриализациялааһын, культурнай революция сыллара – бу комсомол историятын кыһыл көмүс страницалара.

Ньургун: Комсомол патриотизм, норуоттар доҕордоһууларын тыһынагар иитиллибитэ. Ол иһин Улуу Аҕа дойду сэриитигэр дойдутун адырҕа өстөөхтөн быһаабыта. Бу алдырхайдаах сэриигэ 3,5 мөл. комсомолец бойобуой наҕарааданы ылбыта, ол иһигэр 7 тыһ. тахса комсомолецка Советскай Союз Геройун үрдүк аата инэриллибитэ.

Валентин: Олор истэригэр сахалартан бастакы Советскай Союз Геройун аатын ылбыт биһиги биир дойдулаахпыт Ф.К. Попов аатынан киэн туттабыт.

Алина: Мэнэ улууһугар маннайгы комсомольскай ячейкалары Н.Е. Сосин Бүтэйдээххэ, Д.И. Санников 1 Мэлдьэхсигэ, 1920с. бүтүүтүгэр тэрийбиттэрэ.

Таня: Комсомол Мэнэ-Ханалас оройуонаабы тэрилтэтэ 1930с. кулун тутарга 92 чилиэннээх 6 ячейкалары холбоон үөскээбитэ. Маннайгы секретарь – Михаил Гаврильевич Винокуров. Ити курдук комсомольскай тэрилтэ, партия райкомун быһаччы салалтатынан, оройуонна сана олобу тутууга биир сүрүн хамсатар күүс буолбута.

Сардана С.: 70-80 с.с. Мэнэ-Ханалас оройуонун олобун сырдатар «Ленинскэй знамя» хаһыат страницаларыттан быһа тардыылар:

1975 сыл түмүгүнэн оройуоннаабы комсомольскай тэрилтэ ЫБСЛКС знамятын ылары ситиспитэ.

Миша: 1976с. түмүгүнэн оройуон ыччат- комсомольскай фермаларын коллективтара хас биирдии ынахтарыттан 2157кг үүтү ыан инники кирбиигэ тахсыбыттара. Ити сылларга Хаптабайга Комсомол XIV съезин аатынан, Лоомтукаба «Аһыкай», Чүүйэбэ «Саһарба», М.Горькай аатынан совхозка Балыктаахха «Сарыал», Тумулга «Саргы», Төнүлүгэ «Пятилетка» ыччат комсомольскай фермалара бастыггарынан аабыллар.

Варя: Бэйэлэрин кэмнэригэр эдэр ыанньыксыттар Балыктаахха Евдокия Шестакова, Хаптабайга Октябрина Григорьева, Төхтүргэ Валентина Степанова, Павловскайга «Манчаары» фермаба Надежда Бажедонова о.д.а. тустаах үлэлэринэн атыттары батыһынарбыттара.

Петя Х.: Майа тэрилтэлэригэр олобу-дьаһабы хааччыар комбинатка «Зенит» фотографтар биригээдэлэригэр

Саргылана Капитонова, сэжэрэтээр Вячеслав Слепцов, райпо бэкээринэтигэр Люция Данилова о.д.а. бары общественной үлэлэргэ, тиэрдилибит былаан туолуутугар улахан оруоллаахтара.

Вася Е.: 1970-80-с с. оройуон комсомолецтара уонна ыччаттара бары үлэбэ-хамнаса, үөрэххэ улахан ситиһиилэммитэрэ. Ыанньыксыт Раиса Лукина, механизатор Наталья Баишева, Төнүлүтээби ОПТУ курсана Петр Цыпандин, Балыктаах орто оскуолатын учуутала Светлана Борисова комсомол съезтэригэр делегаттарынан талыллыбыттара.

Сардана С.: Ити курдук араас өрүттээх үлэлэр, дыһаллар күрэхтэһиилэр ытылланнар оччотооһу ыччаттар дойду күүрээһнээх олоһуттан хаалсыбакка үлэлээн, үөрэнэн, туохха барытыгар көхтөөхтүк кыттан, тэрийсэн биир саастыылаахтарын батыһыннаран ааспыттара.

1 ытытааччы: Биһиги бүгүһнү кэпсэтиибит геройдарын ыраата барбакка, олох чугастан буллубут. Кинилэр-биһиги төрөһпүттэрбит.

2 ытытааччы: Комсомолец үрдүк аатын хайдах киһи сүгүөхтээбэй? Бу боппуруоска эппиэт биэрэригэр көрдөһүбүһ 80с. сыллардаабы комсомол чилиэнигэр, Верхоянской куорат оскуолатын комсомольскай тэрилтэтин чилиэнигэр Сардана Ефимоваба – билигин Сардана Степановна Стручковаба – биһиги Танябыт ийэтигэр.

(Кэпсиир)

Сережа: Оскуола-производство – үөрэх диэн девииһинэн салайтаран, 70-80 сыллардаабы комсомолецтар совхозтарга үлэлии тахсаллара. Кыргызтар ыччат-комсомольскай

фермаларыгар 2-3-түү сыл ыанньыксыттаан баран, үөрэххэ бараллара. Монтажка ахтыллыбыт М. Горькай аатынан совхоз Балыктаахтаабы отделеиятын «Сарыал» Ыччат комсомольскай ферматын наставнигынан ССРС ВС депутата Ксения Гаврильевна Черкашина үлэлээбитэ.

Элбэх үүтү ыан, маяк буолбут «Комсомолка Дуня кыыс» - Евдокия Шестакова – бүгүн биһигини минньигэстик хааһынан күндүлүүр – остолобуойбут повара.

«Оскуола – производство – үрдүк үөрэх», бу девийинэн салайтаран 1981с. Павловскай орто оскуолатын ситиһиилээхтик бүтэрбит Лариса Оконешникова аатырбыт Ленин аатынан совхоз «Манчаары» ЫКФ үлэлии тахсар. Бу хамсааһын туһунан кэпсиригэр көрдөһүөбүн Лариса Федоровна Кычкинаттан – Варябыт ийэтиттэн.

Таня: Монтажка ахтыллыбыт Майатаабы олох – дьаһах комбинатын «Зенит» ыччат – комсомольскай биригээдэтин группомсора Саргылаана Капитонова – бүгүн биһиги геройбут. Саргылана Иннокентьевна Харитонова – биһиги Петябыт ийэтэ.

Сережа: Оттон билигин юнкорпост куруһуогар дьарыктанар Таня С., Сардана С. видеосюжеттарын көрөгүтүгэр ынырабыт.

Таня: 1988с., алтынны ый, Майаба комсомол 70 сылыгар аналлаах агитбригадалар конкурстара (экран).

Бу 20 сыллаабы хаартыскаларга көстөр кыһыл хаалтыстаах, комсомольскай значоктаах оҕолор ортолоругар Балыктаах орто оскуолатын 5 кылааһын үөрэнээччитэ Лена Скрябина – билигин Елена Васильевна Гоголева – Алина ийэтэ этэн-тыынан чоргуйа турар.

Сереза: Отгон биир төлөnnөөх сүрэхтээх комсомол чилиэнэ биһигини күн аайы үөрэтэр – такайар кылааспыт салайааччыта Светлана Антоновна эбит.

Светлана Борисова – 1990с. ытыллыбыт Россия комсомолун I съехин делегата.

Светлана Антоновна, баһаалыста тылы эйиэхэ биэрэбит.

Таня: Комсомол историятын билистибит. Төлөннөөх сүрэхтээх комсомолецтар – биһиги ийэлэрбит бэйэлэрин тэрилтэлэрин, эрчимнээх эдэр саастарын туһунан интэриэһинэй ахтылары онордулар. Ол эрэри баар этэ, үчүгэй этэ диэн юбилейдаах эрэ күннэргэ ахтан- санаан аһар кэрэгэй. Оһо тэрилтэлэригэр, ыччакка дьиннээх хамсааһыннар наадалар. Ол туһуттан «Аһаһас микрофонна» активнайдык кыттарга ынырабыт.

Катя: Биһиэхэ оһо тэрилтэтэ диэн Президент командата баар. Наар аралдытар мероприятиялары эрэ ытталлар. Бэрээдэкке эһин үлэ ытыллыбат. Улахан оһолор активка ылан көтүтэр эһин оһолору дьүүллүүлэрэ буоллар.

Варя: Мин биһиги оскуолабытыгар коммунарскай сбор буолбутун сөбүлээбитим. Оннук үлэ ытыллара буоллар.

Ньургун: Биһиги бэйэбитин салайына үөрэнэ сатыыбыт. Ол курдук, дежурнай командаларга араһсан үлэлээбиппит быйыл 3-с сыла, ол эрэри соччо хамсааһын суох. Ордук кыргыттар активнайдар, самостоятельнайдар. Сорох оһолор үлэһэ кэлбэттэр.

Петя: Мин пионер, комсомол тэриллэрэ буоллар кириэм этэ. Интэриэһинэй эбит.

Вася Е.: Биһиги урукку оҕолортон атыммыт диэн – сыалбыт суох эбит. Сыал туруорунуохха – ону толоро сатаан үлэлээтэхпитинэ, тэрилтэтэ да суох үлэлиэххэ сөп быһыылаах.

Вася С.: Лидер оҕолор наадалар эбит. Олору батыһааһытын сөп.

Катя: Биһиги сыал туруоруммут ээ. Холобур (оҕолор портфолиоларыттан формулалары ааҕар)

Кылаас салайааччыта Светлана Антоновна:

Бу суруйбут былааннарбыт олоххо киирэллэригэр үлэлэһиэбин.

8.5. 2000 сыллааҕы выпусктарга сурук

Күндү оҕолорум, орто оскуоланы бүтэрбиккит 15 сылыгар аналлаах көрсүһүүгүтүнэн истинник эбэрдэлиибин!

Көрүгү: бу — “Сыл бастыҥ кылааһа”.
Балыктаах оскуоланың саамай үчүгэй кылааһа — VII кылаас.
Марьяна Рожина, Ула Стручкова, Сахая Черкашина, Нада Стручкова: “Биһиги V кылааскыттан мунуулар бастыҥбыт, кылаан, Сууттун, Сотоон, Черкежуруну куулаадабыллит. Соторугабыт кылааһынан концерттан эмиэ I миэстэ буолбуппут”. — диэн астына кэпсидилэр.
Эстистэр наһаа үчүгэй кылаас салайааччылар эбит. Светлана Антоновна Гыбышова кэлтэни математик буолан, “Биэс” сыананы наһаа сөбүлүүр. (“Биэс” сыананы туруорарын эмиэ буолуо) Эл иһин оһолорун биэс тына араарыт (бу этини сыһы айдарыһуут). Ол хайдак? Балыктаа: эрэнэбиэһэ “Сурах тыа”, “Аллара”, “Халдыаһы”, “Лоснаа”, “Нагорная” дьон мифологияларга ыраасар. Оһон кылаас бу оһолор сирдэринин арааскан, хас бирдии “пятерка” туска командирдаах, санигардаах, чигөөдөттөөх, спортивнай, үчөһөй, үлэ сектордаах. Наһаа бу бүүтүтэ уочара тынан араас мероприятиелары, кылаас чаастарын ытталлар, “Молния” таһаараллар. Оро барыт дьилиир, “актив”, “Лосона” дьон суоқ.
Да ити курдук “эстистэр” бары наһаа “примердэр” эбит. Мэниктир да кыһа суоқ үһү. Оһон кыргыттар Хоробуужка көһөн барыт Ефимов Гера дьон мэник уолларын олус суоқтаабыттар оһа, эһинэ кэ балыктаахтарган эбэрдэ.

Илэ-Хагаас.

ТАЛЕКСЕВА

Бары олоххут суолун таба үктэнэн үлэ-хамнас үөһүгэр сылдьаргытын көрөбүн, сорохторгутун истэбин, онтон наһаа астынабын, үөрэбин. Онно кыра да буоллар оруоллаахпын диэн кизн тутта саныбын.

Миэхэ 5-с кылааска быыкаайык оторуспут- моторуспут

кыргыттар уонна уолаттар кэлбиккит. Иллээх-эйэлээх баҕайы этигит, быыкаайык эрэри идея бөҕө буолааччыгыт. Туох эрэ

методикаға олобуран, бу оболору иппит киһи диэн психология, педагогика литературатын бөбө хаһыспытым. Ленинград педагога Игорь Иванов «Воспитывать коллективистов» диэн методикатыгар тохтоон, онон үлэлээбитим. Өйдүүгүт дуо, олорор сиргитинэн бөлөхтөргө арахсаммыт бары салайарга үөрэнэр этибит. Дежурнай командаларга арахсан, ким командир, ким учебнай сектор, ким трудовой сектор, ким спортивной сектор, ким редколлегия буолар этигит. Эргийэн кэлэргитигэр, дуоһунастаргытын атастаһан үлэлиир этигит. Бүтэһигэр биир ктд (колл творческое дело) ытааччыгыт, бюллетень таһаарар этигит, хайһыбыт, кириитикэлиибит бөбө буолааччы. Сүрэх тыалар командалара наһаа интэриэһинэйдик барытын тэрийээччилэр. Сыл аайы хас биирдиигит бэйэтигэр формула оностор этэ, ол аата былаан, быйыл маны кыайыахтаахпын, ону оноруохтаахпын диэн. Ону көрдөххө барыта үчүгэйгэ тардыһар эбиккит, даже Черкашин Дима «Быйыл 2-лэрбин аһыйыахтаахпын», -диэбит. Кылаас чаһа бөбөтүн ытар этим, 11 кылааска поэтесса Марфа Куличкинаға аналлаах кылааспыт чаһыгар хоһоон бөбөтө аахпыккыт дии, учууталлар Коля, Саша наһаа үчүгэйдик хоһоон аахтылар диэн сөбүү бөбөтө, биһиги саналарын истибэккэ оскуоланы бүтэртэрэн эрэбит диэн күлсүбүттэрин өйдүүбүн. Кылаастар икки ардыларынаағы куоталаһыларга наар инники сылдыааччыгыт. Кыргызтар бары кэриэтэ Александра Николаевнаға художественнай кылааска үөрэнэн наһаа сайдыбыккыт, бириэмэни аттаран туһанарга үөрэммиккит. Уля, Яна Англиянан, Американан тэлэһийэн кэлбиттэрэ, художественнай оскуолаға элбэх ситиһиилэнэн. Кылааспыт

уголога, хаһыата наар
наһаа красочнай
буолааччы, художник
кыргыттардаах буолан.
«Кэскил» хаһыаты кытта
ыкса доҕордоһор этибит,
кени ыттар араас
конкурстарыгар мэлдьи
кыттар этибит. Максим
Аммосовка аналлаах
конкурска республикаҕа
бастаан турабыт, бүтүн
оскуолаҕа мероприятие
бөҕө тэрийэн
ыһпыһпыт: уруһуй
конкурса, тематическай

биэчэр, научно-практическай конференция... Уолаттарбыт
пассив соҕус этилэр (кыргыттар элбэх буоллаххыт дии, ол
иһин бэйэбит барытын онорон ыһсаран кэбиһэр этигит), 10-11
кылаастарга Аян кэлэн сэргэхсиппитэ дии. Банкетпыт
остуолун салайан ыһпыта, олох толлубакка, Сашалыын
наһаа үчүгэйдик ыллыыр этилэр.

Уруктарга бэйэ бэйэбитигэр көмөлөсүһэргитин
ирдээччибин. Эһиги саҕана переводной экзаменнар бааллар
этэ, 5-6 кылаастарга, онон буһан-хатан биэрбиккит, ол
оннугар чин билиилээх бүтэрдэххит дии.

Эһиэхэ кылаас салайааччытынан үлэлээбит сылларбар
учуутал быһыытынан үүммүт-сайдыбыт эбиппин, дакылаат
бөҕөтүн суруйбутум, араас конференцияларга кытыбытым,

араас таһымнаах профессиональнай конкурстарга миэстэлэспитим. Онон , оҕолорбор, эһиэхэ эмиэ махтанабын. Эһиги иннинэ биир кылаастаах эһим, олорум билигин бэйэлэрэ ыал эбээлэрэ-эһээлэрэ, 43-44 саастаах дьоннор. Кинилэри салайарбар, тугу да билбэт, ахсым ат курдук мээһэ түһүөлээн үлэлээбит эбиһин. Эһиги кэннигититтэн өссө 2 выпуһу таһаардым, 5-тэн 11 –кэ дылы. Билигин кылааһым суох, предметым наһаа ыарахан буолан, аккаастанабын, сыл аайы ОГЭ, ЕГЭ сырабын–сылбабын ылар. Ол эрээри үлэбин наһаа сөбүлүүбүн. Оҕолор диэн наһаа ыраас, чэпчэки дьон. Доруобуйам кыайарынан, мунатар 60 сааспар дылы үлэлиир баҕалаахпын.

Мин эһигини, хас биирдиигитин лидер гына иитэ сатаабытым, ол иһин хайа хайабыт иннигитин бэрсибэт майгылааххыт, ол эмиэ арыый сыһаа эбит. Түмсүүлээх буолун, бэйэ-бэйэбитигэр көмөлөсүһүн, үөрэхтээх, үлэһит дьон буоларгытыгар олук уурбут оскуолабытын умнуман. Саамай кылаабынайа доруобай буолун, чөл туруктаах буолун, холостуойдар ыал күүс буолун (Варялаах Сахаяна анардара чугас да сылдыбыттар эбит).

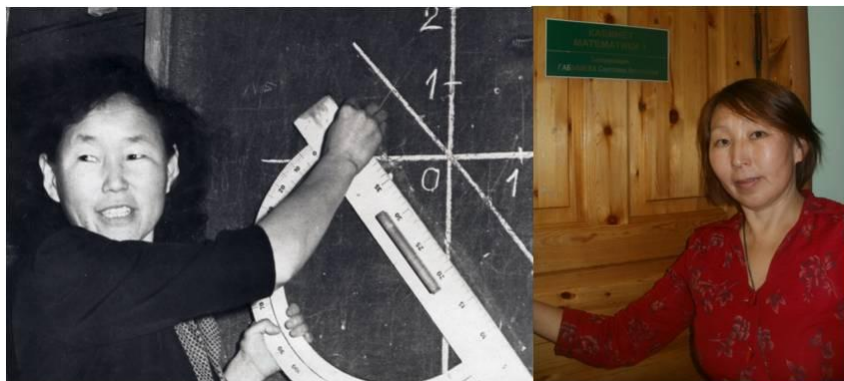
Ыһырбыккытыгар өссө төгүл махтал. Уруккуну-хойуккуну ахтыһан наһаа үчүгэйдик сынньаныһын (ватсабынан портфолияҕытыттан ону ману аҕыйаҕы ыыттым, эһиги архивкыт наһаа элбэх, түспэдийдэххитинэ 20-25 сылгытыгар, оскуолабытыгар көрсүһүөххүт, онно барытын көрөөрүн, оскуола эһиги бүтэриэххититтэн иккитэ көтүлүннэ, ол тухары сорохторо бөххө да барыталаатылар буолуо)

*Бары үчүгэйи кытта Светлана Антоновна
Балыктаах, 17.07.201*

IX. Деятельность педагога по реализации ФГОС

9.1. Кабинет – лаборатория

- Год образования – 1964 г.

- Заведующие кабинетом – Федорова М.З. с 1964-1991;
Габышева С.А. с 1992 по сегодняшний день

- 1976 г. - 2 место в республиканском смотре кабинетов

- 1983, 1985 г.г. – «Лучший кабинет района»

- В этом кабинете были проведены улусные семинары в 2006, 2011 годах, республиканские авторские курсы учителей математики в 2007 году

- В кабинете организована библиотека журнала «Математика в школе» с 1986 – 2013 (имеется каталог статей)

- Бережно хранятся публикации учителей математики

- Кабинет богато оснащен литературой, инструментами, макетами для подготовки и проведения уроков

- Здесь дети любят проводить лабораторные работы и свой досуг

9.2. Теоретическая часть улусного семинара «Формирование мотивированной компетентной личности на уроках математики», 2 декабря 2011г.

Цель: Развитие готовности и способности учащихся к саморазвитию и самообразованию на основе мотивации к обучению и познанию.

Задачи:

- Знание языка, культуры своего народа, своего края, усвоение традиционных ценностей народа Саха (личностные знания)

- Развитие умений анализировать, оценивать, интерпретировать полученный результат (предметные знания)

- Развитие учебной и общепользовательской компетенции в области использования ИКТ как инструментальной основы развития регулятивных, коммуникативных и познавательных учебных действий (метапредметные знания)

Актуальность сегодняшнего семинара заключается в том, что сегодня мы работаем с детьми, которые учились по стандартам 2004 года, и поэтому перед нами стоит задача: **максимально приблизить обучение этих учащихся к ФГОС нового поколения и выйти на УУД.**

УУД – способность субъекта к саморазвитию и самосовершенствованию путем сознательного и активного присвоения нового социального опыта; совокупность действий учащегося, обеспечивающих его культурную идентичность, социальную компетентность, толерантность, способность к самостоятельному усвоению новых знаний и умений, включая

организацию этого процесса. Овладение УУД происходит в контексте разных учебных предметов и, в конечном счете, ведет к формированию способности самостоятельно успешно усваивать новые знания, умения и компетентности, включая самостоятельную организацию процесса усвоения, т.е. умения учиться.

Еще с конца 90-х наше МО работало по проблеме «Организация деятельности учащихся по технологии КСО на уроках физмат цикла». (с 1998-99 у.г по 2009-10 у.г.). Технология КСО имеет широкие возможности для развития ученика как обучаемого, так и личности в целом.

Данная технология помогала в достижении таких задач, как:

- Формирование умения работать с учебником или любым другим источником знаний;
- Формирование умения работать в группе, в коллективе;
- Формирование умения обобщать, анализировать, сравнивать;
- Развитие речи, умение логически излагать свои мысли;
- Обеспечение индивидуального подхода к каждому, возможность учиться в своей траектории;

По этой технологии выпустили:

Габышева С.А – 3 выпуска (2004, 2006, 2010)

Говорова М.И. – 3 выпуска (2005.2007, 2009)

Сотникова Г.Д -2 выпуска (2005, 2008)

Трудоустройства выпускников этих лет оправдали «ожидаемый результат» :

Годы	Всего учащихся	Поступили в ВУЗ	Поступили в ССУЗ
2004	26	11	7
2005	29	8	10
2006	29	14	11
2007	21	7	13
2008	24	9	7
2009	22	14	15
2010	21	12	9

Все «ксошники» знают, что эта технология эффективна при уровненом обучении.

Но с 2005 года у нас уже нет уровневых классов, в виду того, что с воспитательной стороны они имеют свои «минусы», да и параллельных классов у нас только 4. Поэтому мы постепенно были вынуждены найти новую тему, которая соответствует нашим возможностям, мастерству. Ведь за годы работы по технологии КСО учителя тоже «выросли». Опыт работы обобщены докладами, семинарами, мастер-классами. Итак, постепенно мы подошли к личностно ориентированному обучению. Целью ЛОО является развитие личности ученика, стремление к переходу: к саморазвитию, самопознанию, самоопределению, т.е. познать себя как субъект учебной деятельности, проявление своего творческого потенциала в учебных заданиях и учебных ситуациях.

Сегодня методические темы, над которыми работают учителя МО:

- Уровневая дифференциация на уроках математики;
- Проект «Сахалыы уруктар» - Габышева С.А.

- Проектная деятельность на уроках математики – Говорова М.И.

- Применение информационных технологий на уроках математики – Сотникова Г.Д.

- on-line уроки по физике – Кычкина К.С.

Давайте послушаем самоанализы уроков.

9.3. О некоторых проблемах школьного математического образования

В школьном математическом образовании сегодня можно выделить следующие проблемы:

1) ребят плохо приучаем к самостоятельному добыванию информации, к чтению учебной литературы;

2) выбирая между образованием и развитием отдаем предпочтение более легкому–обучению.

Подчеркнем одно из основных положений нового ФГОС: главная задача учителя сегодня - не набить головы учеников информацией, которая, якобы, понадобится им в дальнейшей жизни, а научить их добывать нужную информацию самостоятельно, научить их осознанному чтению учебной литературы.

Для того чтобы дети могли самостоятельно читать учебник, нужно, чтобы учебник был написан в первую очередь для них, для учеников, а не для учителя. Учитель должен выступать организатором и контролером непосредственного общения ученика с учебником, направлять этот процесс.

Учебно-методический комплекс для 7-9 и 10-11 классов, созданный авторским коллективом А.Г. Мордковича

ориентирован в первую очередь на учащихся. Мы этими УМК пользуемся в своей практике нынче 4 год.

УМК состоит из двух частей: 1 часть - учебник, 2 часть-задачник. В учебнике активно использован литературный язык (размышление о поисках решения той или иной задачи, промежуточное подведение итогов), потому учебник значительно большой по объему. Но как подчеркивает автор, краткий учебник провоцирует ученика на заучивание, многословный создает необходимые условия для чтения и понимания.

В изданном отдельной книгой задачнике выстроена избыточная и разноуровневая система упражнений, освобождающая учителя от необходимости обкладывать рядом учебными пособиями для подготовки к конкретному уроку.

Авторы указывают на 3 положения концепции их УМК:

1. Математика в школе - не наука и даже не основы науки, а учебный предмет.

2. Математика в школе – преимущественно гуманитарный учебный предмет.

3. Приоритетной содержательно – методической линией курса является функционально-графическая линия.

Пояснения к положениям концепции:

1. В учебном предмете не обязательно соблюдать законы математики как науки. Но в математике, в учебном предмете, более важны законы педагогики, психологии и методики.

2. Гуманитарный потенциал школьного курса алгебры состоит прежде всего в том, что владение математическим языком и математическим моделированием позволит

учащемуся, во-первых, лучше ориентироваться и в природе, и в обществе; во-вторых, в том, что математика по своей внутренней природе имеет богатые возможности для воспитания мышления и характеров учащихся, в-третьих, в том, что уроки математики способствуют развитию речи обучаемого не в меньшей степени, чем уроки русского языка и литературы. Если на уроках русского языка и литературы школьника обучают собственно речи, то на уроках математики - организации речи, тому, как используя минимум слов, выдать максимум содержания.

3. Графический метод решения уравнений должен быть первым и одним из главных при решении уравнений любых типов. Тогда ученики будут вынуждены применять его, привыкать к нему и относиться к нему как своему первому помощнику, поскольку никаких других методов решения уравнений к этому времени они не знают. Очень важно научить школьников по графику описывать свойства функции, переходить от заданной геометрической модели (графика) к вербальной (словесной) модели. Следует постоянно помнить о преобразованиях графиков.

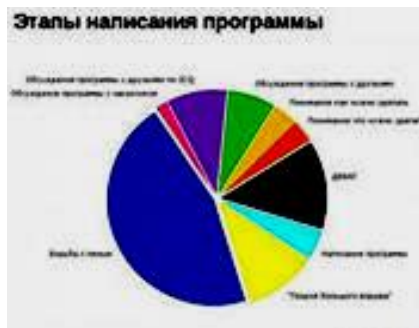
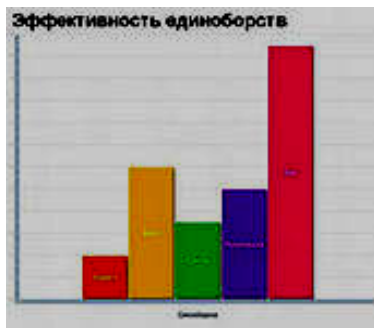
Таким образом УМК А.Г.Мордковича могут помочь в разрешении вышеупомянутых проблем.

9.4. Практические работы

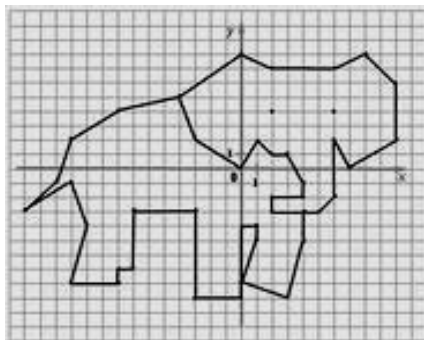
9.4.1. Лабораторно-практическая работа по теме:

Диаграмма. Координаты на плоскости.

Диаграмма – это еще один вид математической модели. Она дает наглядное представление о соотношении размеров тех или иных величин.

Координатную плоскость придумал французский математик Рене Декарт в 1637 году, поэтому ее также называют «Декартова система координат».

Необходимые инструменты и материалы: циркуль, линейка, фломастеры

- 1. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.**
- 2. Составь план выполнения работы.**
- 3. И приступай к решению поставленных задач.**
- 4. Выполняя эти задания, чему ты научился?**
- 5. После завершения всей работы, что ты понял?**

Желаю удачи !!!

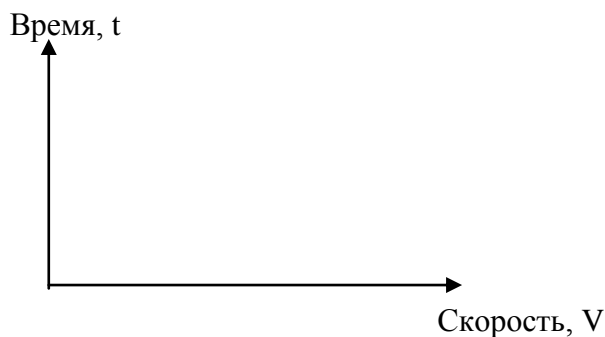
Задача 1. В круговой диаграмме покажите разными цветами площади следующих улусов нашей республики: Таттинский улус – 19 тыс. кв.м., Амгинский – 29 тыс. кв.м., Мегино-Кангаласский – 12 тыс. кв.м., Усть-Алданский – 18 тыс.кв.м., Чурапчинский – 12 тыс.кв.м.

Задача 2. Изобразите в виде столбчатой диаграммы свой средний балл по всем предметам относительно среднего арифметического балла класса.

Задача 3. Изобразите на координатной плоскости динамику изменения своей средней оценки с 5-го по 6 класс (по четвертям).

Задача 4. Нарисуйте на координатной плоскости вашего домашнего питомца (кошку, собаку, ...), как рисунок на обложке буклета. Укажите координаты каждой вершины полученного многоугольника.

Задача 5. Нарисуйте на координатной плоскости безопасный путь из дома в школу. (Начало отсчета - твой дом, масштаб выберите сами, ввести условные обозначения, формат А4).

9.4.2.Лабораторно-практическая работа по теме: Измерение длины. Масштаб

Расстояние на местности измеряют с помощью рулеток, мерных лент, специального оборудования — теодолитов, дальномеров и т.д.

При изображении местности на листе бумаги приходится расстояния уменьшать и давать их в сантиметрах и миллиметрах. Для этого надо выбрать масштаб.

Необходимые инструменты и материалы: линейка, нитка, карта Якутии.

6. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.

7. Составь план выполнения работы.

8. *И приступай к решению поставленных задач.*

9. *Выполняя эти задания, чему ты научился?*

10. *После завершения всей работы, что ты понял?*

Желаю удачи !!!

Задача 1. Бригада артистов поехала на гастроли со столицы в г. Мирный. При этом они должны по пути дать концерт в п. Бердигестях, г. Виллойск, п. Верхневиллойск, г. Нюрба, п. Сунтар. Определите по карте кратчайший пройденный путь от г. Якутска до г. Мирный.

Задача 2. Определите по карте длины рек Якутии: Алдан, Индигирка, Виллой, Амга, Яна, Лена. Какая река самая короткая? Реки не прямые, а кривые линии. Как их можно измерить?

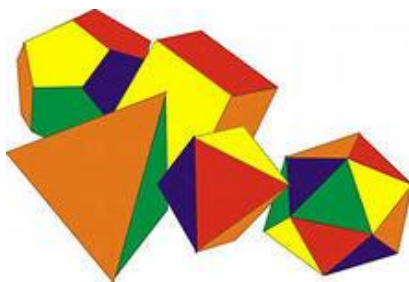
Задача 3. Нарисуйте план своего дачного участка на 6 соток (20 м. х 30 м.) со всеми постройками и огородом, с масштабом 1:100.

Задача 4. Каким ты хочешь видеть школьный двор твоей новой школы. Нарисуй план с масштабом 1:100, введя условные обозначения.

9.4.3. Лабораторно-практическая работа по теме: Правильные многогранники

Запомните:

— все *правильные*
многогранники—жесткие
геометрические тела, т.е. их
нельзя изменить, не сломав;
— у каждого из них все грани

одинаковые правильные многоугольники;

— в каждой вершине одного многоугольника сходится одно и то же число ребер;

— соседние грани сходятся под равными углами.

Необходимые инструменты и материалы: линейка, карандаш, цветной картон, клей.

1. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.

2. Составь план выполнения работы.

3. И приступай к решению поставленных задач.

4. Выполняя эти задания, чему ты научился?

5. После завершения всей работы, что ты понял?

Желаю удачи !!!

Задание 1. Склейте правильные многогранники: тетраэдр, куб, октаэдр, додекаэдр (фигуры в разных цветах).

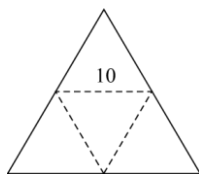

Рис. 1 Тетраэдр

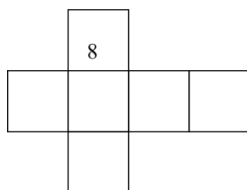

Рис. 2 Куб

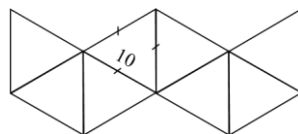

Рис. 3 Октаэдр

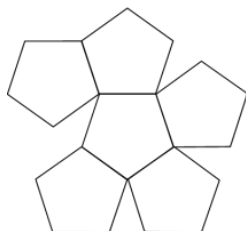

Рис. 4 Додекаэдр

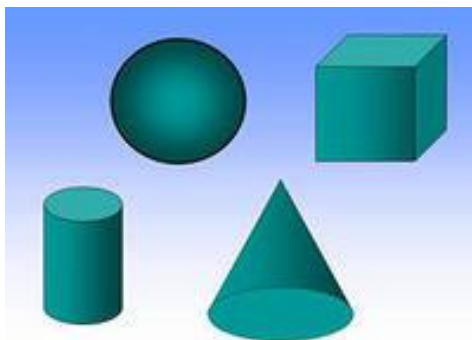
Задание 2. Заполните следующую таблицу.

Многогранник	Число		
	В (вершин)	Г (граней)	Р (ребер)
Тетраэдр			
Куб (гексаэдр)			
Октаэдр			
Додекаэдр			

Задание 3. Какие еще правильные многогранники можно сделать? Украшая их блестками, стразами, разукрашивая в разные цвета, изготовьте новогодние игрушки.

9.4.4. Лабораторно-практическая работа по теме: Измерение объёма

Объем выступает как величина, объемы можно сравнивать. Переливая определенный объем жидкости в сосуды различной формы, можно показать, что хотя форма изменилась, но объем остался таким же.

Необходимые инструменты и материалы: линейка, рулетка метровая, скотч, прозрачный пластик, клей, чорон

- 11. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.**
  - 12. Составь план выполнения работы.**
  - 13. И приступай к решению поставленных задач.**
  - 14. Выполняя эти задания, чему ты научился?**
  - 15. После завершения всей работы, что ты понял?**
- Желаю удачи !!!**

Задача 1. Во сколько раз меньше объем твоей комнаты, чем объем школьного кабинета?

Задача 2. Измерить объем деревянного бруса 18см.х18см. длиной 6м. Рассчитайте объем бруса по формуле: $V=a*b*c$; выразите объем в куб.метрах. Сколько таких брусков входит в 1 куб. метр?

Задача 3. Изготовить из прозрачного пластика куб с размером 1 куб. дм. (1 куб.дм.=1 л. воды). Грани куба склеить скотчем так, чтобы не протекала вода. Снаружи граней начертить 10 равных делений. Заполнив его водой, разливая в разные сосуды можно узнать объемы этих сосудов без вычислений.

Задача 4. Определите объем вашего чорона с помощью сделанного куба. Сколько гостей ысыаха можно угостить

кумысом из таких чоронов, если имеется 3 бутылки (емкость бутылки 19 литров), наполненная кумысом?

9.4.5. Лабораторно-практическая работа по теме: Окружность (длина окружности, площадь круга)

*Ни угла, ни стороны,
А родня – одни блины (круг)
У круга есть одна подруга,
Знакома всем ее наружность
Она идет по краю круга
И называется - ... (окружность)*

Необходимые инструменты и материалы: линейка, нитка, рулетка

16. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.

17. Составь план выполнения работы.

18. И приступай к решению поставленных задач.

19. Выполняя эти задания, чему ты научился?

20. После завершения всей работы, что ты понял?

Желаю удачи !!!

Задача 1. Установите, что для всех окружностей отношение длины окружности к длине ее диаметра является одним и тем же числом. Для опыта используйте три разных круглых предмета. Например: крышка Coca-Cola, стакан, тарелка (Нужно правильно провести диаметр. Подумайте, как это сделать).

Задача 2. Канализационные люки всегда делают круглыми, а не квадратными. Почему? Ответ обоснуйте.

Задача 3. Найдите суммы площадей оснований колонн русского театра им. А.С. Пушкина. Для этого используйте в качестве инструмента рулетку. Подумай, каким еще другим способом можно найти.

**9.4.6. Лабораторно-практическая работа по теме:
Измерение площади. Проценты.
Помощник для расчета сметы на ремонт квартиры**

Ремонт квартиры требует тщательной подготовки, обдуманных расчетов, ну и конечно творческого дизайнерского подхода.

Задачи на измерение площади помогут тебе рассчитать нужное количество материалов для ремонта, тем самым и денег на ремонт.

Необходимые инструменты и материалы: рулетка

1. Прочитай внимательно задания и сформулируй цель своей работы.

2. Составь план выполнения работы.

3. И приступай к решению поставленных задач.

4. Выполняя эти задания, чему ты научился?

5. После завершения всей работы, что ты понял?

Желаю удачи !!!

Задача 1. Сколько рулонов обоев потребуется с размером 0.5м.х10м. для оклейки стен твоей комнаты? И сколько упаковок клея понадобится, если 1 упаковка рассчитана на 3-5 рулонов обои?

	1 стена	2 стена	3 стена	4 стена
Ширина				
Высота				
Площадь				
Окна, двери				
Фактическая площадь				

Задача 2. Теперь посчитай, сколько нужно купить линолеума с шириной 3 м. для пола твоей комнаты?

Задача 3. Нужно побелить потолок комнаты. Сколько банок краски 3,5 кг (расход 1кг. на 4-6 кв.м.) потребуется для двойной побелки?

Задача 4. Во сколько рублей обойдется ремонт твоей комнаты, если цена 1 рулона обоев 325 руб., цена 1 кв.м. линолеума 680 руб., цена одной упаковки клея для обоев 146 руб., цена краски для потолков 310 руб.? (Цены приведены ТЦ «Мега»).

Задача 5. Сколько процентов ежемесячного семейного бюджета составит ремонт твоей комнаты?

После этих практических работ надеюсь, что ты понял приемы расчета сметы расходов на ремонт твоей комнаты. Теперь дается заключительное задание, сделай общую смету расходов ремонта квартиры.

Задача 6. Определить количество рулонов обоев, банок краски для потолка, линолеума, плитки и кафеля для ванны и кухни. Сделать мониторинг цен по г. Якутску на необходимые материалы для ремонта и рассчитать сумму расходов для всего ремонта. Сколько процентов годового семейного бюджета понадобится на ремонт всей квартиры? Сколько процентов ежемесячно от семейного бюджета и сколько месяцев нужно отложить денег после всех обязательных платежей (коммунальные, свет, газ, телефон) и продуктов питания?

P.S.: Приведенные выше лабораторные работы позаимствованы у коллеги, который любезно поделился своим опытом на курсах ИПКРО для учителей математики нашей республики.

Х. Работа на посту по формированию ЗОЖ

10.1. Тезис «Роль семьи в формировании трезвости у детей»

Я живу в абсолютной трезвости практически всю жизнь. Работаю учителем математики в сельской школе нынче 27-й год. За это время являюсь классным руководителем. С 5-го по 11 классы выпустила 4 класса. По моим наблюдениям, свои первые стереотипы поведения ребенок получает от родителей, копируя их, при этом дети не сомневаются, что поведение родителей не подлежит осуждению, ибо все, что делают папа и мама, правильно. Некоторые родители не видят ощутимой разницы между такими понятиями как трезвость и «умеренное» принятие алкоголя. Существует ложная и опасная ориентация на «культурное питье». Такие запреты как «не пей, тебе еще рано», «ты еще не дорос», автоматически подводят ребенка к убеждению о том, что выпивки являются обязательным атрибутом «взрослости» и не противоречат нормальному образу жизни. Поэтому первое знакомство с алкоголем у детей происходит в компании, в праздники, подросток не понимает, что первый глоток спиртного может стать первым шагом к болезни. Не зря ведь в народе говорят: «Река начинается с ручейка, а пьянство – с рюмочки».

Из-за этих размышлений решила начать работу по формированию трезвости у моих воспитанников и их родителей.

Цель: Воспитание в семье трезвеннических убеждений у своих детей.

Задачи:

-Ввести в семью само понятие трезвости;

-Сделать так, чтобы ощущение трезвости в семье присутствовало постоянно и чтобы радость трезвости поселилась в душе ребенка навсегда.

Как показывает социальный паспорт, в классе 11 полных семей, 2 матери – одиночки. 3 мамы с высшим образованием, 2 мамы и 4 отца со средним специальным образованием, остальные 15 родителей имеют среднее общеобразовательное образование. Условно разделила их на 2 группы: - те, которые были трезвенниками всегда или стали ими до рождения своих детей (3 семьи); - те, которые «культурно пьют», но хотят чтобы их дети избежали участи алкоголиков, наркоманов, умерших от болезней непосредственно связанных с табакокурением (10 семей).

Приемы работы, формирующие трезвеннические убеждения в семье следующие:

- Использование художественной литературы, произведений искусства с тем, чтобы показать, что трезвость – естественное состояние человека;

- Посещение с ребенком мероприятий, праздников, на которых утверждается трезвость;

- Организация труда, досуга ребенка, общения с людьми ведущими трезвый образ жизни;

- Научить ребенка с раннего детства постоянно находить себе занятие;

- Оберегать ребенка от компаний, в которых взрослые отравляют себя табачно-алкогольными ядами.

При этом нельзя долго и подробно говорить с ребенком об алкоголе, о табаке.

Проведены следующие работы:

1. Родительское собрание об опыте работы по искоренению пьянства и курения в с. Норагана (это мое родное село) учителями Е.И.Неустроевой и И.Е.Сергучевым;

2. Классные часы о вреде курения и алкоголя с участием родителей;

3. Пропаганда добрых традиций в семье, которые отвергают пьяное застолье (примеры семей Борисовых, Говоровых, Дьяконовых, Сотниковых, Стручковых);

4. Организация труда и досуга ребенка в развитии способностей у детей (примеры семей Кычкиных П.П., Л.Ф., Ефимовых, Свинобоевых, Кычкиных Э.М., А.В.);

5. Конкурсы плакатов и рисунков

6. Общение с людьми, ведущими трезвый образ жизни;

7. Организация кинолекториев;

8. Выпуск стенгазет;

9. Концерты художественной самодеятельности и вечера в сотворчестве родителей с детьми.

Нынче мои дети выпускной 11 класс. Все 13 учащихся не курят. За 7 лет пробовали спиртное – 2 мальчика. Совсем скоро они выйдут на самостоятельную жизнь. Мои им напутственные слова: Главное – не растерять тот «запас» здоровья, который вы получили от природы. Здоровье несовместно с такими вредными привычками, как употребление алкоголя, курение, переедание, гиподинамия, лень».

Каждый юноша и девушка, должны сказать себе: « Ни капли спиртного!». Только тогда оборвется эстафета пьянства в поколениях людей.

2012г.

10.2. «Табах туһунан тугу билэбин?» кылаас чааһа

Сыалбыт -сорукпут:

-табахтааһыны утары сэрэтэр үлэни онгоруу: табах химической састаабын, киһи организмыгар дьайытын үөрэтии;

-табағы абааһы көрүүнү үөскэтии;

- эдэр ыччат арахсыспат аргыһа физкультура, спорт, чөл олох буоларын өйдөтүү.

1. Экспресс-интервью:

1) Табах туох буортулаабын билэбин дуо?

2) Табахха ханнык дьааттар баалларый?

3) Табах куһаҥан, табахтаама диэн эйиигин ким үөрэтэрий?

4) Табахтыыр оџолор тустарынан тугу саныгыт (үчүгэйи онгороллор дуу, ымсыраллар дуу?)

5) Эниги дьиэбитигэр табах тардаллар дуо?

6) Тоџо табахтыыгыт?

7) Туохтан саџаламмытай?

8) Быраџар тоџо кыаллыбатый?

Ытааччы: Экспресс - интервью көрдөрөрүнэн, уопсайынан, оџолор табах буортулааџын сөпкө өйдүүлэр эбит. Ол эрээри төһөнөн кылааһа улаатар истэбин аайы, табаџы боруобалаабыт, табахтыыр оџо ахсаана элбээн иһэр. Биһиги оскуолабытыгар 5-11 кыл. диэри 180 оџо үөрэнэр. Соторутааџыта ытыллыбыт анкетирование көрдөрөрүнэн олортон 25 оџо табахтыыр (диаграмма көрдөрөр). Онон, бу проблема бүгүн биһиги оскуолабытыгар сытыытык турар.

Ол иһин биһиги кылааспыт чааһа бу проблеманы быһаарарга ананар.

1 оџо: Исторической да, археологической да докумуоннар көрдөрөллөрүнэн, табахтааһын туһунан дьоннор өссө биһиги эрабыт саџаланыан иннинэ билэллэр эбит. Азия, Африка олохтоохторо, оннооџор быдан былыргы славяннар табах тардаллар эбит.

Ол эрээри, Европа дойдуларыгар табахтааһын киэнник тарџанытын Колумб аатын кытта ыкса сибээстииллэр. Кини аан бастаан табаџы Америкаттан «кэһии» онгостон тиэйэн аџалбыта диэн буолар. Колумб Американы 1492 с. аспыта. Колумб флотилията Гуанахани (Сан-Сальвадор) арыыларыгар тийбиттэрэ, кинилэр манна индеецтар туох эрэ трубка курдук суулааџы тардалларын муодаргыы көрбүттэрэ. Индеецтэр тардар үүнээйилэрин «табако», оттон бөппүрүөскэни «сигаро» диэн ааттыыллара. Кинилэр Колумбу уонна

кини аргыстарын сигаронан уонна табаконан күндүлээбиттэрэ. Бииргэ табахтааһын – ытыктааһы уонна добордоһуу бэлиэтэ үһү. Ол үгэс күн бүгүнгүтүгэр диэри тийэн кэллэ.

2 оҕо: Колумб Америкаҕа иккис сырытыгар (1496 с.) Испания манааҕа Роман Пано барсыбыта. Кини төннөрүгэр Гаити арыларыгар баар Табаге провинциятыттан табах сиэмэтин аҕалан Испанияҕа аан бастаан ыспыта. Дьэ ол кэмтэн табах Европа дойдуларыгар киэнник тарҕанан барбыта. Табаҕы аан бастаан бары ыарыылары эмтиир эмп быһыытынан тутталлар этэ. Ол иһин табах тарҕанытын тэтимин туох да ааттаах күүс тохтотор кыаҕа суоҕа. XVI үйэ саҕаланыытыгар табах Турцияҕа тийбитэ, XVI үйэ иккис аҕарыгар Англияҕа, Германияҕа, Австралияҕа, оттон XVII үйэ сааланыытыгар – Японияҕа, Китайга, Азия дойдуларыгар биллибитэ.

3 оҕо: Россияҕа табах XVI үйэҕэ кэлбитэ. Петр 1 ыраахтааҕылыыр кэмигэр табахтааһын Россияҕа киэнник тарҕаммыта. Кини Голландияҕа бара сылдьан уулаах табахсыт буолан эргиллибитэ уонна табах атыытыттан государство хааһынатыгар үп-харчы киириитин ситиспитэ. Россияҕа XVIII үйэ саҕаланыытыгар табаҕы олордор буолан барбыттара. Екатерина 2-я кэмигэр Крымга элбэх табах плантациялара баар буолбуттара, бастакы табаҕы онгорор фабрикалар аһыллыбыттара. Табахтааһын ханнык эрэ эпидемия курдук киэнник тарҕанан барбыта.

Ытааччы: Бүгүн холбоһуктаах Нациялар тэрилтэлэрэ этэринэн, табах араас көрүннэрэ атыылаһыыга сыллата 85-100 миллиард доллар орскуоттанар. Ол аата Сир диэн күөх планета хас биирдии олохтооҕо сылга ортотунан 1 тыһ. сигаретаны

тардар эбит. Аан дойдуга эр дьон 60 %, дьахталлар 49% тардаллар. Ол аата биһиэхэ дьахталлар ортолоругар табахтааһын киэнник тарбаммыт эбит. 100 сыл аннараа өттүгэр «Табахтааһын уонна дьахталлар» диэн проблема баар эбит буоллабына, 50 сыл аннараа өттүгэр «Табахтааһын уонна эдэр ыччат» проблема баар буолбута, оттон бүгүн «Табахтааһын уонна оҕолор» диэн ыарахан боппуруос тирээтэ. 16-17 саргылаах саастарыттан 45 % - уолаттар, 16% кыргыттар никотинга сулулубуттар.

4 оҕо: Үгүс оҕолор табах химическай састаабын билбэттэр. Табах диэн тугуй? Табах диэн үүнээйи. Табахха никотин 0,8-1,8%, углеводородтар 8,5-2,6%, белоктар 8,4-12%, сымала 5,4-6,6% бааллар. Табах буруотугар 1000-ан тахса араас компоненнар бааллар, балартан 20-тэ киһи доруобуйатыгар кутталлаах эттиктэр: никотин, эфирнэй арыылар, дьүөкэт, радиоактивнай эттиктэр, полоний (210 гамма сардангалары таһаарар), свинец, висмут, мышьяк, сероводород, синильнай кислота.

3 оҕо: Оҕолор тоҕо табахтыылар? Биричинэтин ырышпыт таблицаны көрүөбүн:

Саастар- ынан арахсыы	Табахтааһын биричинэлэрин бырыһыанын арахсыылара			
	Үтүктүү	Сананы интэриэһир -гээһин	Улахан буола сатааһын	Биричинэтин билбэттэр
5-6 кыл	50	41,5	5,5	3,0
7-8 кыл	35,6	30,0	10,4	24,0
9-11 кыл	25,5	24,0	15,0	35,5

5 оџо: Бастатан туран, табах киһи доруобуйатыгар охсуута сүрдээх улахан. Кыра эрдэхпититтэн истэбит, 1 хааппыла ыраас никотин аты өлөрөр. Никотин дьаата итинник күүстээх. Ол маннык опыттартан көстөр:

табахтыыр киһи этигэр хас да сиринэн пиявкалары хатаабыттар. Ол киһи табахтаабытыгар, пиявкалар араас түһэн хаалбыттар, таттарбыттар. 1 пачка табахханыкотин смертельной дозата баар, өскөтүн оџо 1 пачка сигаретаны тохтообокко тартабына, никотин дьайан, оџо өлөр.

6 оџо: «Табаҕы кытта сибээстээх ыарыылар» диэн арааран ааттыыр буоллулар. ТАБАХ УОННА РАК

Табахсыт киһи тыната күл курдук өннөнөр эбит. Сорох сирдэринэн көмөр курдук үөскүүр эбит, кыбыс кытаанах буолар эбит. Табах дьүөкэтигэр полоний диэн радиоэлемент баар, ол эттик тына рагын үөскэтэр. Ол эбэтэр табахсыт киһи, күннэ 1 пачканы тартабына, табахтаабат киһитээбэр 3,5 төгүл элбэх сарданга дозатын ылар эбит. Бүөр рага 50%, бэлэс рага 96%, аях рага 90% табахсыттарга тиксэр.

7 оџо: ТАБАХ УОННА СҮРЭХ.

Стенокардия табахсыттарга 13 төгүл үрдүк, бу сүрэх ыарыытыттан дьон эмискэ өлүүлэрэ 4-5 төгүл үрдээтэ. Сүрэх инфаркта табахсыттарга 12 төгүл улахан. Тымыр араас ыарыыларыттан, ордук облитерирующей эндотермитынан, хас сэттис табахсыт ыалдьар (үксүн атахтарын ампутациялаллар).

8 оџо: Глаукома табахсыттарга үс төгүл элбэх, тоџо диэтэххэ, харах тымырдарын никотин аһары синньэтэр. Дьахтар да, эр да киһи оџото суох буолууларын табахтааһыны эрдэ саҕалаабыттарын кытта сибээстииллэр.

Дорубуйа харыстабылын Аан дойдутааы тэрилтэтэ биллэрэринэн, сыл аайы табағы кытта сибээстээх араас ыарыылартан 2,5 мөл киһи өлөр.

9 оҕо: Оттон маннык ыарахан ыарыыларга ыалдыбат туһуттан, өрүү дорубай, чэгиэн сылдыар туһуттан табахха олох сыстымыахха, ылларымыахха наада. Онтон табахтаабыт, табахтыыр оҕолор күн бүгүнүттэн ити куһаҕан дыаллыктан арахсыахтарын наада. Табағы хайдах быраҕыахха сөбүй? Манна икки суол баар: биирэ – эмискэ, соһуччу быраҕыы, иккиһэ – бытааннык, сыыйа-баайа быраҕыы. Эмискэ соһуччу улаатан иһэр оҕолор уонна эдэр дьоннор быраҕыахтарын сөп. Онтон сааһырбыт дьоннор бытааннык быраҕаллара сөп, ол аата күн аайы тардар табахтарын ахсаанын сыыйа аҕыйатан, суох онорон кэбиһиэхтээхтэр. Табағы киһи бэйэтин көңүл өттүнэн быраҕыан сөп, биитэр нарколог быраас анааһыннааах эмп көмөтүнэн. Кэлин сылларга психотерапия, иглоукалывание, гипноз курдук сана көрүннөр туттуллаллар. Хас биирдии киһи табағы быраҕыытыгар кытаанах санааны ылыныахтаах. Ол иһин үлэлиир үлэни уонна сынньаланы, аһыыр аһын сөптөөхтүк тутуһуохтаах, элбэхтик салгынна, айылҕаҕа сылдыахтаах. Табах дьаатыттан өлбүт сиэртибэлэри киһи-аймахха биллэр сэриилэргэ өлбүт дьоннор ахсааннарыгар тэннииллэр.

Ытааччы: Табағы быраҕарга биир ньыма – физкультуранан, спордунан дьарыктаныы. Сибиэһэй салгынна элбэхтик сырыттаахха, сүүрдэххэ-көттөххө, эрчилиннэххэ никотин дьаатыгар ылларбаккын. Биһиги кылааспыт бастын спортсменнара сүүрүүнэн утумнаахтык дьарыктанар Коля Сотников, Ваня Мохначевская табағы тардыбаттар. Бүгүннү проблемаҕа биһигини кытта

санаатын үллэстэ учууталбыт, тренербит Андрей Николаевич Винокуров кэллэ. Тылы Андрей Николаевичка биэриэбинг.

Ытааччы: Табагы кытта утумнаахтык охсуһууну саҕалыабын. Онно бастакы хардынан – плакат конкурса ытабыт. 1999с. «Хатылы оҕолоро арыгыны, табагы утары» диэн выставка Правительство иккис нүөмэрдээх дьиэтигэр ытыллыбыт эбит, Саха сириг үрдүнэн. Онтон бүгүн биһиги ытабыт. Онон эһиги болжомтобутугар выставка – «9 б-лар арыгыны, табагы утары»

1. О. Иванна «Табахсыт атахтара»

2. М. Ваня «Мин чачайаары гынным, көмөлөһүң..», «Арыгы- харах уута»

3. М. Муся «Арыгы – алдьархай»

4. Т. Алеша «Арыгылыын аргыстаһыма, айыы аһын кымыһы ис», «Тохтооботоххуна маннык түмүк кэтэһэр»

5. Н. Гоша «Арыгылыан симиэркин чугаһатыан»

6. П. Маша «Өрүү сабыылаах буоллун»

7. А. Эдик «Сөптөөх суолу тал»

8. Ч. Катя «Чөл олохтоох планета»

9. Санбюллетень

Ытааччы: Табах химической састаабын буортутун туһунан кэпсэттибит. Аны бу барахсаммытын маҕаһынтан балайда сыанаҕа атыылаһабыт. Бэйэтин санаатын үллэстэр биһиги төрөппүтүт Мария Дмитриевна.

Ытааччы: Түмүк тылы кылааспыт салайааччытыттан Светлана Антоновнаттан көрдөһүөбүң.

Түмүк тыл:

Оҕолор, бүгүн биһиги табах буортутун туһунан, "Табах туһунан тугу билэбиний?" тема тула кэпсэттибит, санаа да үллэстиитэ буолла. Хомойуох иһин, биһиги ортобутугар

табахсыттар бааллар. Бүгүнгү кэпсэтии кэнниттэн-бырабарга турунуохтара, онтон атыттар олох чугаһыахтара суоҕа диэн баҕа санаабын этэбин.

Кылаас чааһыгар бэлэмнэнэн элбэҕи хаһыстыбыт, биллибит-көрдүбүт. Уруһуй конкурсугар бэйэм бириис олохтообутум:

1 миэстэ – Ваня.М.

2 миэстэ – Иванна.О.

3 миэстэ – Алеша.Т.

Маны таһынан, Катя Черкашина ийэтинээн Ирина Гаврильевнаһын санбюллетень таһаардылар. Маны оскуолаҕа өссө да ыйаахпыт. Оскуолабытыгар бу дьаллык утары үлэни сабалааччыларынан буоллубут. Онон кытаатын – түһэн биэримэн.

Аңардас табахтаабат, арыгылаабат буоллаххына – чөл олохтоохпун дэммэккин. Биһиги өйбүт-санаабыт билигин да чөл буолбатах. Биир улахан проблемабыт – тылбыт-өспүт, бэйэ-бэйэбитигэр сыһыаммыт. Бэйэни ииттинэргэ "Кэскилгэ", "Сайдыс" үөрэбэ тахсар. Ону кытта билсиэххитин наада. Уонна биллэн туран, наһаа иллэн сылдыбакка үөрэҕи таһынан сөбүлүүр дьарык наада.

Оччоҕо сайдан,
киэркэйэн, тупсан
иһиэххит этэ.
Этиибин Мандар
тылларынан
түмүктүөм этэ:
«Күннээх халлаан
анныгар үөскээн-
төрөөн аһар албан

аакка Үрдүк айыылар киһи олобор кэрэтгэн-кэрэ кэми эдэр сааһы бэлэхтииллэр. Эт-хаан, өй-санаа, кут-сүр күүһэ-уоҕа мунутуу ситэр ытык кэмэ. Бу кэмнэ мунньуммут күүһүг-күдэбинг сааһырыын саҕана туһалыыр. Онон, үрдүк айыылар эдэр дьонно — эһиэхэ хойукку олоххутугар хамсаабат хаһаас буоллун диэн таһымныар диэри кутан бэрсибит күүстэрин-уохтарын күдэннэ көтүппэккэ, халтайга харбаппакка, арыгы, табах, наркотик курдук хара дьайдар дьаллыктарыгар былдьаппакка, хасааһы хаһаас курдук көрөн-истэн олоххут усталаах туоратыгар туһалаахтык туттуннарыт, эһиэхэ бэйэбитигэр эрэ буолбакка кэлэр көлүөнэ ыччаккытыгар туһалыах этэ буоллаҕа.

Онон, биирдэ бэриллэр эдэр саас чабылхай уоттаах күнүн арыгы-табах күлүгэр күлүгүрдүбэккэ, үтүө дьүһүнүнүн өлбөөдүппэккэ, сырдыгы эрэ ыраллаан, кэрэни эрэ кэрэхсээн, үтүөнү эрэ үөтэрэн олордорбут ханнык...»

10.3. « Чөл олох түһүлгэтэ» кылаас чааһа

Ытааччы: Үтүө күнүнэн, күндү учууталлар, оҕолор, төрөппүттэр. Чэбдик олох диэн олус киэн өйдөбүллээх: сорохтор арыгы испэппин, табах тардыбаппын да доруобуйам тоҕо мөлтөбүй диэн сөпкө мунчаараллар.

Доруобай буолуу киһи күннээби олобуттан тутулуктаах. Ол тус бэйэбиттэн саҕаланар.

Биһиги чөл олох диэн киэн өйдөбүлтэн биир боппуроска — иэримэ дьыэ уонна тиэргэн диэн өйдөбүлгэ тохтоохпут.

Кылааспыт чааһын сыала-соруга:

1. Дьибэ-уокка, тиэргэнгэ чэбэрдик туттууну иити

2. Хас биирдии ыал ыраастык туттан олоодобуна, нэһилиэк ыраас буолуо диэн өйдөбүлү иити.

3. Ыраас уу, кэрдиллибэтэх тыа, ыраас ойуур – доруобай буолуу мэктиэтэ диэн өйдөбүлү иити.

Тоҕо биһиги бу теманы таллыбыт? Оҕолор информацияларын истиэбин.

1 оҕо: Билинги киһи улахан бөһүөлөккэ мунньутобуттан, төрөөбүт-үөскээбит айылҕатыттан тэйдэ. 50-с сылларга диэри саха айыллыбыт айылҕатыттан тэйэ илигэ. Ол да иһин буолуо, ол кэмнэргэ билиннитээбэр ыарыы, эдэр сааска өлүү быдан аҕыйах этэ. 50-с сыллартан бөдөнгүйүү-колхозтааһын, совхозтааһын сафаламмыта. Биһиги бөһүөлөкпит 1955с тэриллибитэ. Бүгүн манна 978 киһи олорор. Сүөһү ахсаана – 1084, сылгы – 283 төбө. Бу сыһынаралар көрдөрөллөрүн курдук элбэх киһи, иитиллэн турар сүөһү биир сиргэ түмсэн олорор.

2 оҕо: Билигин тыа сиригэр дьон бары дьэтин маһынан туттар. Биир дьэни тутарга ортотунан 100 куб.м мас саамай үчүгэйэ барар. Ол маһы кэрдэргэ, массынанан, тракторынан киллэрэргэ төһөлөөх гектар ойуур маһа алдыанарый? Ойуур эрэ баар буолан сир сииги тутан, ирбэт тонноох буорбутун күн уотуттан хаххалаан, алаастарбыт ууланаллар. Дьэни туттахха аны ититиэххэ наада. Биир дьэни ититэргэ 20-30 куб.м оттук мас наада. Оттук мас 1 гаттан 40 куб.м кэлэр буолабына, 200 дьэилээх нэһилиэк сыллата 150 га иэннээх тыаны айгыратар. Бэчээккэ суруйалларынан, Илин Энэргэ кэлин 30 сылга 800 тыһ. га иэннээх тыа кэрдиллиннэ, 70 тыһ. га ойуур солонон бааһына онгоһулунна.

3 оџо: Элбэх нэһилиэнньэлээх бөһүөлэккэ, биллэн турар, элбэх сүөһү баар.

6-7 ый устата бу сүөһүлэр аһаан олорор эбэбиттэн уулуулар. Эбэҕэ ыраахха диэри кыһынҥы ойбоннор ыраастамматтар. Ирэн барыта, сылын аайы, эбэбитигэр барар. Аны, эбиитин, кэнники сылларга, нэһилиэнньэ кыһынҥы балбаабын кутулуохтаах, тобулуохтаах сиригэр тириэрдибэккэ араа соһон кэбиһэрэ, халдыаайы аппалары толороро наһаа элбээбит. Күөл кылгас сайын устата кыайан бэйэтин ыраастаммат, сытыйан барар, салахайдар үүнэллэр, сайдаллар.

4 оџо: Быйылгы үөрэх дьылыгар 11 кылаас үөрэнээччитэ Дуня Полятинская «Гидрохимия озера Балыктах и оценка состояния здоровья населения» диэн дакылаатынан улуустаабы «Кэскилгэ хардыы» үөрэнээччилэр научнай конференцияларыгар кыттыыны ылбыт. Дуня бу үлэтиттэн көстөрүнэн, эбэбит уута наһаа кирдээх, иһэр уу көрдөбүлүгэр химическай састааба эппиэттээбэт. Наһаа элбэх сүөһү сааба күөл анныгар сөнгөрүттэн элбэх салахай үөскүүр. Ол сытыйан, сайын уутун киһи испэт. Нэһилиэнньэ кыһыны-сайыны быһа муус уутун иһэр. Оттон муус уутун сылы эргиччи туһанар — доруобуйаҕа буортулаах, муус уутугар туустара, инэмтэлээх веществолара суох.

Эбэбит уутун састаабыгар тимир диэн эттик олох суоҕун кэриэтэ, кальций нуорма быһыытынан 200 мл/г буолуохтаабын 4,5-47, 7 мг/л эрэ халбанныыр. Оттон магний, төттөрүтүн, нуорманы таһынан элбэх. Уу састаабыгар аммиак, нитрат, нитрит элбэх. Йод, фтор аҕыйабынан нэһилиэнньэ ортотугар собуо (зоб) улаатыыта, тиис кариеһа наһаа тэнийдэ. Оскуола оџотун 90 %

кариестаах. 9 – улахан киһи, 3 – оҕо хронической гепатит, 5 улахан киһи, 5 оҕо – анемия, 21 киһи – тонзиллит, 7 киһи – хронической бронхит, 7 киһи – полиартрит, 2 киһи – гастрит, 15 киһи – холецистит, 2 киһи – хронической колит диагноस्ताахтар.

5 оҕо: Кулун тутар ыйга оскуолабытыгар биология, химия учууталлара көбүлээн «21 үйэбэ – доруобай көлүөнэни» диэн научнай-практической конференция ытытылынна. Конференция матырыйаалларыттан чаччылар:

Бөһүөлэк эргиччи свалкаҕа кубулуйда. Оттон бөх кутуллубут сирэ геопатической зона буолар, от-мас кэхтэр. Холобур, кумааҕы – 2-3 сылга диэри, кэнсиэрдэ баанката – 90 сылтан ордук, фильтрдаах сигарета – 100 сыл, полиэтиленовой пакет – 200 сыл, пластмасс – 500 сыл, өстүөкүлэ – 1000 сыл үрэллибэккэ сытар свойстволаахтар. Бүгүндү темпэнэн олордохпунуна, бөххө көмүллэрбит бу кэлбит.

6 оҕо: Бөһүөлэкпит тас көстүүтэ мөлтөх. Халдыайы өттүнээҕи мас өлөн, талбыт сиринэн суол онгоһуллан, уу дьөлө сүүрэн улахан аппалар үөскээтилэр. Манна олохтоохтор бөбү-саҕы, балбааҕы кутан толордулар. Ол эмиэ хаар уутун кытта эбэбэ түһэр. Сааскы санитарнай туругу бэрэбиэркэлээһин түмүгүнэн:

15 ыал балбааҕын тиэйтэрбэтэх, 20 ыал помуйата суох, 10 ыал таас чох күлүн, помуйатын олбуор таһыгар, уулуссаҕа ыһан олорор, 30 ыал балбаах онорбокко-аппаҕа тохпут.

Ытааччы: Көрөргүт курдук, олохтоох нэһилиэнньэ, ол аата, бу олорооччулар бары, тэлгэһэбиттэн эрэ тэйиччи диэн девинэнэн олорорбуттан, биһиги бөһүөлэкпитигэр чөл олох, чэбдик олох суох эбит.

Бөхүөлэк 1955 с. олохтоммута диэтибит, баара-суоҕа 45 сыл иһигэр маннык айгырааһын барбыт. Ордук кэнники 5 сылга, кэтэх хаһаайыстыба сүөһүтэ элбээн маннык хартыынаҕа кэлбиппит. Оҕолор бу түгэннэри кэпсээн баран, син ону-маны хаһыстыбыт, биһиги сыһа салайынан олорор эбиппит диэн түмүккэ кэллибит. (Оҕолор литератураны, хаһыаты ааҕан тугу билбиттэриттэн үллэстэллэр).

7 оҕо: Тыабытын, ойуурбутун харыстыыр наадаттан дьиэни атын матырыйаалтан тутуу киириэн сөп эбит. Холобур, арболит, кирпииччэ. Аны дьиэни ититэргэ, мас оннугар солярканы, гааһы, чоҕу туттуохха сөп. Эбэтэр, наһаа элбэх маһы оттубат гына, дьиэни хаачыстыбалаахтык, итии тахсыбат гына, термос курдук итиитин тутан турар гына туттуохтаах эбиппит. 1 м халыннаах дьиэ саамай итии буолар үһү. Өссө дьиэни ититэргэ ноһуом гааһын туһаныахха сөп эбит. Биир ынах ноһуомуттан 900 кВт/ч энергия кэлэр эбит. Оттон ноһуом тобобун уобурдууга туһаналлар эбит.

8 оҕо: Ити билигин истибиппит курдук, тэлгэһэни сүөһү иитиитэ улаханлык киртитэр. Сүөһү ноһуомун проблематын маннык быһаарыахха сөп эбит: төһө сүөһүлээххинэн көрөн, хас да дьаама хаһабын, онно кыһыны быһа балбаахтаабыт балбааххын кутабын уонна буорунан, от-мас сыһынанан көмөбүн, сайын туттубут уугун ол үрдүгэр кутабын. Икки сыл сытар, үһүс сылыгар хостоон туттулар. Маннык үлэни ноһуому компостааһын диэн ааттыыллар, сири уобурдууга тутталлар.

9 оҕо: Хас сыл аайы итинник дьаама син биир онгорбоккун. Балбаабы тиэйэргэ трактор наада, солярка наада. Ол ыал аайы кыаллыбатын түмүгэр үөһээ этиллибит

хартына буолар. Былыр былыргыттан саха ыала миинэр аттаах, көлүнэр обуустаах буолааччы. Ону кинилэр хантан да атыыласпаттара, иитэр сылгы-ынах үөрүттэн талан ат, орус онгостоллоро. Бу үгэни сөргүтэн, биһиги кэтэх хаһаайыстыбабытыгар ат көлөнү туттабыт. Күннээби балбаабы хоннорон, бааһынаҕа таһабыт, далы ыраастаан таһабыт, эбэттэн муус таһаарабыт, бөх-сыыс, мас-от таһабыт. Биһиги хаһаайыстыба икки көлүнэр аттаахпыт. Сайынын бу аттарынан оттуубут: от обустарабыт, мустарабыт, кэбиһиигэ туттабыт. Ат көлө, бүгүнгү тыа ыалыгар, солбуллубат үлэһит күүс буолар. Аттаах ыаллар тиэргэннэрэ ыраас, олохторо чөл буолар.

10 оҕо: Биһиги 11 кылаас үөрэнээччитэ Дуня Полятинская суруйбут үлэтин билсэн баран, биир күн сүбэлэһэн ойбон ыраастыы кирибиппит. Наһаа улахан ойбону кыайыахпыт суоҕа диэн, эбэ илин өттүнээби ойбону талан, «Арболит» бөһүөлөк аннынан кириэн ыраастаабыппыт. Уоллабын аайы иһирдьэ кириэн испиттэр. Ол тухары барыта сүөһү сааба. Ыраастаабыт саахпытын ат сыарҕатыгар тиэйэ-тиэйэ, тэйиччи илдьэн тохпуппут. Дьининэн, биир күннээх үлэ муораба хааппыла. Биһиги үлэлээбиппит кэннэ ый ангара ааста. Билигин эмиз барыта киртийбитэ буолуо. Ол гынан баран, эбэбитигэр туһаны ажалбыппытыттан үөрөбит. Манна салалта ылсыан наада: урукку курдук ууну куттаран иһиттэргэ сүөһүнү уулатыы, ойбону күнүнэн ыраастатан иһии курдук дьаһаллары ылыы.

11 оҕо: Сайынын бу сүөһүлэрбит бары эбэбит тула мэччийэллэр. Эбэ тула сир кырса илдьи тэпсиллэн, от-мас силиһэ алдыанна. Хара буоругар тийэ илдьи тэпсиллэн, мэччирэн суох. Кэлинги сылларга уута кэнгээн, мэччирэн

сирэ эбии кыччаата. Дынгинэн, ученай-зоотехник Е.И.Бурцева суруйарынан, ыанар ынах турар сириттэн 1,2-2 км, ньирэй 0,5 км баран мэччийэхтээх. Мантан ыраах бардагына, суолугар аһары элбэх сырата барар, үүт-ас мөлтүүр. Ынах күннэ 8 чаас аһыыр, уоннаабы кэмнэ кэбинэр. Кылгас окко ынах топпот, аһырыгар элбэх сыратын биэрэр. Уһун оту быһа тардан баран төбөтүн көтөбөн уһуннук ыстырыгар эмиэ элбэх сырата барар. Ынах түргэнник тоторугар, немец учуонайдара этэллэринэн, от уһуна 10-15 см буолуохтаах эбит.

Ытааччы: Бу проблеманы төрөппүппүт Ноговицына Е.А. маннык быһаарар.

Ноговицына Е.А.: Биһиги сайын бөһүөлөктэн сайылыкка көһөбүт. Сайын устата дьибит, хотоммут салгылыылар, чэбдигирэллэр. Кыһын этэннэ кыстыбыт. Сайылыкка ынахтарбыт харахпыт далыгар сылдьан мэччийэллэр. Киэһэнни ыамна ынгырдын да тийэн кэлэллэр. Үүттэрэ-астара бөһүөлөккэ олорордооһор быдан элбэх. Сайын аайы үүт туттарабыт, уопсайа 8 төбө сүөһүттэн 5-һэ ыанар ынах. Сайылыкпытыгар обуруот үүннэрэбит. Сөп буолар үүнүүбүтүн ылабыт. Уу-хаар проблема буолбатах, оһолор сөгүөлүү таарыйа баһаллар. Бөһүөлөк тыаһыттан-ууһуттан, элбэх киһититтэн-сүөһүтүттэн сынньанабыт, күүс-уох эбинэбит, сир астыбыт, оттуубут-мастыбыт. Сайылыкка олорор наһаа үчүгэй.

12 оһо: Бөһүөлөкпит тулатын киртиппэт наадаттан:

- Бөһпүтүн умайар өттүн уматыабын.
- Анал кутулар эрэ сиригэр бөһү тоһуоһун
- Бары чэбэрдик, ыраастык туттан олорор өйү-санааны тутуһуоһун

Ыытааччы: Ол эрэри, ыраас дьиэлээх-уоттаах, тэлгэлээх, тиэргэннээх, ол эбэтэр эйэлээх, илгэлээх, чөл олохтоох ыаллар биһиги бөһүөлэкпитигэр суох буолбатахтар – бааллар. Холобур М.Н.Габышева, Р.Е. Мохначевской, П.В. Харитонов, Р.И. Гоголев, И.И. Мохначевской, И.И. Андросов тиэргэннэрэ барыбытыгар холобур буолаллар (стендэни көрдөрөр). Онтон биир оннук ыаллар ыаллыы Матта бөһүөлэгиттэн бүгүн биһиэхэ ыалдытты кэллилэр. Билсэн кэбиһиэбин, П.Е. Габышева уолунаан -9 кылаас үөрэнээччитэ Илья Габышевтыын.

(Пелагея Егоровна, Илья алаастары үөрэтэллэрин, үөрэнээччилэр научнай үлэлэрин туһунан кэпсииллэр)

Ыытааччы: Билигин «Оҕоком» ньыматынан дьарыктанар дьоннортон интервью ылбыппыт, ону көрүөбүҥ (Видеозапись)

Түмүк тыл: Оҕолор, бүгүҥнү Екатерина Андреевна, Лазарь, Пелагея Егоровна, Илья кэпсээннэригэр көрбүппүт курдук ыраас дьиэлээх-уоттаах, тиэргэннээх ыаллар - бу, кырдык даҕаны, эйэлээх, илгэлээх, чөл олохтоох ыаллар.

(Стендэни көрдөрөр). Бу ыаллар бары айылбаҕа сылдыалларын сөбүлүүллэр эбит. Дьон олоҕо чөл буоллабын аайы олох харанга дьаллыктарыттан сыыйа akkaастанан, бэйэлэрин олохторо чэгиэн-чэбдик буоларыгар тардыһыллара күүһүрэр эбит. Бу сытар арыгыттан, табахтан akkaастанар саамай сөптөөх суол. Маны биһиги бары кыайыахпытын сөп. Төрөппүттэр ылсыһыабын, үлэлиэбин, оҕолорбутугар холобур буолуобун. Бары доруобай буолун, чөллөөх буолунг.

*****

XI. Учитель, перед именем твоим....

*Тебе – наставнику и другу,
Кто сил и сердца не щадя,
Кто отдавал всего себя,
Учил душою не кривить,
Учил нас в жизни смелым быть,
Любви и чести исповедуя закон
Тебе наш низкий, наш земной поклон*

11.1. Учууталбыт уурбут акылаата

Оскуолаҕа үөрэммит сыллары санаатахха киһи дууһатыгар сьып-сылаас иэйии, ахтылҕан, ып-ыраастык мичээрдэспит доботторун көстөн кэлэллэр... уонна долгуйбут учууталын хараҕа. Хас биирдиибит туһугар сүүрбүт-көппүт, түбүгүрбүт киһибит- күндү учууталбыт Светлана Антоновна...

Эдэркээн, сана үөрэҕин бүтэрэн, ахсаан учууталынан ананан кэлбит кыһы биһиги кылааспыт салайааччытынан анаабыттарыгар биһиги олус үөрбүппүт. Бастаан утаа долгуйар быһыылааҕа, хас хамсанытын, саңарарын, туттан-

хаптан киирэрин бу кэтээн олорорбутуттан. Кычкин Стас, Игнатъев Лева курдук сытыы тыллаах уолаттар үтэн-анньан көрбүттэрин оонньууга-күлүүгэ кубулутан, кылааһы күллэрэн, начаас боростуойдук кэпсэтэн, барыбытын кытары түргэн баҕайытык уопсай тыл булбута.

Учууталбыт уруктарына наһаа кэтэхэр этибит. Бэлэмнэнэн аҕай кэлэр этэ, илиитинэн көрдөрөн өйдөтөр таблица бөҕөнү уроок аайы онгостон кэлээчи. Кини быһаарара хайдах эрэ өйдөнүмтүө баҕайы этэ. Бары суоттаан бөҕө буолааччыбыт, урокпут бүппүтүн билбэккэ да хаалааччыбыт. Математиканы сөбүлээччилэр элбэх этибит. 9-10 кылаастарга бу оҕолору университет кэтэхтэн оскуолатыгар киллэрэн дьарыктаабыта. Профорентацияҕа араас опросник, тест эгин бөҕөнү ытан, талыахтаах идэбитин быһаара сатыыра. Ол түмүгэр, 10-с кэнниттэн 28 оҕоттон тута 8 оҕо үрдүк үөрэххэ туттарсан киирбиппит, 15 оҕо орто анал үөрэхтэргэ киирбиттэрэ. Итинник көрдөрүү Балыктаах оскуолатыгар өтөр суоҕа. Кэлин идэ баһылырбытыгар ахсаан уруктарыгар ылбыт билиибит төһүү буолбута. Бүгүн Фекла Ченянова, Аня Свинобоева, Венера Куприянова үрдүк үөрэхтээх бухгалтердар, араас тэрилтэлэр тутаах үлэһиттэрэ, Шура Протодияконова атыыга-эргиэннэ, Аня Протопопова сибээс эйгэтигэр үлэлиллэр. Саша Харитонов, Петя Максимов, Юра Мохначевская эмиэ орто бухучет, аты-эргиэн үөрэҕин бастаан бүтэрбиттэрэ.

Оскуолаҕа кылаастар икки ардыларыгар ытыллар күрэхтэһиилэргэ биһиги кылааспыт куруук инники сылдыар этэ. Кини идеята элбэҕэ биһигини сөхтөрөөччү. Хайдах эрэ куруук биирдик барар тэрээһиннэр олох санатык атыннык

ыбытыллар буолбуттара. Кини наар бииргэ сүбэлэһэн, биһиги идеяларбытын эмиэ ылан, көмөлөөн онгорор этэ, сценарийдарын. Бэйэбитинэн кылаас чаастарын ыыттарар этэ, элбэх мөккүһүүлэри таһаарара, санаабытын этэргэ үөрэтэрэ. Биһиги оскуолаҕа үөрэнэр эрдэхпитинэ, Балыктаахха тыа сириг олоҕо-дьаһаҕа күөстүү оргуйара, Васябыт ийэтэ Верховнай Совет депутаты, аатырбыт ыанньыксыт, Лидабыт аҕата аатырбыт хортуоппуй үүннэрээччи, кинилэри учууталбыт холобурдуур, көрсүһүүлэри тэрийэр. Уопсайынан бары үлэҕэ-хамнаска наһаа көхтөөх этибит.

Кылааспыттан элбэх баҕайы оҕо Левабыт ийэтэ ыытар дракуруһуогар дьарыктанар этибит. Онно Светлана Антоновна көмөлөһөн, Далан «Дьикти сааһын» туруорбуппут. Билигин ол айымньынан киинэ табыста дии. 80-с сылларга бастаан Балыктаах оскуолатыгар туруоруллубут айымньы диэтэххэ баҕар итэҕэйиэххит суоҕа. Эһиилигэр, куруһуок оҕолоро Николай Игнатьев (Лева аҕата) «Аартыкка тахсыы» пьесатын туруоран, оройуон көрүүтүгэр бастаабыппыт, телевиденияҕа уһуларга ыңырыы туппуппут. Хомойуох иһин, онно транспорт көстүбэккэ барбатахпыт. Манна бэлэмнэнэрбитигэр учууталбыт Татьяна Гаврильевнаһын тэннэ сылдыар этэ.

Дьүөгэтигэр Варя Шишигинаҕа кылааспыт олобун хаартыскаҕа түһэттэрэр этэ уонна тута сыһыаран-суруйан фотоотчет курдук онорон иһээччи. Ол архив барыта уурулла сылдыар эбит, 20 сыллаах көрсүһүүбүтүгэр көрөн наһаа үөрбүппүт, ол кэмнэргэ эргиллэн кэлбит курдук буолбуппут.

10-ка тахсарбытыгар сурах тарҕанна, учууталбыт барар үһү диэн, миэстэ суоҕунан сибээстээн (сага директор кэлбит,

кени кэргэнэ математиканы ыларынан буолбут). Кыргызтар тута Светлана Антоновнаҕа бардыбыт, олох барыма, биһигини бүтэртэр диэн көрдөһүү бөбө, сорох сорохтор ытаатылар энин. Ону учууталбыт, хайдах үлэтэ суох манна анньыһа сылдыахпыный, уже барабын диэтилэр, Төнгүлүгэ тахсарым буолуо диэн хомотто. Онтон күһүнүгэр организатор буолан оскуолабытыгар хаалбыта, ахсааммытын кени үөрэтэн государственнай экзаменнарбытын туттарбыппыт. Организатор быһыытынан үлэтин сағалыырыгар биһиги көмөлөһөөччү буолбуппут. Ол күһүн, комсомол 70 сыллаах үбүлүйүнэн сибээстээн агитбиригээдэлэри көрүү-куонкурус ытыллыбыта. Онно оройуонна бастааммыт учууталбытынаан Дальнай Восток куораттарынан поеһынан туристаан кэлбиппит, элбэҕи билбиппит-көрбүппүт.

Саас, экзаменнарбытын туттарбыппытын кэннэ, арай биир кун эттэ: “Оҕолоор, оскуоланы бүтэрбиккит 10 сыл кэнниттэн көрсүһэ олорор курдук интервью ылыаххайын, ону магнитофонна устуоххайын». Кырдык дағаны, диэбит курдук биһиги ол киэһэ уһуллубут, бары үөрүү-көтүү бөбө, ким ханнык идэлээбэй, тугу үлэлиирэ, кэргэнэ,оҕолоро... Ол запись билигин да баар, кылааһынан көрүстэхпит айы истэбит. Арай бары араас идэлээх дьон буолбуппут уонна бары Балыктаахха кэлэн үлэлии ағай сылдыар эбиппит, 3 этээстээх таас оскуола, культура киинэ, олох оргуйан олорор, ол 1989 сыллаахха максималист оғолор ыраас ыра санаалара..

Биһиги олохпут кэрэ, сырдык кэмнэрэ-оскуолатаағы сылларбыт учууталбытын кытта биир өйдөбүллээхтэр. Күндү учууталбыт биһиэхэ инэрбитэ бэйэ-бэйэни убаастаһыны, үлэбэ-үөрэххэ көхтөөх буолууну, олоххо позитивнай

сыһыаннаах буолууну. Учууталбыт уурбут акылаата олохпут устатыгар бөбөргөөн, бириэмэнэн бэрэбиэркэлэнэн – бүгүн биһиги дьыннээх доҕотторбут.

Биһиги Светлана Антоновна курдук учууталга үөрэммиттинэн дьоллоохпут, куруук ахтабыт-саныбыт.

*Балыктаах орто оскуолатын 1989 сыллааҕы
выпускниктара.*

11.2. Она помогла нам ориентироваться в жизни

С 5-го по 11 классы математику в нашем классе вела Габышева Светлана Антоновна. В те годы были уровневые классы, и как бы в нашем классе учились отобранные учащиеся. И, наверное, нас должны были обучать по другой технологии. На первом же уроке, помню, она нам сказала, что будете осваивать знания сами, учителя вам рассказывают то, что написано в учебниках, нельзя ли самим это прочесть, вы все качественники учебы, сами будете разбирать в учебниках правила, теоремы, и с их помощью решать задания. И так мы приступили к обучению по технологии КСО. В чем это заключалось? Теорию проходили целыми главами, весь годовой материал делился на блоки. По каждому блоку были составлены индивидуальные планы. Индивидуальный план состоял из вопросов, ответы которым были указаны (стр такая-то, абзац такой-то). По этому плану дома составляли конспекты. Потом, следующий этап, прослушивание обзорной лекции учителя, ничего не пишем, сверяя по своим конспектам, только слушаем. Дальше идет сдача устного зачета. Сильные учащиеся сдают зачеты учителю, прямо у доски, перед всеми, потом становятся консультантами, и принимают зачет у других учащихся. Потом идет

взаимообмен заданиями. Светлана Антоновна подготавливала карточки с двумя заданиями, одно задание сделаешь вместе с ней, другое самостоятельно, потом учитель проверяет, если второе задание сделал правильно, то становишься учителем «своей карточки». Это называется запуском. После того, как все «запустились», все меняемся заданиями, все друг друга учим, особенно этот процесс нам очень нравился. Потому что, по классу свободно ходили, пересаживаясь. Изучаемый материал прокручивался несколько раз. И в такой непринужденной форме осваивали теоретический материал, потом уже, вооруженные знаниями люди приступали к практической части. Тут уже были индивидуальные задания, сильным больше, медленным - немного меньше заданий. Черкашина Ньургуйаана, Сотников Степа, Стручкова Марьянна, Шарина Лия, Мохначевская Маша иногда самостоятельно опережали всех. Некоторые, наоборот, отставали, тогда им прикрепляли консультантов. Благодаря этой технологии, мы научились говорить перед аудиторией, развивалась устная речь. Научились самостоятельно усваивать материал, работе по учебнику, правильно конспектировать, выделяя главную суть. Все успешно сдали ЕГЭ по математике. Все эти навыки очень помогли в студенческие годы. Нас было 13 учащихся, 8 из них поступили в учебные заведения, где ведущим предметом была математика. Все закончили и работаем по специальности. Так, Сотников Степан окончил информационные технологии ИМИ СВФУ, работает главным специалистом в департаменте по земельным отношениям МИЗО РС(Я), Мохначевская Светлана окончила ИМИ СВФУ по специальности математика, сегодня является ведущим

менеджером ОАО АКБ «Росбанк», Стручкова Марианна окончила ЯГИТИ, бакалавр техники и технологии, специальность телекоммуникации, работает преподавателем специальных дисциплин в Якутском колледже связи и энергетики им. П.И. Дуткина, Мохначевская Мария окончила ФТИ СВФУ по специальности учитель физики и информатики, работает учителем физики в Телигинской СОШ, Сотников Стас окончил ЯГСХА, специальность инженер-механик, работает менеджером по продаже в магазине «Автозапчасти» в п. Нижний Бестях, Черкашина Туяра окончила БГУЭП по специальности менеджер по рекламе, работает консультантом по рекламе в ОАО «Сбербанк», Прибылых Туяра окончила ИГМТ по специальности геолог, работает геологом в ОГМС Верхоянск, Барабанов Николай окончил пединститут СВФУ, работает директором Центра поддержки и предпринимательства Мегино-Кангаласского района, Монастырева Жанна окончила ФЭИ СВФУ, по специальности менеджмент организации, в настоящее время находится в отпуске по уходу. Нам повезло в жизни с нашим учителем. Светлана Антоновна помогла нам ориентироваться в жизни.

*Стручкова М.О. – выпускница 2006 года Балыктахской
средней школы*

11.3. Учууталбыт – холобур оностор киһибит

2002 – 2003 үөрэх дьылыгар биһиги кылааска Габышева Светлана Антоновна кылаас салайааччытынан уонна

математика учууталынан анаммыта. Биһиги кылааспыт урувнарарынан арааһыбыт кылаастар, бытаан анардара этэ, бары да математиканы наһаа ыарырыҕатар этибит. Математика предмета төһө да ыараханын иһин, уроктарбыт интэриэһинэйдик бараллар этэ, урок бүппүтүн билбэккэ да хаалар этибит. Хас биирдии формуланы, теореманы биллэрээри элбэх зачеттары тутар этэ. Саҥа теманы быһаарарын чуумпуран олорон истэрбит, кыһанан туран суоттуурбут.

Кылаас салайааччытын быһыытынан Светлана Антоновна биһиэхэ иккис ийэбит тэнэ этэ. Дьиэтин уотун умнан туран, биһиги туспутугар кыһанара. Арааһа, биһиги учууталбыт курдук кыһамныһаах, ирдэбиллээх, тулуурдаах учуутал аҕыйаҕа буолуо. Хас биирдии оскуола иһинэн ытыллар күрэхтэргэ, куонкурустарга, кылаас концерттарыгар, араас тэрээһиннэргэ ситиһиилээхтик кыттарбыт. Ол барыта кылааспыт салайааччытын кыһамныһытынан, барыбытын түмэ тардар ураты дьоһурунан ситиһиллэрэ.

Личность быһыытынан иитиллэн тахсарбытыгар туһааннаах араас кылаас чаастарын, бэсиэдэлэри, көрсүһүүлэри диринник толкуйдаан, былааннан ытытара.

2006 с-ха бары сиэттиспитинэн оскуолабытын ситиһиилээхтик бүтэрбиппит. Хас эмит сыл былааннах профориентация үлэтэ ытыллыбыт буолан, мунаарбакка, баһылыахтаах идэлэрбитигэр үөрэнээри, абитуралыы барбышпыт, үөрэхпитин бүтэрэн, билигин араас эйгэҕэ үлэлии сылдьабыт. Учууталбыт өрүү биһиги туспутугар кыһанар, куруук хайдах сылдьарбытын сураһан билсэ турар, үөрүүбүтүн хомолтобутун тэннэ үллэстэр, олоххо ураты,

дирин көрүүтүнэн, билиитинэн биһиэхэ куруук холобур буолар.

Яна Васильева, Балыктаах, 2014

11.4. Профессионализм учителя вызвала интерес к предмету

У Светланы Антоновны я училась с 7 по 11 класс. К 7 классу понимала, что у меня не физико-математическое и не биолого-химическое направление. Морально готовилась к тому, что будет достаточно-таки сложно учиться: учить формулы и постоянно считать. Все это мне казалось невероятно сложным и из ряда вон выходящим. Скорее всего, такое впечатление сложилось у меня из-за нежелания учить данный предмет в силу объективных причин.

Мои переживания были напрасными. Я перешла в 7 класс и наша учительница, Светлана Антоновна, сказала нам, что будем работать все вместе. С того самого времени мне нравится слово «вместе». «Вместе» - это когда ты можешь положиться на одноклассника, посоветоваться, спросить или сам помочь, если ему трудно понять и освоить тему урока.

Таким образом, я впервые в жизни поняла, что такое КСО и насколько это полезно. Даже приятно учиться по данной технологии, потому что ты приходишь не только просто слушать педагога, а по – настоящему обсуждать и учить тему, а также считаешь себя важной частью группы, способным дать полезную информацию.

Помимо этого, КСО способствует развитию навыков общения на русском языке, что очень важно для учащихся сельских школ, где практики русского языка почти нет. Под

чутким контролем Светланы Антоновны мы объясняли пройденные материалы только на русском языке. В самом начале это нам казалось тяжелым, но по истечении определенного времени мы перебороли тот самый комплекс и начали уже более или менее грамотно объясняться.

Хочу отметить еще один положительный момент обучения по технологии КСО: мы научились работать в группе, узнали коллективную работу, когда важно не только то, что ты понял тему, но и чувствуешь ответственность за своего одноклассника.

Всем известно, что сверстники больше понимают друг друга, и именно использование Светланой Антоновной данной технологии в нашем классе способствовало вызвать интерес у детей, которые не считают нужным изучать точные науки, а тех, кто собирается посвятить свою жизнь этой науке качественно подготовит к сдаче экзамена.

Я до сих пор с теплотой и с каким-то детским любопытством вспоминаю наши занятия по алгебре и геометрии и то, как мы всем классом с большим интересом рассказывали и объясняли друг другу темы занятий и разбирали домашнее задание. Здесь каждый ученик мог объяснять тему на свое усмотрение, но Светлана Антоновна, в случае чего, корректировала и дополняла.

Именно профессионализм Светланы Антоновны и ее способность вызвать интерес у детей, помогли всем нам освоить курс с огромным желанием и без больших проблем.

*студент V курса
государственно-правовой специализации*

11.5. Она побудила интерес к предмету

Я, Фадеева Ксения Васильевна, выпускница 2010 года Балыктахской средней общеобразовательной школы. Сейчас студентка пятого курса НГАУ Инженерного института по специальности «Организация и безопасность движения» в г. Новосибирск.

Нас с пятого класса по математике учила Габышева Светлана Антоновна по технологии КСО (коллективной системы обучения). При этой системе обучения Светлана Антоновна максимально учитывала индивидуальные особенности учебного стиля каждого из нас. Мы работали самостоятельно, парно и в групповой форме. На уроке разделялись на три группы: ученики с повышенным, базовым и слабым освоением программы. Это было для всех удобно, когда мы с повышенным и базовым уровнем освоения самостоятельно занимались, Светлана Антоновна занималась с остальными. Поскольку мы все знали друг друга с первого класса, нас это никак не стесняло. Наоборот я думаю, этот метод удобен для классов с разным уровнем подготовки учащихся, особенно, в сельских школах, где нет или мало специализированных классов из-за малого количества детей. Дети со слабым освоением школьной программы не отставали от других.

Мы много выходили у доски решать задачи и уравнения, нам это очень нравилось и все охотно по очереди выходили.

Когда стоишь у доски, и учитель и ученики все тебе помогают и советуют, как тебе решить данную задачу, ты лучше понимаешь и остальные понимали суть задачи, так как ученику легче понять сверстника. Выходили у доски не только лучше понять, но и показать как решили, и поделиться с другими. Было много самостоятельной работы, которую мы все старались выполнить в срок, потому что у Светланы Антоновны была таблица, где были наши имена, и с боку она ставила «плюсики» и оценки. Для всех нас эта таблица была как бы стимулом, чтобы получить как можно больше плюсиков и положительных оценок.

Учились по принципу всеобщего сотрудничества и взаимопомощи. В результате применения технологии КСО у нас выработались глубокие, прочные, осознанные знания и навыки по математике, сформировались коммуникативные умения, и развилась устная речь, что немаловажно для будущих студентов ВУЗов и ССУЗов.

У меня в университете в первые два года была высшая математика. И тут так же много выходили у доски, но никто уже тебе не помогал, а сама рассказываешь и показываешь, как решила данную задачу. Сдавали индивидуальные задания «индивидуалки», по которым получаешь допуск к сессии. Думаю именно те навыки, полученные у меня в школе, помогали мне отлично учиться и успешно закрывать сессии.

Светлана Антоновна хороший педагог, ее уважают и ценят ученики, владеет навыками мотивирования и умеет побудить интерес к предмету.

11.6. Учууталбыт эрэлин толорорго кыһаллабыт

Төрдүс кылааһы бүтэрэн улахан оскуолаҕа тахсыбыппытыгар кылааспыт салайааччытынан Светлана Антоновна буолбута. Аан бастакыттан тэрээһиннээх буоларга үөрэтэн барбыта. Олорор сирбитинэн бөлөбүнэн арааран, дежурнай хамаандаларга араартаталаабыта, уонна нэдиэлэнэн быысаһан кылааспытын салайар этибит. Хас биирдии хамаанда хамандыырдаах, үөрэххэ, үлэбэ, спортка көбүлүүр тэрийээччилэрдээх, үлэлээбит нэдиэлэбитигэр итэбэспитин ыйар, ардыгар хайгыыр кыра хаһыат тахсар. Ону бюллетень диибит. Хайаан да биир тэрээһин оноробут. Аныгыс эргийэн кэлэрбитигэр эбээһинэстэрбитин атастаһабыт. Кылааспыт муннугун онорорго бары сүбэлэһэн, бастаан былаан оноробут, эскизтиибит, онтон ким эрэ онорон саҕалыыр, дьиэтигэр, атын оҕо салгыыр, ыаллыы олорор оҕолор дьиэлэригэр мустан ситэрэллэр. Ол курдук бүтэн-оһон хаалар. Атын кылаастар уголок оноробут диэн оскуолаҕа муһун да муһун буолаллар, кизэтин сылдыяхтаах куруһуоктарын көтүтэллэр. Итинник кини бириэмэни аттаран туһанарга үөрөппит эбит. Туохпут барыта этиллибит бириэмэтигэр ситэрин-хоторун туһугар былааннаан, аттаран биэрээчи. Биһиги кэнсиэрдэрбит, аһаҕас кылааспыт чаастара, араас тэрээһиннэрбит барыта кэмигэр буолаллар, хаһан да көһөрүллээччилэрэ суох. Барыта туох эрэ суолталаах тэрээһиннэри тэрийээчи. Төрөппүттэри түмэр, көмөлөһүттэр. Переменаларга тахсан баран хаалбат, кэнники паарталарга дуобат, хаһыат, сурунаал бөбөнү тэлгэтэн кэбиһэр. Ону көрөбүт, элбэх оҕолор дьиэлэригэр

хаһыат суруттарбаттарын иһин оннук гынар эбит. Уолаттар наар дуобаттыылар. Өссө сорох оҕолортон зачет тутар, теорема ыйытар. Биир эмит оҕо туох эрэ буруйу онордобуна, бары дьүүлүүбүт. Ол оҕо кыбыстан өлө сыһар. Кини табах тарпат, арыгы испэт, «эһиэхэ холобур буолабын» диир. Арыгы, табах алдьатыыларын туһунан төһөлөөх кэпсэппиппит буолуой? Кини наар, арыгы испэккэ эрэ бырааһынныкка сатаан үөрэр-көтөр, сынньанар буола улаатыахтааххыт диэн үөрэтэр. Биһиги учууталбыт биир да субботникка көрөн турбат, боростуой танас кэппит буолар уонна тэннэ үлэлэхэр. Үрдүкү эрэ кылаастарга уолаттар, эн олор, үлэлээмэ, диэтэхтэринэ, олорооччу. Биирдэ Сүрэх Тыаҕа хаар түһэрэ барбыппытыгар, уолаттар күрдьэҕэ суох кэлэннэр, наһаа өр сылдыбыппыт, уолаттары ыалларга ыытан курдьэх ылаттарбыта. Онтон сарсыныгар, ийэлэрбитин ыңыран, муньах онорбута. Мамаларбыт, кинилэр саҕана уопсай совхоз үлэтэ элбэбин, киэн бааһыналар хортуоппуйдарын балаҕан ыйа бүтүөр диэри хомуйалларын, аата ахсаана биллибэт элбэх фермалар хаардарын түһэрэллэрин, сайынын үлэ лаабырыгар оттуулларын, ыанньыксыттыылларын кэпсээбиттэрэ, дэлби мөхпүттэрэ. Онно Светлана Антоновна, элбэх ыал сүөһүлэрин эһэннэр, оҕолор үлэттэн тэйэн эрэллэрин бэлиэтээн эппитэ. Бары бэйэ-бэйэбитигэр көмөлөсүһэрбитин ирдиир, күн бүгүнгээннэ диэри. Ол иһин иллээхпит-эйлээхпит. Оскуолабытыттан араһар тиһэх чуорааммытын хаһан да умнуохпут суоҕа. Бары наһаа долгуйбуппут. Ону барытын эмиэ Светлана Антоновна сценарийын суруйбута.

Светлана Антоновна биһигини ахсаан уустук предметигэр үөрэппитэ. Сотников Васяттан, Стручков Олегтан атыттарбыт ахсаанна бэрт боростуой дьоннор этибит. Кыра кылаастарга КСО киллэрэ сатаабыта, бөлөбүнэн үлэлиир этибит. Сорох оҕолор олох хаалан хаалбыттарыгар ыксаан аны урөвөммытынан көрөн, арааран үөрэтэр этэ. Онно быдан эбиллибиппит. Вася Ефимов, мин, Ньургун Говоров аны математик аатырбыппыт. Ньургун өссө кэлин гимназияҕа киирбитэ. «б» кылаас уолаттарын хайҕааччы, Андрей, Игору, Олегу, Петялары. Математика нэдиэлэтэ наһаа тэрээһиннээхтик ытыллааччы. Матбойга уолаттар турунан туран «б»-лары кытта киирсээччилэр. Биһиги 11 кылааска сырыттаһытына, Ларионов декадатыгар элбэх учуонайдары куораттан таһааран оҕолору кытта көрсүһүннэрибитэ. Профорентацияҕа үлэни эрдэттэн саҕалаабыта. Биһиги кылаас оҕолоро бары ханнык үөрэххэ туттарсарбытын чопчу быһаарыммыппыт. БКЭ түмүктэрэ биллибитин кэннэ, барыбытыгар А-4 кумааһыга ханна докумеммытын туттарарбытын суруйан түнэтэлээбитэ, онно оннооҕор ол үөрэх заведениятыгар хайа автобуһунан тийэрин суруллубут этэ. Биһиги кылаастан 13 оҕоттон 9-пут математикалаах үөрэххэ киирбиппит, анараа кылаастан 4 уол киирбиттэрэ. Бары 1 курсу этэннэ туораатыбыт. Ол курдук мин ХИФУ ИМИ педыгар, Вася Сотников информационнай технологияларга, Олег Стручков ХИФУ ГФ, нефтегазовое дело, Миша Стручков Нерюнгритаағы филиалга горнай институтка, Андрей Птицын (технической үөрэхтэр олимпиадаларын түмүгүнэн) Хабаровкайга Дальневосточный институт путей сообщения, Игорь Дьяконов ЯГСХА

экономической факультетыгар үөрэннибит. Орто үөрэхтэргэ: технологической институт сварочной производствотоыгар Петя Харитонов, Петя Андросов, Валентин Заровняев, информационной технологияларга Тая Стручкова, тыа хаһаайыстыбатын техникумугар, бухгалтерское дело Катя Кычкина, финансово-экономической колледжка Вася Ефимов, сибээс уонна энергетика колледжыгар Кеша Андросов үөрэнэн 1 курсу түмүктээтилэр. Учууталбыт эрэлин толорон бары киирбит үөрэхпитигэр идэлэрбитин баһылыырга кыһанабыт.

Варя Кычкина – Балыктаах орто оскуолатын 2013 сыллаабы ыпуксницата, ХИФУ ИМИ 2 курсун студентката

11.7. Кылааспыт салайааччыта – съезд делегата

Хас биирдии киһи кыратыттан – улаханыгар, эдэриттэн-кырдыаһаныгар тийэ сөбүлүүр, кэлин истинник махтана, сүгүүрүйэ саныыр, ытыктыыр учууталлаах буолар.

Оннук киһинэн миэхэ учууталым Габышева Светлана Антоновна буолар. Кини быйылгы учуутал сылыгар Балыктаах орто оскуолатыгар үлэлээбитэ оруобуна 25 сылын туолар эбит. 25 сыл анараа өттүгэр, биһиги оскуолабытыгар сана үөрэҕи бүтэрбит икки эдэркээн учууталлар Светлана Антоновна математика учууталынан, Яков Константинович ырыа учууталынан ананан үлэлии кэлбиттэр. Ити сыллар тухары төһөлөөх элбэх оҕону ахсаан уустук уроугар, ырыа алыштаах эйгэтигэр уһуйбуттара буолуой?!

Ахсаан уроугун киһи эрэ өйдөөбөт уроуга. Оҕолорго ситимнээх билиини биэрэр туһуттан Светлана Антоновна сана хайысхалаах үгүс технологиялары үлэтигэр туһанар. Ол

курдук КСО методикатынан 3 выпуһу үөрэтэн таһаарбыт. Бу технологиянан үөрэнэн оҕолор литератураны кытта үлэли и үөрэнэллэр. Ону таһынан санарар, кэпсиир, ырытар, бэйэлэрин санааларын этэр, толору быһаарсар, чин билиилээх үөрэнээччилэр буолаллар дин санаатын үллэстэр. Элбэх сыллаах үлэтин түмүктээн докладтары суруйан, араас таһымнаах конференцияларга кыттан, үлэтин уопутун тарҕатар. Светлана Антоновна элбэх аһаҕас уруоктары ытар, араас конкурстарга ситиһиилээхтик кыттар.

Мань таһынан биһиги учууталбыт улууска, республикаҕа тийэ биллэр уопуттаах кылаас салайааччыта. Биһиги кылааспыт коллективын иннинэ оскуола 3 выпуһугар кылаас салайааччытынан ситиһиилээхтик уонна айымньылаахтык үлэлээбитэ.

Үөрэппит оҕолоруттан элбэх оҕо математика хайысхатынан үөрэххэ киирбиттэр, араас идэлэри быһылаабыттар. Математика уруоктарын бары сөбүлүүбүт. Тоҕо диэтэххэ, бары бэйэбит таһыммытыгар үлэлибит, төһө баҕарар ыйытабыт, бэйэ-бэйэбитигэр көмөлөһөбүт. Оҕолор өйдөөбөөтөх оҕолорго хос өйдөтөллөр, оччоҕо бэйэлэрин билиилэрэ өссө ордук дириһиир. Поэтесса Марфа Куличкина хоһоонугар курдук, учууталбыт Светлана Антоновна уруоктара биһиэхэ “Үтүө дьоллоох мүнүүтэлэр”. Биһиги уруок устата үөрэ-көтө үлэлээн, бириэмэ бүппүтүн билбэккэ да хаалабыт.

Учууталбыт Светлана Антоновна айымньылаах үлэтин үтүө түмүгүнэн, Бүтүн Россиятаағы математика учууталларын съеһигэр, Улуу Москва куоракка Саха сирин учууталларын кытта үөрэнэ, съезка делегат быһыытынан кытта барда.

Бөхүөлэк дьоно – сэргэтэ, учууталларбыт, үөрэнээччилэр
Светлана Антоновнаҕа бары үтүнү, санга билиини-көрүүнү,
үчүгэйдик сынньанан, айаннаан кэлэригэр баҕара хааллыбыт.

*Катя Кычкина, Балыктаах орто оскуолатын
9 кылааһын үөрэнээччитэ
“Эркээйи” хаһыат, 2010 с.*

- Уважаемая Светлана Антоновна!
Низкий поклон Вам за наших детей,
Сколько отдали вы жизни своей,
Времени, силы, ума и терпения
Для воспитания и обучения.
За жаркое сердце, за чистые руки,
За верность профессии и науке,
За вашу любовь, отношение к детям,
Спасибо от нас, от родителей наших

*39 выпуск, родители
17.06.13*

ХII. Отзывы и рецензии

12.1 Отзывы на открытый урок

➤ Урок полностью целенаправлен на изучение, то есть ознакомление «Сахалы мээрэйдэр» в 5 классе. Положительные стороны урока:

1. Межпредметная связь
2. Применение ИКТ
3. Работа с энциклопедией и литературой
4. Участие учащихся

Урок хаамыта оџолор онорбут бырайыактарынан ытыллыбыта сүрдээх үчүгэй. 5 кылаас оџолоро уруокка ылбыт билиилэрин талааннарынан (олонголоон) көрдөрүүлэрэ улаханник сыаналанар. Агрохайысхалаах оскуола учууталлара бэйэлэрин улэлэригэр агрокомпонены киллэриилэрэ үлэ системалаахтык барарын көрдөрөр. Оџолор сана технологияны туһанан бырайыак онорбуттара учуутал системалаах үлэтин көрдөрөр.

А.Г.Яковлева- үөрэх управлениатын методиһа

➤ Уруокка олус элбэх интэриэһинэй матырыйаал бэрилиннэ. Оҕолор бырайыактыыр ньыманан презентациялары онорон үлэлээбиттэрэ олус үчүгэй, иитэр суолтата улахан. Олус сөбүлээтим оҕолор олонхонун задачалары кэпсээбиттэрин, кыыс суһуоҕун уолаттар тутумунан мээрэйдээбиттэрин.

Ш.И.Стручкова- Төһүлү о.о. математтикаҕа учуутала

➤ Уруок наһаа интэриэһинэй, олоҕу кытта сибээстээх. Былыргы өбүгэлэрбит кээмэйдэрин оҕолор наһаа интэриэһиргээн иһиттилэр. Уруок олонхону кытта сибээстээбэ уруогу кизгэттэ. Олонхону оҕолор наһаа учугэйдик толороллор эбит.

А.Н.Петрова- Матта о.о. математтикаҕа учуутала

➤ Учащиеся 5 класса еще и талантливы. Урок метапредметный. Отвечает всем требованиям ФГОС второго поколения. Спасибо.

*О.Ф.Попова –
учитель математики
Жабьельской СОШ*

➤ Убаастабыллаах
Светлана Антоновна!

Биһиги оҕобутун 5 кылаастан такайан, салайан араас таһымнаах конференцияларга кытыннарар сайыннарбыккар махтанабыт. Баҕарабыт туйгун доруобуйаны, үлэбэр үрдүктэн үрдүк ситиһиилэри, тус олоххор дьолу.

Махталы кытта Сотниковтар Е.В., Г.Д.

12.2 Рецензия на материал «О некоторых проблемах школьного математического образования» учителя математики Габышевой Светланы Антоновны

Светлана Антоновна вот уже 29–й год работает в Балыктахской средней школе учителем математики, обучила и обучает этому очень важному предмету несколько поколений жителей наслега. Она является одной из ведущих учителей математики улуса. За годы работы наработала определенный опыт преподавания математики, использовала различные технологии обучения, но предпочтение отдает технологии КСО. У нее хороший кабинет, собрала много дидактических, наглядных, электронных пособий. Примечательно то, что ее кабинет из года в год системно обновляется. В прошлом учебном году обновила стенды, в этом году сделала стенд, посвященный учителю математики, ветерану педагогического труда, Учителю учителей РС (Я) Федоровой Марфе Захаровне. Сейчас ведет работу по присвоению кабинету математики имени Марфы Захаровны. В своей работе осуществляет оптимальный отбор методов, средств, форм обучения и воспитания. Разработала и успешно применяет зачетную систему обучения. Свою многолетнюю работу обобщила в докладах. Имеет несколько публикаций.

В статье «О некоторых проблемах школьного математического образования» автор приводит две проблемы, которые существуют в современном преподавании математики в школе. Это: 1. Учителя математики недостаточно приучают к самостоятельному добыванию информации, к чтению учебной литературы.

2. Учителя математики, выбирая между образованием и развитием, отдают предпочтение более легкому – обучению.

Чтобы найти решение данных проблем, автор обращается к учебно-методическому комплексу по математике для 7-9 и 10-11 классов, созданных авторским коллективом А. Г. Мордковича, высказывает свое отношение. Она считает, что данный комплекс именно ориентирован в первую очередь на учащихся. Приводит аргументированные доказательства. Например, в учебнике активно использован литературный язык (размышления о поисках решения той или иной задачи, промежуточное подведение итогов. Останавливает внимание на книгу-задачник, изданную отдельно.

Светлана Антоновна указывает на 3 положения концепции УМК:

1. Математика в школе – не наука и даже не основы науки, а учебный предмет.

2. Математика в школе – преимущественно гуманитарный учебный предмет.

3. Приоритетной содержательно-методической линией курса является функционально-графическая линия.

Автор убедительно приводит пояснения к трем вышеназванным концепциям УМК и приходит к выводу, что УМК А. Г. Мордковича может помочь в решении вышеупомянутых проблем.

*Рецензент: Бурнашева А.Ф.,
заместитель директора по НМР.
03.02.2014*

ХИИ. Статьи

13.1. Комсомол - олобум умнуллубат кэрдиһэ

Дьабыыл 8 кылаастаах оскуолатыгар ахсыска үөрэнэ сылдьан комсомол кэккэтигэр киирбитим. Ити 1978 сыллаабы күһүннү үтүө күнү бүгүннү курдук өйдүүбүн. Кылааспытыттан 6 буолан, комсомол устаабын толору үөрэтэн, комсомол Мэнэ-Ханаластаабы райкомун 1 секретара Ф.Н. Богимов илиититтэн билиэпитин туппупут, онтон дьэ комсомольскай олохпут сабаланнаба дии. Үлэбит диэн үөрэх, спорт, уус-уран самодеятельность, тимуровскай үлэ. Биһиги барытын бэйэбит былааннаан, тэрийэн ыытар этибит. Дьиннээх бэйэни-бэйэ салайыныыта, итэбэстэрин көрөн туоратыы, олох куһабан өрүттэрин кытта охсуһуу.

9-10 кылаастарга Наахара орто оскуолатыгар үөрэммитим. Кылааспар комсоргпун, оскуолаба комсомол комитетын чилиэнэ буолан общественной олоххо барытыгар кыттарым. Бииргэ үөрэнэр оболоорбун үөрэхтэригэр хаалаары гыннахтарына, хаалларан эбии үөрэх ыытар этибит. Мин наар алгебраба консультация онорооччубун, оболоор “наһаа үчүгэйдик быһаарабын, ахсаан учуутала буолаар” диэччилэр. Дьининэн, бары предметтэргэ “5” сыанаба үөрэммитим. Ордук тыл уроктарын сөбүлүүр этим. Ол эрэри, бабар ол оболоорум этэллэрин иһин буолуо, математическай факультекка экзаменнарбын ситиһиилээхтик туттаран киирбитим. Университекка үөрэнэр сылларбар группабар комсорг этим.

Үөрөбүм таһынан “Комсомольскай актив оскуолата” диэн общественной профессиялар факультеттарын үөрэнэн

бүтэрбитим. Факультетын университеттэй комсомол 1 секретара Евгений Федоров салайар этэ.

1986 сыллаахха, үөрэхпин бүтэрэн, Балыктаах орто оскуолатыгар математика учууталынан ананан үлэли кэлбитим. Ол сағана “Мэнэ” совхоз санга тэриллэн, Балыктаах-совхоз киинэ, үлэ-хамнас оргуйан олороро. Ыччаттар үлэбэ, сынньаланна барытыгар наһаа көхтөөх этилэр. Эдэр учууталлар бэйэбит үлэбит таһынан, общественной үлэбэ активнайдык кыттар этибит. Ыанныксыттары солбуйан, мас бэлэмнээһинигэр тыаҕа субботниктарга тахсарбыт, улахан ферма хотоннорун сыбырбыт, атын нэһилиэк комсомолецтарын кытта спортка, самодеятельностка, араас конкурстарга күрэхтэһэбит, субботниктары, сынньаланмытын тэрийэрбит.

Хас да сыл Балыктаах территориальной комсомольскай тэрилтэтин секретарынан үлэлээбитим. Совхоз киинигэр олорор буоламмыт, оройуонна ытытыллар мероприятияларга кыттарга, тэрийээччилэринэн наар биһиги буоларбыт. Оччолорго совхозтар комсомольскай тэрилтэлэрин икки ардыларынан саас аайы туристическай слеттар ытытыллар этилэр. Биһиги командабыт 1990 сыллаахха слекка 1 миэстэ ылбыппыт. Онно бааллара Балыктаахтан Стручков Я.К., Шишигина В.Е., Шишигина В.Е., секретарбыт Никаноров И.А., Кычкина И.Е., Габышева М.М., Михайлова В.А. Тарат ыччаттара Цыпандиннар.

Оскуолабар организаторынан үлэлээбит сылларбар (1987-1990) үөрэнээччилэр комсомольскай тэрилтэлэрин кытта ыкса алтыһан үлэлиир этим. Комсомол 70 сыллаах юбилейыгар ытытыллыбыт агитбригадалар конкурстарыгар

оройуонна 1 миэстэни ылан Дальнай Восток куораттарынан агитпоеһынан айанныыр путевоканаан наһараадаламмыппыт. Оһолор элбэһи билэн-көрөн, дуоһуяа күүлэйдээн кэлбиттэрэ.

Комсомол оройуоннааһы, уобаластааһы комитеттарын чилиэнэ этим. Элбэх пленумнарға, конференцияларға кыттыыны ылбытым. Дойдуга улахан уларыыйылар, ыһыллыы-тоһуллуу күннэрэ тирээн кэлбиттэрэ. 70-тан тахса сый аатыран – сураһыран озорбут улахан государство биир сый иһигэр ыһыллыбыта. Биһиги тэрилтэбит эмиэ суох буолбута. Россияға бэйэтигэр ыччат союһун тэрийиэххэ диэн, Россия комсомолун 1 сьезһэ 1990 сый олунньу ыйга ынырыллыбыта. Бу сьезд кыайан түмүктэммэккэ бэс ыйыгар иккистээн ынырыллыбыта. Бу ынырыыга Комсомол Саха сиринээһи уобаластааһы комитеттыттан эмискэ баһайы делегат быһыытынан талыллан кыттыыны ылбытым. Комсомол уобаластааһы комитетын бүтэһик секретара Андрей Сандаминович Федотов этэ. “Орленок” концертнай зал трибунаыттан Комсомол инники сайдыытыгар мөккүөргэ сьезһи председателлээн ыппыта, иккис секретарбыт Сергей Семенов дакылаата болһомто киинигэр киирбитэ. Улуу партияны, төлөһнөөх Комсомолу тохтоппуттар биһиги буолбатах этибит. Бу үрдүкү форумна Россия бары регионнарыттан түмсүбүт ыччаттар биһиги тэрилтэбит баар буоларын туһугар туруорсубуппут, куоластаабыппыт уонна онно эрэллээх тарһаспыппыт. Ону баара ... 90-с сыйлар дойдуга саамай ыарахан сыйлар диэтэххэ сыыспаппыт буолуо. Үлэлиибит-үлэлиибит да хамнас олох кэлбэт, харчы реформата бөһө. Оннук экономической туруктаах государство ыччат союһа тэриллиитигэр үп-харчы көрүө дуо?

БНһыллыбыты самсыы туппаккын. Билигин урукку комсомолецтар баар этэ, үчүгэй этэ эрэ диирбитигэр тийэбит. Комсомол юбилейдэрин ахтан аһар, бырааһынныктыыр эрэ тутах, үтүө дыялалар, хорсун, кэрэ санаалар наадалар.

Ити курдук оҕо сааспыттан саҕалаан, оскуолаҕа, үрдүк үөрэххэ уонна үлэбин саҕалыырбар тийэ барытыгар Комсомол арыаллаан, үчүгэйгэ уһуйан, инникигэ кынаттаан, олоҕум умнуллубат кэрдийэ буолбута.

*С.А. Габышева (Борисова) – Балыктаах о.о. учуутала
Балыктаах, 2010 с.*

13.2.Математиктар I съезтэригэр

Алтынны ыйга Москваҕа М.В.Ломоносов аатынан университетка математика учууталларын Бүтүн Россиятааҕы I съезигэр улууспутуттан үс буолан кыттан кэллибит. Биигини сэргэ республика атын улуустарын учууталлара, СВФУ ИМИ преподавателлара кыттыыны ыллылар. Съезд МГУ көбүлээнининэн, РФ Наукаҕа уонна үөрэхтээһингэ

министр эрх зориулалтаа тэрийн итгэлтэйгээр ажиллаж байна. Күн агаараа пленарнаар чааска университет механико – математическай факультеттарын профессордарын дахь агаартаа, күн агаараа секциянаар үлэлэр, төгүрүк остуоллар тэрилиннилэр. Туркменияттан, Монголияттан, Финляндияттан, Швецияттан, Сирияттан, Израильтан, США- тан, Россия 75 субъектарыттан – барыта 1218 делегат кыттыны ыллылар. МГУ ректора В.А. Садовничай «О математике и ее преподавании в школе» диэн сүрүн дахьлаата болжомтону тарга. Манна Садовничай биир кэпсээнтэн садалаата. Россияда төрөөбүт, үөскээбит, билигин Америкада олоор ахсаан учуутала “Классная Америка. Шокирующие будни американской школы. Записки учителя” диэн кинигэтигэр “Америкада ирдэнэр, озо үөрэни процесситтан дуоһуйуу ылыахтаах, үөрэти кэрэхсэбиллээх, озону улахан толкуйга түһэрбэт, күүһүлээһинэ суох буолуохтаах”, - диэбитин холобурдаата. Ол түмүгэр, Америкада 5+(-3) диэн холобуру 8 кылаас үөрэнээччитэ ыарыбатар, Ол онугар финансовай грамотноска улахан болжомто уруллар эбит. Холобур, банковскай картанан туттарга, ону аһарга – сабарга, сөптөөхтүк хонтуруоллуурга озо начаалынай кылааска үөрэнэр. Счекка төһө харчы укпун, ону төһөтүн тутуннабына, төһөтүн хааллардабына барыстаах буолуобун математика урогар сиһилии үөрэтэллэр. Самай кырата хамнаһын онус чааһын ый айы ууран иһиэхтээххин диэн өйдөбүлгэ Америка үөрэнээччитэ кыра сааһыттан иитиллэр. Оттон биһиэхэ хайдабый? Математика уроктарын программата кылааһа улааттабын айы ыараан иһэр, ол эрэри 11 сылы быһа математикада үөрэммитин озо олоххо кыайан туһамат. Математика диэн

тылтан куттанар, предметы сөбүлээбэт оџолор ахсааннара элбээн иһэр. Математика фундаментальной дьиссипилиинэ быһыытынан бүгүн менеджмент, право курдук ирдэнэр идэ буолбатах. Ол иһин ҮҮӨТ-гэр математика факультеттарыгар куонкурус сылын аайы намтыыр, бу математика учууталын аата-суола намтырыгар, эбэтэр кини профессиональной таһыма түһэригэр тириэртэ диэн В.А.Садовничай бэлиэтээн эттэ. Математической ҮҮӨТ-рин, ол иһигэр педагогической эмиэ, саамай талааннах выпускниктара оскуолаџа барбаттар. Ол түмүгэр дойдуну интеллектуальной таһыма түһэр.

Бүгүндү оскуола үөрэнээччигэ дьиннээх дирин билиини биэрэргэ буолбакка, КГЭ-џэ бэлэмнииргэ, үрдүк үөрэххэ киириигэ бэлэмнииргэ саамай улахан болџомтону уурар буолла. Ону утарарын эттэ. Математика уроктарыгар оџолору толкуйдуурга, ырытарга, дакаастыырга үөрэтиэхтээхпит. Задачаны сөпкө туруорарга, саамай табыгастаах ньыманы туһанан эппиэти буларга дьарыктыахтаахпыт.

Бары оскуолаларга профильнай үөрэхтээһини киллэрэри утарарын эттэ. Россияџа 42 тыһ. кыра тыа оскуолалара баар. Онно профили күүһүнэн киллэриини туох да туһаны аџалыа суоџа. Бу оскуолаларга сөптөөх база, сөптөөх кадр баар дуо? Математиканы үөрэтэргэ икки сыһыан ирдэниллэр: «математика для всех» (80-85%), «математика для будущих исследователей» (15-20%). Син биир базовой, профильнай курдук. Диринэтэн үөрэтии өйдөнөр. Син биир билигин баар курдук профильнай кылаастар, кизн программа, олимпиадалар. Атын ирдэбил маассабай оскуолаларга туруохтаах. Манна математической култуура саамай сүрүнүн

баһылаан туран, технической үөрэхтээһин саамай наадалаах таһымын үөрэнээччи билиэхтээх диэн ирдэбил туруохтаах.

2009 сыллаахха ылыллыбыт алын сүһүөх оскуола сана стандартыгар тохтоото. Математика информатиканы кытта көрүллүбүтүн олох сыһа, сүппүт икки чааһы төнүннэриэххэ наада», - диир. “КГЭ 2011 сылга икки таһымынан ытылларын ситистибит, базовой уонна профильнай“, - тоһоһолоон бэлиэтээтэ.

I съезкэ наһаа элбэх делегат кэлбититигтэн үөрбүтүн эттэ. МГУ манньк съезтэри элбэхтэ ытарга интэриэстээһин бэлиэтээтэ. Эһиил физика учууталларын, онтон биология, онтон химия, онтон эмиэ эргийэн математика учууталларын съезтэрин ытарга былаанныылар эбит.

Виктор Антонович РФ Үөрэһин министриэристибэтигэр эппит тыла сыаналанарын, ол иһин элбэхтик мөккүһүүлэргэ кыттан, биир өйдөбүлгэ кэлэн, наадалаах резолюциялары ылынары ситиһиэм диэн эттэ.

Россия үөрэһириитин академиятын президена, академик Н.Д.Никандров «Учитель как воспитатель» диэн темаҕа дакылаат онордо. Иитии үлэтигэр математика учууталын суолтата наһаа улахан, тоһо диэтэххэ оһо математикаҕа 11 сылы быһа үөрэнэр, математика уроктарын чааһа элбэх, онон математика учуутала оһолору кытта атын предметник учууталлардааҕар элбэхтик алтыһар. Онон кини оһо олох урогун биэрээччинэн, холобурунан буолуохтаах диэн этиитэ биһигини толкуйдатыахтаах.

Икки күннээх үлэ, мөккүһүү түмүгэр Бүтүн Россиятааһы математика учууталларын съезһе манньк резолюциялары ылынна:

Орто оскуоланы бүтэрэр оҕо математикаҕа бэлэмэ намтаабытын, ол Россия үрдүк квалификациялаах кадры бэлэмниир таһымыгар кутталы үөскэтэрин бэлиэтээтэ. Математическай үөрэхтээһин хаачыстыбата намтааһыныгар:

- КГЭ форматынан түмүктүүр аттестацияны уонна үөрэххэ туттарсан кириини биир оноруу

- КГЭ түмүктэринэн учуутал үлэтин сыаналааһыны, үлэ сана төлөбүрүн о.д.а моһол быһыытынан бэлиэтээтэ.

50 тыһ устудьуон үөрэнэр дойду саамай улахан университетын салайааччыта түбүктээх үлэтиттэн быыс булан, математическай үөрэхтээһин проблемаларын ырытан, ону туоратарга дьиннээхтик үлэли сьлдьар учууталлары түмэн, сүбэлэһэн биир түмүккэ кэлэн туруорсара, бу кини дойдутугар,үлэтигэр бэринилээҕин туоһулуур.

С.А.Габыщева

Мэнэ – Хангалас улууһун Балыктаах орто оскуолатын

математикаҕа учуутала

2011, «Учуутал аргыһа»№3 (466)

Олох сайдар түргэнник икки үйэ быһыыгар
Тэннэ хаамар бытаан курдук, сүүрэн-сиэлэн биэрдибит
Сынньанары билбэккэ, бүгүн тэннэ үлэлиир
Учууталлар бука бары чиргэл тиит мас эбиппит:
Тохтообокко үүнүөххэийн, лабааларбыт хойдоннор
Сыттаах кэрэ мутукчабыт сылын ахсын тылыннын

Р.Кривошапкина

Содержание

Предисловие.....	2
I. Учитель по призванию	4
II. Эссе «Быстротечные минуты урока»	8
III. Новая и новейшая педагогическая технология академика, доктора педагогических наук В.К. Дьяченко в образовательной практике Габышевой С.А.....	13
3.1. Обоснование педагогической технологии	13
3.2. Отслеживание педагогической технологии ДЕМСОС....	15
3.3. Лангепасский вариант новейшей педагогической технологии.....	15
IV. Тезисы докладов.....	19
4.1. Отслеживание влияния обучения по технологии КСО на индивидуальный темп развития и обученности учащихся ...	19
4.2. О блочном изучении математики.....	24
4.3. Обобщающие уроки с использованием игровых методов в обучении по технологии КСО.....	27
4.4. Развитие устной речи учащихся в процессе обучения по технологии КСО.....	33
V. Дифференцированное обучение на уроках математики.....	35
5.1. Тезис доклада «Технология уровневой дифференциации на уроках математики».....	35
VI. Проектная деятельность на уроках математики.....	37
6.1. Тезис доклада «Организация проектной деятельности на уроках математики».....	37
6.2. Конспект урока «Математика кабинетын өрөмүөннүүбүт».....	40
VII. Введение агрокомпонента и регионального компонента на уроках математики.....	42
7.1. Тезис доклада «Математикаба сахалыы уруктар».....	42
7.2. Тезис доклада «Преподавание математики в агропрофилированной школе».....	45

7.3. Конспект урока «Сахалы мээрэйдэр».....	48
7.4. Технологическая карта урока «Тыа ыалын түбүктэрэ».....	59
7.5. Конспект урока «Билиибитин олоххо туһанабыт».....	63
7.6 Конспект урока «Тыа хаһаайыстыбата хайдах сайдыахтаабыт?».....	67
7.7. Технологическая карта урока «Кыайы сыаната хайдах этэй?».....	70
VIII. Организация воспитательной деятельности в классном коллективе.....	78
8.1.Концепция «Коллективное творческое воспитание».....	78
8.2.Сценарий классного часа «Аан дойдуну уларыппыт биир күн».....	81
8.3.Сценарий классного часа «Азия оҕолоро – норуоттар икки ардыларынаабы спортивной Оонньуулар – сайды суола».....	96
8.4. Сценарий классного часа “Комсомол – төлөннөөх сүрэхтээхтэр тэрилтэлэрэ».....	105
8.5. 2000 сыллаах выпустарга сурук.....	111
IX.Деятельность педагога по реализации ФГОС.....	115
9.1 Кабинет- лаборатория.....	115
9.2 Теоретическая часть семинара «Формирование мотивированной компетентной личности на уроках математики».....	118
9.3.Некоторые проблемы преподавания математики.....	121
9.4. Практические работы	123
9.4.1.Лабораторно-практическая работа по теме «Диаграммы. Координаты на плоскости».....	123
9.4.2.Лабораторно-практическая работа по теме «Измерение длины, масштаба».....	126
9.4.3. Лабораторно-практическая работа по теме «Правильные многогранники».....	127

9.4.4. Лабораторно-практическая работа по теме «Измерение объема».....	129
9.4.5. Лабораторно-практическая работа по теме «Длина окружности. Площадь круга».....	131
9.4.6. Лабораторно-практическая работа по теме «Измерение площади. Проценты».....	132
X. Работа на посту по формированию ЗОЖ.....	135
10.1 Тезис «Роль семьи в формировании трезвости у детей».....	135
10.2.Сценарий классного часа «Табах туһунан тугу билэбин?».....	138
10.3 Сценарий классного часа «Чөл олох түһүлгэтэ».....	146
XI. «Учитель! Перед именем твоим...».....	154
11.1 Учууталбыт уурбут акылаата.....	154
11.2 Она помогла нам ориентироваться в жизни.....	158
11.3. Учууталбыт – холобур оностор киһибит.....	160
11.4 Профессионализм учителя вызвала интерес к предмету.....	162
11.5.Она побудила интерес к предмету.....	164
11.6.Учууталбыт эрэлин толорорго кыһаллабыт.....	165
11.7.Кылааспыт салайааччыта – съезд делегата.....	169
XII. Отзывы и рецензии.....	172
12.1 Отзывы на открытый урок.....	172
12.2 Рецензия на материал «О некоторых проблемах школьного математического образования».....	174
XIII. Статьи.....	176
13.1. Комсомол – олоғум умнуллубат кэрдиһэ.....	176
13.2. Математиктар I съезтэригэр.....	179
Приложение.....	187

Приложение

